JUKOLA

SUOMEN KIELI JA KIRJALLISUUS

Tekstioppi

Johanna Karhumäki • Elina Kouki

SANOMA PRO OY • HELSINKI

Tiedustelut
Sanoma Pro Oy, Helsinki
puh. 020 391 000
sähköposti: asiakaspalvelu@sanomapro.fi

www.sanomapro.fi

Kustantaja: Sanoma Pro Oy
1.–3. painos, 2017

Tämä aineisto on digitaalinen rinnakkaisversio tuotteesta
Jukola Tekstioppi ISBN 978-952-63-0386-4.

6 kk lisenssi ISBN 978-952-63-4044-9

48 kk lisenssi ISBN 978-952-63-4045-6

Toimitus: Anni-Elina Karvonen, Riikka Vakkuri
Ulkoasu: Anne-Marie Paakkari
Taitto: Jaana Rautio
Kuvitus: Emilie Uggla
Kuvatoimitus: Kati Koivikko

© Johanna Karhumäki, Elina Kouki ja Sanoma Pro Oy

Kopiointiehdot

Tämä teos on digitaalinen oppikirja, joka on suojattu tekijänoikeuslailla (404/61).

Sisällys

Kirjan käyttäjälle 7

1. Perustietoa teksteistä 9

Mikä on teksti? 10
Konteksti, intertekstuaalisuus ja moniäänisyys 11
Tekstejä ja tekstilajeja 13
Journalistisia tekstilajeja 16

2. Kuvakin on teksti 17

Kuva-analyysi 18
Esimerkki kuva-analyysista 20

3. Kielen keinoja tekstin eri tasoilla 23

Kielen keinojen analyysi 24
Kielikuvat 29
Esimerkki kielen keinojen analyysista 30
Tyylianalyysi 35
Esimerkki tyylianalyysista 38

4. Lähdekritiikki 43

Tekstien luotettavuus 44
Verkkolähteiden luotettavuus 46

5. Tekstien argumentaatio 47

Argumentointitavat ja retoriset keinot 48
Argumentointivirheet 52
Argumentaatioanalyysi 53
Esimerkki argumentaatioanalyysista 55
Argumentatiivisia tekstilajeja 59
Yleisönosastokirjoitus ja vastine 59
Arvostelu 60
Kommentti 62

6. Multimodaaliset tekstikokonaisuudet 63

Tekstikokonaisuuden analyysi 64
Painetun tekstikokonaisuuden analyysi 65
Audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analyysi 67
Verkkosivun analyysi 69
Uutisanalyysi ja uutisen kirjoittaminen 71
Tilastografiikan analyysi 77
Mainosanalyysi 78
Esimerkki mainosanalyysista 80
Elokuva-analyysi 83
Esimerkki elokuva-analyysista 86
Sarjakuva-analyysi 89

7. Kaunokirjalliset tekstit 93

Kirjallisuudesta kirjoittaminen 94
Proosa-analyysi 96
Esimerkki novellianalyysista 99
Runoanalyysi 103
Esimerkki runoanalyysista 107
Draama-analyysi 111
Esimerkki draamakatkelman analyysista 114
Kirja-arvostelu 120
Kirjallisuusessee 122
Esimerkki kirjallisuusesseestä 124
Lukupäiväkirja 127

8. Yleisohjeita kirjoittajalle 129

Kirjoitustyön vaiheet 130
Tehtävänannon analyysi 131
Ideointi 132
Aineiston käyttö 138
Tekstin jäsentely 140
Kappalejako 142
Koheesio 145
Otsikointi 146
Palaute ja tekstin muokkaaminen 147

9. Tekstin tiivistäminen 151

Referaatti 152
Esimerkki referaatista 155
Tiivistelmä 159
Esimerkki tiivistelmästä 161

10. Tutkielma 163
Tutkielman kirjoittaminen 164
Lähdeviitteet ja lähdeluettelo 166

11. Äidinkielen ylioppilaskoe 169
Lukutaidon koe 170
Kirjoitustaidon koe 172

12. Puhe- ja vuorovaikutustilanteet 175
Esitelmä 176
Puhe 178
Puheenvuoro 180
Neuvottelu 183
Väittely 184
Rakentava palaute 187

13. Asiakirjamalleja 189
Tyypillisiä asiakirjoja 190
Hakemus 191
Kokouskutsu 192
Pöytäkirja 193
Muistio 196
Virallinen kirje 197
Raportti 198

14. Hakemistot 199
Käsitehakemisto 200
Asiahakemisto 207

Kirjan käyttäjälle

Tekstioppi on käsikirjamainen oppikirja, joka täydentää *Jukola*-sarjan kurssikohtaisia materiaaleja. Se on tarkoitettu apuvälineeksi ja oppimateriaaliksi kaikille lukion suomen kielen ja kirjallisuuden kursseille. *Tekstiopista* löytyy apua niin puhujalle, kirjoittajalle kuin lukijallekin. Lukion suomen kielen ja kirjallisuuden kursseilla opetetut tarpeelliset tekstitaitoihin liittyvät ohjeet kulkevat sen mukana kätevästi kurssilta toiselle läpi lukion. *Tekstioppi* esittää tiivistetysti myös tekstianalyysin keskeiset käsitteet.

Tekstiopin sisältö on ryhmitelty seuraaviin lukuihin:

- Luvuissa 1–7 (*Perustietoa teksteistä, Kuvakin on teksti, Kielen keinoja tekstin eri tasoilla, Lähdekritiikki, Tekstien argumentaatio, Multimodaaliset tekstikokonaisuudet* ja *Kaunokirjalliset tekstit*) keskitytään tekstitaitoihin erilaisten tekstien erittelyn, tulkitsemisen ja tuottamisen näkökulmasta.
- Keskeisiä kirjoittamisen taitoon liittyviä asioita palautetaan mieleen luvuissa 8–11 (*Yleisohjeita kirjoittajalle, Tekstin tiivistäminen, Tutkielma* ja *Äidinkielen ylioppilaskoe*). Niissä annetaan ohjeita myös muunlaisten tekstien kuin analyysien laatimiseen.
- Luku 12 (*Puhe- ja vuorovaikutustilanteet*) tarjoaa neuvoja erilaisiin viestintätilanteisiin puheenvuoron käyttämisestä esitelmän pitämiseen ja neuvotteluun sekä kokoukseen osallistumiseen.
- Luvussa 13 (*Asiakirjamalleja*) on esitelty yleisimpien arkielämässä tarvittavien asiakirjojen malleja.
- Luku 14 sisältää kaksi opiskelua helpottavaa hakemistoa. *Käsitehakemistoon* on koottu sellaisia äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa esille nousevia käsitteitä, joita tarvitaan tekstejä analysoitaessa ja niistä puhuttaessa tai kirjoitettaessa. *Asiahakemisto* tarjoaa puolestaan nopean avun sille, joka hakee hakusanalla tarvitsemaansa ohjeistusta vaikkapa lähteiden luotettavuuden arviointiin, argumentaatioanalyysin tekemiseen, palautteen antamiseen tai runoanalyysin kirjoittamiseen.

Tekstioppia käytetään hakuteoksen tapaan: joko sisällysluettelosta tai asiahakemistosta voi katsoa, mistä löytyvät ohjeet erilaisten tekstien analysoimiseen, tulkitsemiseen ja tuottamiseen tai vaikkapa työhakemuksen kirjoittamiseen. Teos on siis olennaisen kokoava käsikirja, ei perinteinen oppikirja, jota edetään järjestyksessä alusta loppuun.

Ohje-laatikoissa on numerojärjestyksessä etenevät ohjeet muun muassa tekstien analysoimiseen ja kirjoittamiseen.

Koonti-laatikoissa on monenlaista tietoa, erilaisia vinkkejä sekä neuvoja.

1

Perustietoa teksteistä

Teksteistä puhuttaessa keskeisiä käsitteitä ovat konteksti, intertekstuaalisuus, moniäänisyys ja tekstilaji. Tekstilajeista erottuvat omana ryhmänään journalistiset tekstilajit, joita kutsutaan myös journalistisiksi juttutyypeiksi.

Mikä on teksti?

Perinteisesti **teksti**-käsitteellä on viitattu kirjoitettuihin teksteihin, mutta nykyisin teksteiksi ymmärretään laajan tekstikäsityksen mukaan esimerkiksi kuvat, veistokset, sarjakuvat, sanoma- ja aikakauslehdet, teatteri- ja tanssiesitykset, elokuvat, televisio- ja radio-ohjelmat, musiikkivideot, pelit, sosiaalisen median tekstit sekä verkkolehdet ja -sivut linkkeineen. Laajan tekstikäsityksen mukaan ihminenkin on teksti, koska tavallaan ”luemme” toisiamme tarkkaillessamme toistemme reaktioita, ilmeitä sekä eleitä.

Tekstejä, joissa yhdistetään eri viestintätapoja (vaikkapa ääntä ja liikkuvaa kuvaa kuten elokuvassa), sanotaan **multimodaalisiksi teksteiksi**. Multimodaalisuus tarkoittaa sitä, että vastaanotamme ja tuotamme tekstejä eri aisteja hyödyntäen: näköaistilla havainnoimme visuaalisia tekstejä, kuuloaistilla auditiivisia. Suuri osa esimerkiksi mediateksteistä on multimodaalisia.

Monilukutaito on taitoa lukea, tulkita ja arvioida laajan tekstikäsityksen mukaisia tekstejä sekä kykyä tuottaa niitä. Eri oppiaineilla ja tiedonaloilla on oma käsitteistönsä eli tavallaan oma kielensä. Esimerkiksi matematiikkaa opiskeltaessa tarvitaan numeroiden lukutaitoa ja laskutaitoa, äidinkielen tunnilla harjoitellaan niin tekstien tulkitsemista kuin monenlaisten tekstien kirjoittamista, ja musiikkia harrastava osaa lukea nuotteja. Lähdetekstejä internetissä esitelmäänsä etsivä arvioi, mistä lähteestä saa luotettavinta tietoa, tai omaa videoelokuvaa tekevä valitsee ne keinot, joilla parhaiten saa tarinansa kerrotuksi. Monilukutaitoinen on aktiivinen lukija sekä erilaisten tekstien tulkitsija ja arvioija mutta samalla myös kriittinen omien tekstiensä tekijä.

Konteksti, intertekstuaalisuus ja moniäänisyys

Tekstin **kontekstilla** tarkoitetaan niitä asia-, tilanne- tai tekstiyhteyksiä, jotka vaikuttavat siihen, miten teksti tulee ymmärretyksi ja tulkituksi. Kontekstin muuttuessa tekstin merkitys saattaa myös muuttua, minkä vuoksi tekstin tekijän ja tulkitsijan on oltava tietoinen tekstin **kontekstuaalisuudesta**.

Muita keskeisiä käsitteitä teksteistä puhuttaessa ovat **intertekstuaalisuus** ja **moniäänisyys**. Tekstien vuorovaikutusta toistensa kanssa kutsutaan intertekstuaalisuudeksi eli tekstienvälisyydeksi. Se tarkoittaa sitä, että tekstit sisältävät aineksia toisista teksteistä tai viittaavat niihin. Intertekstuaalisia kytkentöjä ovat muun muassa suorat sitaatit toisista teksteistä tai **alluusiot** eli epäsuorat viittaukset esimerkiksi tuttuun sarjakuvahahmoon, romaaniin tai vaikkapa klassikkonäytelmän henkilöhahmoon. Yleensä intertekstuaalisuudella on tekstissä jokin tulkintaa rikastava merkitys.

Moniäänisyydellä tarkoitetaan sitä, että teksteissä ikään kuin kuuluu eri henkilöiden tai tahojen ”ääni”. Esimerkiksi uutisissa moniäänisyys syntyy siitä, jos on haastateltu monia eri ihmisiä, jotka kertovat oman näkökulmansa tapahtuneeseen. Teksteissä moniäänisyyttä syntyy myös referoinnin ja kommentoinnin ansiosta: jos referoidaan tai siteerataan suoraan jonkun sanomisia tai kommentoidaan tekstejä, asioita tai tapahtumia niihin viittaamalla, tekstiin syntyy uusia näkökulmia. Myös intertekstuaalisuuden ansiosta teksti on moniäänistä.

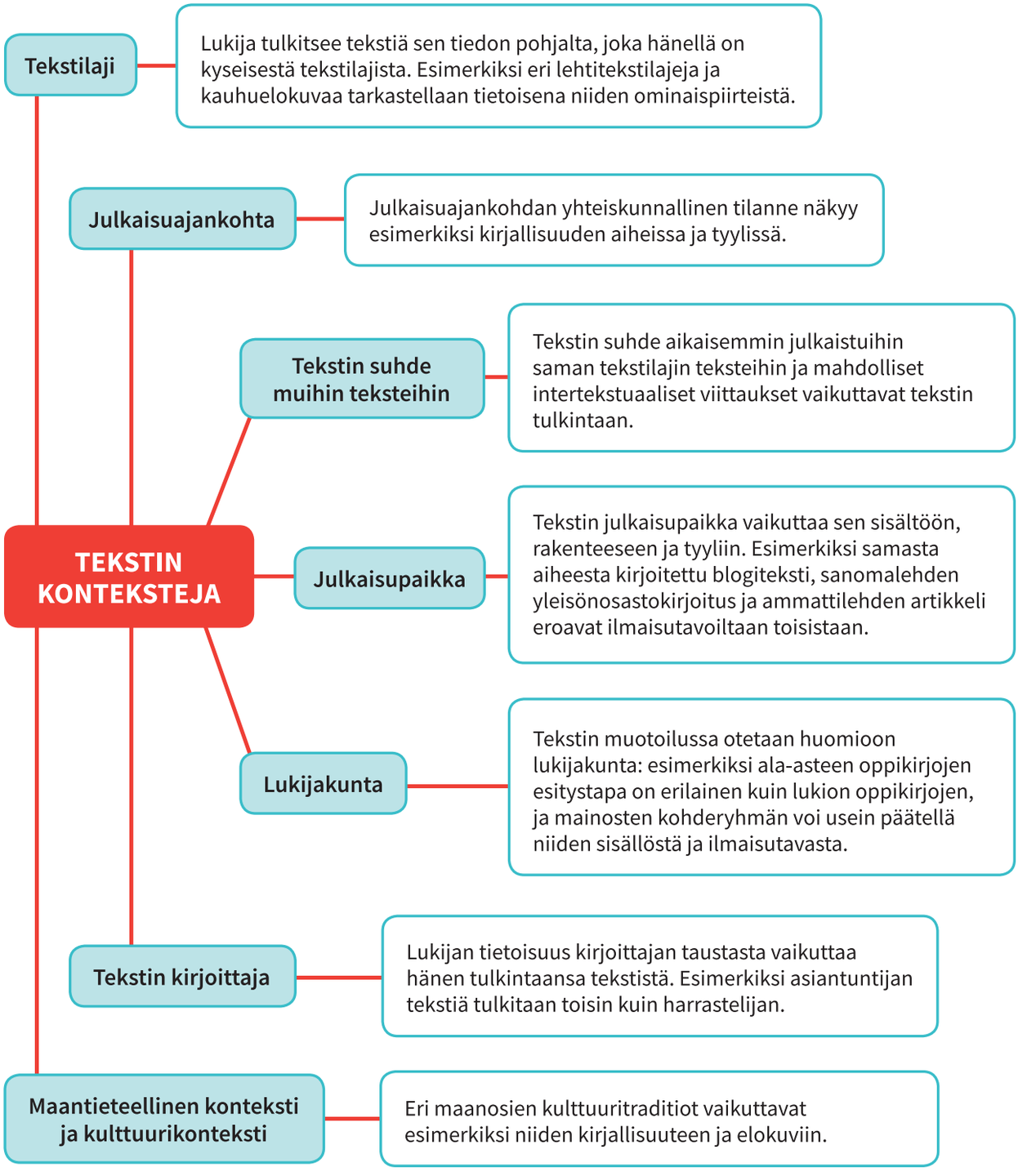
TEKSTIN KONTEKSTEJA
Tekstilaji
Lukija tulkitsee tekstiä sen tiedon pohjalta, joka hänellä on kyseisestä tekstilajista. Esimerkiksi eri lehtitekstilajeja ja kauhuelokuvaa tarkastellaan tietoisena niiden ominaispiirteistä.
Julkaisuajankohta
Julkaisuajankohdan yhteiskunnallinen tilanne näkyy esimerkiksi kirjallisuuden aiheissa ja tyylissä.
Tekstin suhde muihin teksteihin
Tekstin suhde aikaisemmin julkaistuihin saman tekstilajin teksteihin ja mahdolliset intertekstuaaliset viittaukset vaikuttavat tekstin tulkintaan.
Julkaisupaikka
Tekstin julkaisupaikka vaikuttaa sen sisältöön, rakenteeseen ja tyyliin. Esimerkiksi samasta aiheesta kirjoitettu blogiteksti, sanomalehden yleisönosastokirjoitus ja ammattilehden artikkeli eroavat ilmaisutavoiltaan toisistaan.
Lukijakunta
Tekstin muotoilussa otetaan huomioon lukijakunta: esimerkiksi ala-asteen oppikirjojen esitystapa on erilainen kuin lukion oppikirjojen, ja mainosten kohderyhmän voi usein päätellä niiden sisällöstä ja ilmaisutavasta.
Tekstin kirjoittaja
Lukijan tietoisuus kirjoittajan taustasta vaikuttaa hänen tulkintaansa tekstistä. Esimerkiksi asiantuntijan tekstiä tulkitaan toisin kuin harrastelijan.
Maantieteellinen konteksti ja kulttuurikonteksti
Eri maanosien kulttuuritraditiot vaikuttavat esimerkiksi niiden kirjallisuuteen ja elokuviin.

Tekstejä ja tekstilajeja

Tavoitteeltaan, rakenteeltaan ja tyyliltään samanlaiset tekstit kuuluvat samaan **tekstilajiin** eli **genreen**. Tekstilajeja ovat esimerkiksi uutinen, runo, muistio, blogiteksti, tekstiviesti, kolumni, pakina, twiitti, mainos, sarjakuva ja kuolinilmoitus. Tekstilajien kattava ja mielekäs ryhmittely on vaikeaa, koska tekstilajeja on paljon ja niitä tulee myös koko ajan lisää. **Hybriditeksteiksi** sanotaan kahden tai useamman tekstilajin yhdistelmiä.

Tekstejä määritellään usein sen perusteella, mihin tekstin ominaispiirteisiin huomio kiinnittyy. Voidaan esimerkiksi puhua kuvailevista, kertovista, erittelevistä, ohjailevista ja kantaa ottavista teksteistä.

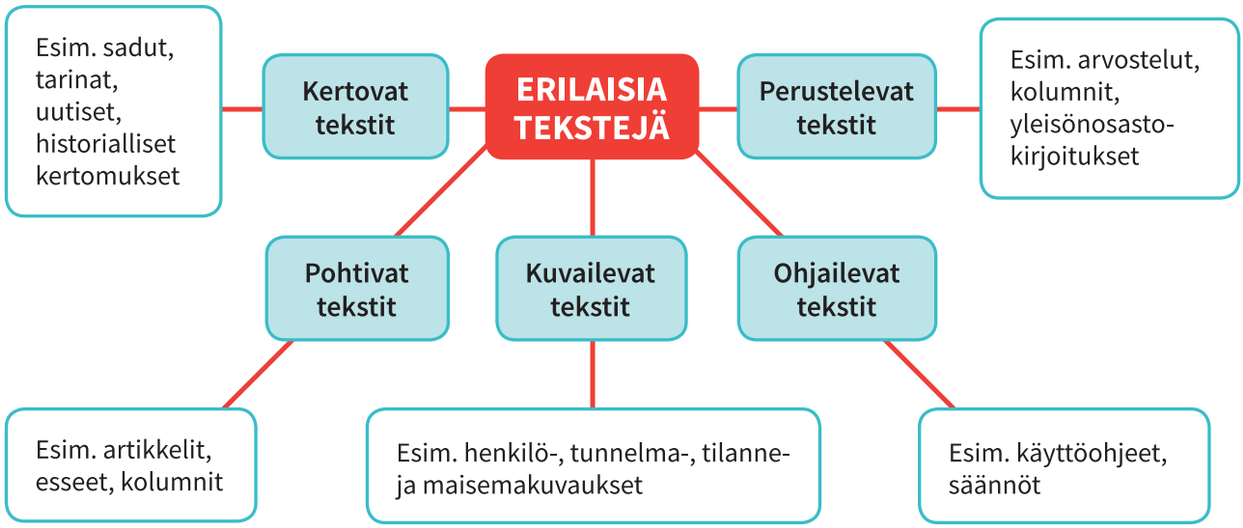

KOONTI

Tekstin tehtäviä

Tekstillä on erilaisia tehtäviä: teksti voi kuvata ja kertoa, ohjata, pohtia tai ottaa kantaa. Tekstin tehtävän voi usein tunnistaa sille tyypillisistä piirteistä.

Kertova teksti

- tapahtumien eteneminen merkityksellistä
- etenee usein aikajärjestyksessä

Viime kesänä pääsin kansainväliselle leirille. Lähdimme satamasta yhteysaluksella ulkosaaristoon. Vietimme saarella kaksi viikkoa. Asuimme teltoissa, retkeilimme metsässä ja merellä, leikimme, pelasimme erilaisia pelejä, lauloimme, tanssimme, valmistimme itse ruokamme, saunoimme, uimme ja vähän nukuimmekin. Meidät haettiin valtavalla purjelaivalla takaisin kaupunkiin.

Kuvaileva teksti

- usein pysähtynyt tilanne
- vetoaa eri aisteihin (näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaisti)

Lähtöpäivän aamu oli sateinen ja harmaa. Tunnelma satamassa viileänä heinäkuisena aamuna oli suoraan sanottuna masentava. Lokit kirkuivat, meri pauhasi ja veneiden kiinnitysköydet narisivat surullisesti tuulen yrittäessä riepotella niitä irti laiturista. Näytti siltä, että leirille lähdössä olevista nuorista kaikki olisivat mieluummin olleet kotona kuin nousseet parhaat päivänsä nähneeseen yhteysalukseen, jonka oli määrä kuljettaa meidät kauas ulkosaaristoon pienelle yksinäiselle luodolle. Kukaan ei osoittanut merkkiäkään innostuksesta tai uteliaisuudesta, vaan yksi ja toinenkin oli sen näköinen kuin katuisi syvästi päätöstään lähteä kahdeksi viikoksi pois ihmisten ilmoilta näiden toisilleen tuntemattomien, omaan elämäänsä tympääntyneiltä näyttävien tyyppien kanssa.

Pohtiva teksti

- pohtii ilmiöiden syitä ja seurauksia, etuja ja haittoja
- luokittelee ja ryhmittelee asioita, sisältää käsitteenmäärittelyjä

Se, että minä pääsin leirille, oli sattumaa, koska paras ystäväni sairastui eikä voinut siksi osallistua. Hänen vanhempansa keksivät, että minut lähetetäänkin hänen sijastaan kauas ulkosaaristoon eri puolilta maailmaa saapuneiden nuorten seuraksi, koska leirin ideana oli juuri se: suomalaiset nuoret tutustuttaisivat muiden maiden nuoret suomalaisuuteen ja suomalaiseen luontoon. Nuo kaksi viikkoa olivatkin tähänastisen elämäni parasta aikaa, koska sen lisäksi, että opin tuntemaan nuoria eri puolilta maailmaa, opin myös tuntemaan paremmin itseni. Samalla opin myös lisää suomalaisuudesta ja suomalaisesta luonnosta.

Ohjaileva teksti

- ohjaa toimintaa, antaa kehotuksia ja käskyjä

Jos lähdet kahdeksi viikoksi leirille ulkosaaristoon, ota mukaan lämpimiä vaatteita, kumisaappaat, hyttysmyrkkyä, käärmepakkaus, tarpeeksi ruokaa ja puhdasta vettä. Älä unohda makuupussia ja hammasharjaa. Varaudu siihen, että saaressa sataa, joten ota mukaasi myös sadevarusteet. Muista myös tulitikut. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin muistaa tämä: lähde mukaan avoimena ja ennakkoluulottomana!

Kantaa ottava teksti

- esittelee ja perustelee mielipiteitä erilaisia argumentointitapoja ja retorisia keinoja käyttäen
- pyrkii vakuuttamaan ja vaikuttamaan

Kansainvälisille kesäleireille kannattaa osallistua, koska niillä tapaa kiinnostavia ihmisiä, oppii sosiaalisia taitoja ja saa uusia ystäviä. Sen lisäksi saa viettää lomaa keskellä kaunista luontoa ja oppia monenlaisia hyödyllisiä taitoja, kuten nuotion sytyttämistä, saunan lämmittämistä, räiskäleiden paistamista ja purjehtimista. Ei myöskään pidä unohtaa sitä, että kansainvälisellä leirillä kielitaito kohenee lähes huomaamatta.

Ks. **Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.**

Journalistisia tekstilajeja

Ks. Uutisanalyysi ja uutisen kirjoittaminen, s. 71.

Journalistisilla tekstilajeilla tarkoitetaan sekä printti- että verkkojulkaisujen toimituksellisia tekstilajeja, joita ovat esimerkiksi uutinen, reportaasi, pääkirjoitus ja henkilökuva. Usein journalistisilla tekstilajeilla eli juttutyypeillä on vakiintunut paikkansa julkaisun eri osastoissa. Journalistiset tekstilajit nostavat esiin ajankohtaisia ja usein yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita ja ilmiöitä sekä vaikuttavat julkiseen keskusteluun.

2.

Kuvakin on teksti

Kuvan lukemisella tarkoitetaan kuvan yksityiskohtaista erittelyä ja huomion kiinnittämistä niihin valintoihin, joita kuvantekijä on tehnyt. Katsojan näkemys kuvan merkityksestä muodostuu näitä havaintoja tulkitsemalla.

Kuva-analyysi

Kuva-analyysi on pohdiskeleva teksti, jossa eritellään ja tulkitaan kuvaa, sen sisältöä ja muotoa, samaan tapaan kuin esimerkiksi runoa tai novellia. Katsoja ymmärtää kuvan merkityksen sen perusteella, mitä hän näkee ja miten kuva häneen vaikuttaa. Aluksi kuvaa tutkitaan tarkasti ja pohditaan, mitä se esittää. Jokaisen kuvan äärellä herää myös kysymys siitä, miksi kuva on tehty tai otettu.

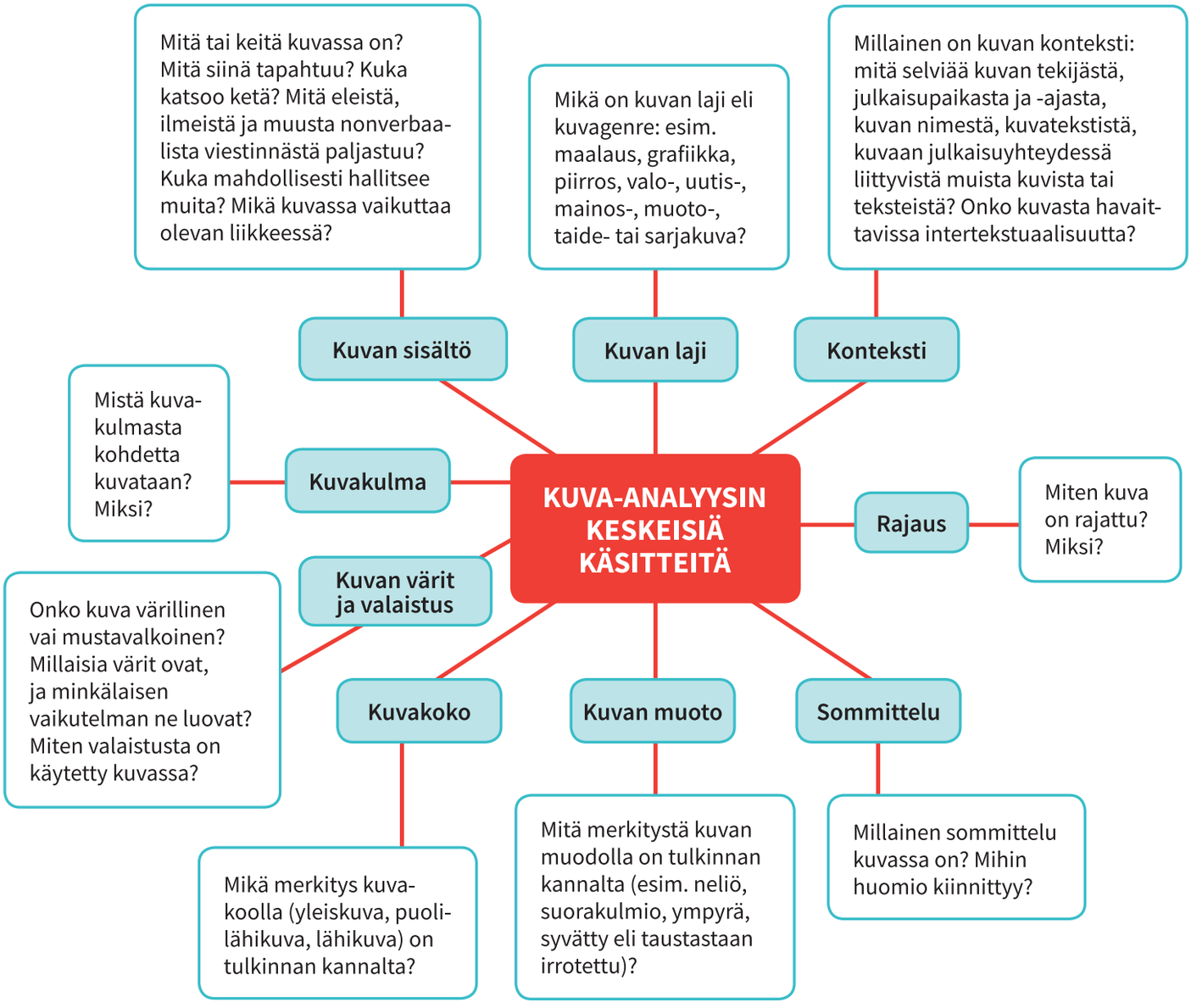

OHJE

Kuvan analysointi

1. Selvitä kuvan perustiedot ja konteksti.

Kuvaan liittyvien perustietojen selvittäminen luo pohjaa tarkemmalle kuvan erittelylle ja auttaa tulkinnassa. Kuvan tunnistaminen esimerkiksi mainoskuvaksi auttaa kuvan keinojen havainnoinnissa.

- **Perustiedot**: kuvalaji (esimerkiksi maalaus, muotokuva, grafiikka, piirros, pilakuva, taidekuva, valokuva, mainoskuva, uutiskuva), tekijän nimi, julkaisupaikka, kuvan valmistumis- tai julkistamisvuosi, mahdollinen kuvateksti, kuvan nimi.

2. Erittele kuvaa.

Kuvan erittely tarkoittaa huomion kiinnittämistä kuvan yksityiskohtiin ja kuvan tekijän tekemiin valintoihin. Niiden merkitystä tarkasteltaessa edetään kohti kuvan tulkintaa.

- **Kuvan sisältö**: Mikä on kuvan aihe tai kuvauksen kohde? Keitä tai mitä kuvassa on? Millainen on heidän suhteensa ja suhtautumisensa toisiinsa? Millaisesta tarinasta kuva voisi olla osa?
- **Toiminta ja liike**: Mitä kuvassa tapahtuu? Minkälaista liikettä siinä mahdollisesti on?
- **Kuvakoko**: Onko kuva esimerkiksi yleiskuva, puolilähikuva tai lähikuva?
- **Kuvan muoto**: Onko kuva muodoltaan neliö, suorakulmio, ympyrä, syvätty (eli taustastaan irrotettu)?
- **Rajaus**: Onko rajaus tiukka (kuva rajattu lähelle kohdetta) vai väljä (kohteen ympärillä on väljyyttä)?
- **Sommittelu**: Miten kuva on sommiteltu? Miten tilaa on käytetty? Mihin huomio kiinnittyy (etu- vai taka-alalle, missä on huomiopiste)? Mihin kuva on tarkennettu? Miten katsojan katse liikkuu kuvassa?
- **Kuvakulma**: Mistä kuvakulmasta kohdetta kuvataan?
- **Kuvan värit ja valaistus**: Onko kuva nelivärikuva vai mustavalkoinen? Miten yhteensopivia värit ovat, vai onko kuvan värimaailmassa mahdollisesti voimakkaita kontrasteja? Miten valaistusta on käytetty kuvassa?
- **Intertekstuaalisuus**: Mitä mahdollisia viittauksia toisiin kuviin tai muihin teksteihin kuvassa on?

Ks. Audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analyysi, s. 67.

3. Tulkitse kuvaa.

Tulkinta on katsojan näkemys kuvan merkityksestä. Oman tulkintansa voi perustella erittelemällä kuvan yksityiskohtia ja sen synnyttämiä mielikuvia, tunteita sekä ajatuksia.

- **Tulkinnan tekeminen**: Mitä ajatuksia ja tunteita kuva ja sen yksityiskohdat herättävät? Mihin kuva pyrkii? Jos kuvalla on nimi, miten se ohjaa kuvasta syntyvää tulkintaa? Mitä kuva kertoo maailmasta, ihmisistä ja elämästä?

Esimerkki kuva-analyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

© Kuvasto 2015

Kalervo Palsa, *Paluu*. 1976.

Yksinäinen paluu

Matkalta kotiin palaaminen on usein helpottava kokemus. Kotona voi toipua matkan rasituksista, miettiä kokemuksiaan ja jakaa niitä läheisten kanssa. Entä jos joskus onkin niin, ettei kotona ole ketään, jonka kanssa jakaa ajatuksia ja tuntemuksia – tai jos kokemukset matkalta ovat olleet sellaisia, ettei niitä halua tai pysty jakamaan kenenkään kanssa? Kalervo Palsan öljyvärimaalauksen *Paluu* (1976) voi tulkita kuvaavan tällaisia tuntemuksia.

Aloituskappaleessa kerrotaan teoksen nimi, tekijä ja kuvatyyppi sekä vihjataan tulkintaan.

Palsan maalauksessa mies hiihtää lumisateessa tumman, sinisävyisen huoneen läpi. Huoneen kattoa ei näy, ja näyttää siltä, että kuunvalo lankeaa suoraan taivaalta huoneeseen. Lumen kehystämät oviaukot oikealla ja vasemmalla avautuvat suoraan ulos lumiseen pimeyteen, ja lattiana on hanki. Huoneen takaseinällä on vihertävien verhojen reunustama ikkuna, jonka läpi hangelle heijastuu suorakaiteen muotoinen valokulmio. Ikkunasta ei kuitenkaan näy pimeä talvi-ilta tai -yö vaan yllättävästi kesäisen vihreä maalaismaisema, mahdollisesti niitty tai pelto, jota horisontissa reunustaa tummempi metsäalue. Huoneen takaseinällä on ruskea puulaatikko, oikealla seinällä on maisemataulu ja vasemmalla roikkuu muotokuva. Nämä sisustamisen ja ihmisasumuksen merkit ovat kaikki lumen reunustamia. Huone vaikuttaa asumattomalta ja hylätyltä.

Maalauksen sisältöä kuvaillaan toisessa kappaleessa ja kiinnitetään huomiota kuvan tärkeimpiin yksityiskohtiin.

Teoksen kylmänsininen värimaailma luo yhdessä jään ja lumen kanssa kolkon ja surumielisen tunnelman. Hiihtäjän lisäksi maalauksessa ei ole muita hahmoja, ja syntyvää hiljaisuuden ja ajattomuuden tuntua korostaa rauhaisa lumisade. Vaikuttaa siltä, kuin koko huone kylpisi kuunvalossa: hiihtäjästä lankeaa sininen varjo hangelle, ja hänen hengityksensä höyryää huoneen pakkasilmassa. Maalaus on toteutettu niukoin yksityiskohdin, hallitsevaksi nousee juuri hyytävän sinisten värisävyjen kautta välittyvä tunnelma.

Kolmannessa kappaleessa tehdään huomioita väreistä, valaistuksesta ja tunnelmasta.

Teoksen nimeä tulkitaan ja tehdään havaintoja muun muassa liikkeen suunnasta kuvassa.

Maalauksesta syntyy vaikutelma, että siinä kuvataan juuri matkaltaan palanneen hiihtäjän tunteita ja mielentilaa. Matkalta palaamisen tuntu syntyy paitsi teoksen nimestä *Paluu* myös paluuta symboloivasta etenemissuunnasta oikealta vasemmalle. Hiihtäjän selässä oleva, lumen peittämä reppu viittaa pitkään kestäneeseen matkaan, ja lunta näyttää kertyneen myös miehen karvalakin reunoihin, partaan ja kulmakarvoihin. Hiihtäjän ilmettä ei maalauksesta voi erottaa, ja mies jääkin anonyymiksi hahmoksi.

Voimakas ristiriita huoneen sisällä vallitsevan ja perällä avautuvasta ikkunasta paljastuvan säätilan välillä luo mielikuvan siitä, ettei huoneen talvisää kuvaakaan fyysistä vaan henkistä kokemusta, mielentilaa. Hiihtäjä näyttää olevan vain läpikulkumatkalla, vaikka on palaamassa jostakin, eikä hän näytä pysähtyneen katsomaan perällä olevasta ikkunasta avautuvaa kesäistä maisemaa tai huoneessa olevia merkkejä menneestä elämästä ja ihmisistä. Maalaus voi kuvastaa kohtaamatonta surua ja yksinäisyyttä: joskus voi olla helpompi jatkaa yksinäistä matkaa pakkasessa sivuilleen katsomatta kuin kohdata menneet kipeät asiat tai kurottaa johonkin uuteen. Mahdollisuus toisenlaiseen maisemaan ja mielentilaan odottaakin hiihtäjää ikkunasta avautuvassa kesäisessä maisemassa, mikäli hän uskaltaa sinne katsoa.

Lopetuskappaleessa rakennetaan tulkinta kuvasta.

3.

Kielen keinoja tekstin eri tasoilla

Tekstien kieltä analysoitaessa tutkitaan tekstille tyypillisiä kielen piirteitä eli sitä, miten teksti on kielellisesti rakentunut. Voidaan puhua kielen keinoista, kielen tehokeinoista, tekstuaalisista keinoista, retorisista keinoista tai tyylistä.

Kielen keinojen analyysi

Yksi tapa tarkastella kielen keinoja on ajatella teksti neljästä eri tasosta rakentuvaksi kokonaisuudeksi: tekstin tasosta, lause-, sana- ja äännetasosta. Myös analyysia kirjoittava voi jäsentää tekstinsä sisällön siten, että erittelee analysoitavan tekstin kieltä tekstin eri tasoilla.

Oheista ohjeistusta voi hyödyntää niiltä osin, kuin se sopii tarkasteltavan tekstin analysoimiseen. Kannattaa pohtia vain niitä kysymyksiä, jotka ovat mielekkäitä eriteltävän tekstin näkökulmasta.

OHJE

Kielen keinojen analyysi

1. Tarkastele tekstiä ja sen rakentumista kokonaisuutena (= tekstin taso).

Kielen keinoja analysoivan on aluksi selvitettävä, mikä on analysoitavan tekstin aihe ja tavoite. Sen jälkeen voi keskittyä tarkastelemaan, mitkä ilmaisukeinot ovat kyseiselle tekstille tyypillisiä.

- **Tekstilaji**: Mitä tekstilajia tarkasteltava teksti edustaa? Mikä merkitys tekstilajilla on tekstiä tulkitessa?
- **Otsikointi**: Mitkä kielen keinot kiinnittävät huomiota tekstin otsikoinnissa tai mahdollisissa väliotsikoissa?
- **Kappalejako ja kappaleiden pituus**: Mikä on tekstin etenemisperiaate, eli missä järjestyksessä asiat esitetään ja miksi? Miten esittämisjärjestys näkyy kappalejaossa? Käytetäänkö kappaleiden pituuden vaihtelua mahdollisesti tehokeinona?

Ks. Tekstin jäsentely, s. 140.

- **Kuvakieli**: Minkälaista kuvallisuutta teksti sisältää? Onko teksti kokonaisuudessaan **allegorinen** eli **vertauskuvallinen**? Onko siinä kuvausta, kuvailevia substantiiveja tai verbejä ja kuvakieltä?

  ▶ **Kielen kuvallisuutta voi esiintyä tekstin kaikilla tasoilla.**

- **Rinnastus, analogia ja vastakkainasettelu**: Mitä asioita tekstissä rinnastetaan tai asetetaan vastakkain? Joskus koko teksti perustuu vastakkainasettelulle. Mitkä asiat tai ilmiöt esitetään analogisina eli toistensa kaltaisina tai yhdenmukaisina?

  ▶ **Rinnastusta, analogiaa ja vastakkainasettelua on myös lausetasolla.**

- **Toisto**: Mikä tekstissä toistuu? Miksi? Toisto on harkitusti käytettynä toimiva tehokeino. Esimerkiksi jotain ilmausta voidaan toistaa tai virkkeet voivat alkaa samalla sanalla tai päättyä samaan sanaan.

  ▶ **Toistoa voi esiintyä tekstin kaikilla tasoilla.**

- **Intertekstuaalisuus**: Miten paljon tekstissä on hyödynnetty intertekstuaalisuutta? Miten intertekstuaaliset viittaukset (**alluusiot**, **sitaatit**, **pastissimaisuus** jne.) vaikuttavat tekstin tulkintaan?

  ▶ **Intertekstuaalisuutta voi esiintyä tekstin kaikilla tasoilla.**

- **Sävy**: Minkälainen on tekstin sävy (ironinen, sarkastinen, humoristinen tms.)? Luovatko huumori, kärjistäminen, liioittelu tai vaikkapa vähättely tekstiin tietynlaisen sävyn, joka vaikuttaa tulkintaan? Miten kirjoittaja suhtautuu aiheeseensa, vastaanottajaan ja itseensä?

- **Kuvatekstit**: Onko kuvateksteissä tai muiden tekstiin liittyvien visuaalisten elementtien tekstityksissä kielellisesti jotain sellaista, mikä kiinnittää huomiota?

2. Tutki, minkälaisista lauseista ja virkkeistä teksti rakentuu (= lausetaso).

Lausetasolla se, minkälaisia lauseita ja kuinka pitkiä virkkeitä tekstissä on käytetty, vaikuttaa tekstin luettavuuteen ja tyyliin. Esimerkiksi huudahduslauseet saattavat luoda vaikutelmaa innostuneesta kirjoittajasta ja retorinen kysymys on perinteinen argumentatiivisen tekstin tehokeino.

Ks. Kielikuvat, s. 26.
Ks. Ks. Käsitehakemisto, s. 200.

- **Kuvakieli**: Onko tekstissä kuvakieltä (**vertaus**, **metafora**, **personifikaatio**, **metonymia**, **synekdokee**, **synestesia**, **symboli**)? Onko **paradokseja** eli jotain sellaista, mikä on itse asiassa mahdotonta? (*Olen vaiti ja huudan. Tämä musta paita on valkoinen.*) Miten kielen kuvallisuus vaikuttaa tekstin tyyliin?
- **Lausetyypit**: Mitä lausetyyppejä tekstissä esiintyy? Se, käytetäänkö väite-, kysymys- tai käskylauseita, vaikuttaa tekstin rytmiin, luettavuuteen ja tyyliin.
- **Retoriset kysymykset**: Onko tekstissä retorisia kysymyksiä eli kysymyksiä, joihin ei edes odoteta vastausta?
- **Välihuomautukset**: Onko tekstissä välihuomautuksia, jotka kiinnittävät huomiota?
- **Huudahdukset**: Onko tekstissä käytetty huudahduksia tehokeinona?
- **Puhuttelu**: Ketä tekstissä puhutellaan? Miksi? Mikä vaikutus puhuttelulla on?
- **Virkerakenne**: Miten virkkeiden pituus ja sen vaihtelu vaikuttavat tekstin rytmiin?
- **Sanajärjestys**: Kiinnittääkö sanajärjestys huomiota? Miksi? Esimerkiksi **inversio** eli käännetty sanajärjestys luo usein vanhahtavan ja juhlavan vaikutelman.
- **Välimerkit**: Mikä välimerkkien käytössä mahdollisesti kiinnittää huomiota? Onko käytetty esimerkiksi ns. tyyliopillisia välimerkkejä (ajatusviivaa, puolipistettä, kaksoispistettä, lainausmerkkejä)? Miten välimerkkien käyttö vaikuttaa tekstin tyyliin?

3. Tee havaintoja tekstin sanastosta (= sanataso).

Sanastolla on vaikutusta tekstin merkityksen syntyyn, mutta myös se, mitä muotoja sanoista käytetään, vaikuttaa tekstin tulkintaan. Esimerkiksi imperatiivi- ja konditionaalimuotojen käyttö sekä sidesanojen runsaus vaikuttavat tekstin sävyyn.

- **Sananvalinnat**: Mitä huomiota herättäviä sananvalintoja tekstissä on? Miten sananvalinnat vaikuttavat tekstin sävyyn ja merkitykseen?
  - **Deskriptiiviset** eli **kuvailevat** sanat (*lötjäke, pökkelö, murju*) ja **onomatopoeettiset** eli **ääntä mukailevat** (*hihittää, pulputtaa, läsähdys, pihinä*) vaikuttavat tekstin tyyliin ja sävyyn.
  - **Asioiden nimeäminen** vaikuttaa lukijan suhtautumiseen. Ei ole yhdentekevää, puhutaanko *vapaustaistelijoista*, *terroristeista* vai *kapinallisista*. Esimerkiksi sanoilla *kakara*, *pentu*, *kersa*, *jälkeläinen* ja *perillinen* on omanlaisensa miellemerkitykset eli konnotaatiot lapsista puhuttaessa.
  - **Plus-** ja **miinussanat** (*pienokainen*, *kakara*) sekä muut tunteisiin vetoavat sanat (*pupuliini*, *rähinöitsijä*)
  - **Vahvistussanat**, esimerkiksi superlatiivit (*Kaupungin mahtavin ALE!*)
  - **Antiteettiset sananvalinnat** eli vastakohdat (*pysähtynyt – liikkuva, pimeä – kirkas*)
  - **Erisnimi yleisnimenä** (*Moottoritie oli täynnä kaiken maailman häkkisiä ja räikkösiä.*)
  - **Eufemismit** eli kiertoilmaukset (*Menen naistenhuoneeseen puuteroimaan nenäni.*)
  - **Synonyymit** eli samaa tarkoittavat mutta sävyltään toisistaan eroavat sanat (*auto, kaara, kottero, menopeli, biili*).
- **Kolmiportaiset luettelot ja muu luettelointi**: Mitä tekstissä luetteloidaan? Miksi?

  Usein luetteloinnilla halutaan korostaa asioiden merkitystä tai runsautta.

  ▶ **Luettelointia voi esiintyä sanaston lisäksi myös lausetasolla.**

4. Tutki, onko tekstissä hyödynnetty äänteellisiä keinoja merkityksen rakentamiseksi (= äännetaso).

- **Äännemaalailu**: Millä tekstin äännetason valinnoilla asioita halutaan mahdollisesti tehostaa tai korostaa?

  Tekstin äännetaso eli **äänteiden deskriptiivisyys** ja **onomatopoeettisuus** (*loska lätsähtelee*) sekä **äänteillä leikittely** rakentavat myös merkityksiä ja vaikuttavat sekä tekstin sävyyn että tyyliin.
- **Sointuisuus ja rytmi**: Mikä merkitys soinnuttelulla on tekstin tulkinnassa?

  Esimerkiksi **alku- ja loppusointu** vaikuttavat lause- ja virkerytmiin.

5. Suunnittele ja kirjoita tekemistäsi havainnoista ymmärrettävä ja johdonmukaisesti etenevä teksti.

Ks. **Yleisohjeita kirjoittajalle, s. 129.**

- Noudata tehtävänantoa. Jos tehtävänannossa puhutaan kielen keinoista, käytä silloin ko. käsitettä, eli käytössä oleva käsite määrittelee aiheen, josta kirjoitat. Mahdollista on esimerkiksi ryhmitellä omiksi kokonaisuuksiksi ne kielen keinot, jotka analysoitavassa tekstissä ovat tyypillisimpiä, jolloin ne voi esitellä ikään kuin aihepiireittäin. Jos tehtävänanto ohjaa analysoimaan tyyliä, pidä se mielessäsi ja esittele tekemäsi havainnot kielen keinoista siten, että niiden kautta paljastuu tekstin tyyli.

Ks. **Tyylianalyysi, s. 35.**

  ▶ **Kielen keinojen esittely ei saa olla pelkkä luettelo havainnoista, vaan on annettava esimerkkejä ja tehtävä päätelmiä siitä, minkälaisia merkityksiä ja sävyjä tekstiin syntyy erilaisten kielen keinojen ansiosta.**

Kielikuvat

Kielikuvia esiintyy niin asiateksteissä kuin kaunokirjallisissa teksteissä. **Vertauksen** tunnistaa kuin-sanasta: *Elämä on kuin iltasatu vailla onnellista loppua*. **Metafora** määritellään perinteisesti niin, että se on vertaus ilman kuin-sanaa: *Elämä on iltasatu vailla onnellista loppua*. Metaforan alalaji on **personifikaatio** eli elollistaminen: *Kaiken kamalan jälkeen elämä yllättäen hyväileekin ohimoitamme, antaa anteeksi ja kantaa taas eteenpäin*.

Symboli ja **allegoria** ovat läheistä sukua niin vertaukselle kuin metaforalle. Symbolin voisi suomentaa vertauskuvaksi ja allegorian vertauskuvalliseksi kertomukseksi (esimerkiksi eläintarinat eli faabelit ovat allegorioita). Symbolit ovat yleisesti tunnettuja sopimusluonteisia ilmauksia, joilla yleensä havainnollistetaan jotain abstraktia asiaa: ruusu on perinteisesti rakkauden symboli, kyyhkynen rauhan, valkoinen väri puhtauden, punainen rakkauden ja intohimon. Allegorian on myös sanottu olevan ”laajennettu metafora”. Tekstin (myös kuvan) allegorisuuden ymmärtämisen edellytys onkin tekstin kokonaisvaltainen erittely ja tulkinta.

Synestesialla tarkoitetaan eri aistikokemusten sekoittumista kielikuvassa: *Kevään vihreä kutsu kantautui korviimme kirkuvan sinisen taivaan alla*. **Oksymoron** on kielikuva, jossa yhdistyy kaksi näennäisesti vastakohtaista asiaa tai käsitettä: *äänetön huuto*.

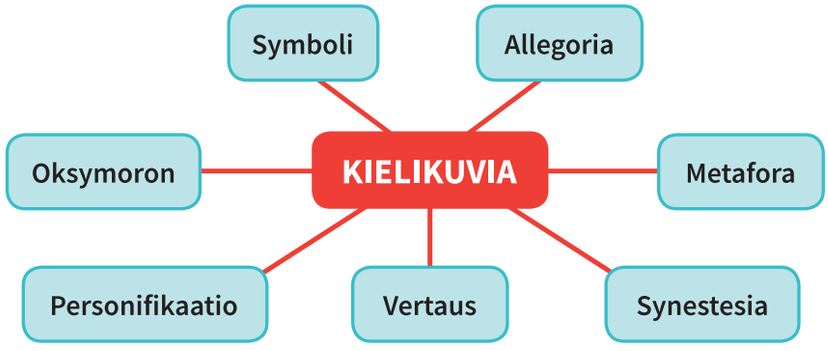

Esimerkki kielen keinojen analyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

Minkä mitäkin Italiasta

– – Ei kuulu maailman melua, ei huutoja, ei kärryjen kolinaa, vesi vain lipattaa ja gondolan kuljettajan airo vain silloin tällöin loiskahtaa. Ollaan vesillä ja kuitenkin kaupungin keskessä. Palatsit kohoavat taas kahden puolen, mutta ei painavina ja uhkaavina niinkuin yöllä, vaan keveinä ja ystävällisinä ja niinkuin uisivat veden pinnalla ja aikoisivat siinä paikassa vielä ylemmäkin kohota ja liikkeelle lähteä.

Kuinka monta kertaa on sanottu ja kuitenkin aina uudelleen sanottava: mikä mainio ympäristö viihdyttämään uupunutta mieltä! Todellisuus muotoineen, väreineen ja liikkuvine elämineen ei ole liian kaukana unohtuakseen, sillä rannoilla, veden pinnalla ja silloilla ja parvekkeilla on liikettä ja elämää, mutta ei myöskään liian lähellä häiritäkseen ja hermostuttaakseen ja sekoittaakseen omia aatteitani.

Soudellaan syvälle kaupungin sisään, väylä kapenee, rannat puristuvat toisiinsa, vesi muuttuu virtaavaksi, pakovesi pyrkii ulos, käännytään takaisin, annetaan virran viedä, lasketaan kivisen laiturin kylkeen, jätetään gondola ja noustaan maihin, syvennytään kaupunkiin, ja ollaan aivan toisessa maailmassa, jossa ei ole aavistustakaan merestä.

Kapeat pienet kadut kuin solat luikertavat eksyttävässä harhalinnassa, et tiedä, minne menet, mutta menet sinne, minne vie vahvin ihmisvirta. Välistä ei mahdu kuin yksi toistaan sivuuttamaan, välistä levenee sola kuin pieneksi pihamaaksi, johon silloin ovista ja ikkunoista vuotaa hedelmä- ja kukkaisvirta, jossa iloista kansaa kihisee huutaen, tarinoiden ja laulahdellen ja sitroja ja mandoliineja soitellen. Välistä tulee vastaan laajempi tori, jossa vanhan vanha, homehtunut, sammalinen veistokuva seisoo alituisesti lirittävän vesisäiliön keskessä, minkä reunoilla päiväpaisteessa istuu joutilaita avopäisiä vaimoja ja leikkii pajattava lapsiparvi, ryysyinen, kiherätukkainen ja mustasilmäinen.

Siinä on kirkko, sen ovi on auki, käyt sinne, kaikki melu katoo. Himmeässä valossa hiipii äänettömiä olentoja, siellä täällä tuikkii muutamia kynttilöitä ja heikosti kuuluu jostakin messupapin etäistä hyminää.

Tulet ulos, syvennyt uudelleen äskeisille sokkeloisille urille, seuraat nimettömien katukanavien reunoja, kiipeät sillan poikki, kuljet ja kuljet tietämättä ja tahtomattakaan tietää, minnekä tulet.

Ja tietämättäsi tulet yht'äkkiä suurelle, soikealle torille. On niinkuin tulisit takapihalta suoraan kuninkaan linnaan, satumaiseen, häikäisevään, itämaiseen. Koko lattia laskettuna hienolla sileällä kivellä, joka niin viihdyttävästi ottaa vastaan jalkaa, joka sitä koskettaa. Tori tohvelien ja silkkikenkien kävellä, ja jota ei koskaan hevosen kavio eikä vaunun pyörä ole kuluttanut. Kolmella kulmalla pilarikäytävä, kolmen yhtämittaisen palatsiseinän sivulla, sisällä kaikki Bagdadin kivet, kullat ja hopeat kimallellen siloisten lasien läpi. Neljännellä kulmalla kummallinen epäsäännöllinen kirkko, jonka päädyssä paistaa kultaiselle pohjalle sovitettuja mosaikkimaalauksia, jonka seinät ovat moniväristä marmoria, jonka sadoissa kolpperoissa, räystäissä ja kulmakkeissa elää kokonainen kaupunki ihmisiä, enkeleitä, pyhimyksiä, lintuja ja muita usein ymmärtämättömiä eläimiä marmoriin veistettyinä ja metalliin valettuina.

Päivä paistaa heleästi. Satamäärin kyyhkysiä lentelee ilmassa tai juoksentelee avonaisella torilla. Käyskentelet siinä heidän keskessään, heittäen jyvän sinne, toisen tänne, istahdat penkille, ojennat kätesi ja annat heidän tulla siitä noukkimaan. Näet käännähtäessäsi, että selkäsi takana on toinen tori, jonka kahden puolen kohoaa samanlaiset palatsit kuin tämän ja jonka perillä siintää meri, missä taas lepattelee purjeita, kiitelee pieniä höyrypursia ja nuokkuu gondolan kuljettajain solakoita vartaloita sopusointuisessa, tuudittavassa soudussa.

Tekee mielesi alkaa uudelleen sama matka, tehdä vielä kerran sama kiertokulku tässä kummallisen haaveellisessa satukaupungissa, lähteä tästä ja tulla tähän aina takaisin – tänään, huomenna, ylihuomenna …

Soudella, kävellä ja liikkua, istua, aprikoida ja uneksia, katsella liikettä ja vilinää ympärillään, ja samalla elää niissä aatoksissa, jotka tulevat ja menevät, mutta jättävät aina askelensa sijat jäljelleen – liekö siihen missään sopivampaa paikkaa kuin tässä?

Juhani Aho, *Minkä mitäkin Italiasta*. 1906.

Kielen keinoilla Italiaan

Otsikossa näkyy tehtävänannon näkökulma (kielen keinojen analyysi).

Juhani Aho kuljettaa lukijansa ”gondolan” kyydissä kanavaa pitkin suoraan italialaisen kaupungin sydämeen vuonna 1906 ilmestyneessä teoksessaan ”Minkä mitäkin Italiasta, matkakertomus”. Kuvauksesta päätellen ollaan Venetsiassa, koska tekstissä puhutaan ”katukanavista” ja gondoleista. Aho on hyödyntänyt tekstissään kielen keinoja niin, että sellaisellakin, joka ei koskaan ole käynyt Italiassa, on mahdollisuus nähdä silmiensä edessä kanavien varrella kohoavat palatsit ja kirkot, kulkea kapeilla, pienillä kujilla ja ”suurilla, soikeilla toreilla”, kuulla kaupungin äänet sekä tarkkailla ”joutilaita avopäisiä vaimoja” ja ”pajattavaa lapsiparvea”.

Ensimmäisessä kappaleessa esitellään teksti (kirjoittaja, teoksen nimi, ilmestymisvuosi ja se, mistä teksti kertoo). Myös tehtävänannon näkökulma (kielen keinojen analyysi) näkyy.

Tekstilajiltaan katkelma on matkakertomus, jossa korostuu deskriptiivisyys. Koko teksti tuntuu olevan yhtä kuvausta siitä, mitä kirjoittaja näkee ja kokee: ”Ei kuulu maailman melua, ei huutoja, ei kärryjen kolinaa, vesi vain lipattaa ja gondolan kuljettajan airo vain silloin tällöin loiskahtaa. – – Palatsit kohoavat taas kahden puolen, mutta ei painavina ja uhkaavina niinkuin yöllä, vaan keveinä ja ystävällisinä ja niinkuin uisivat veden pinnalla ja aikoisivat siinä paikassa vielä ylemmäkin kohota ja liikkeelle lähteä.” Kirjailija maalaa lukijan silmien eteen maiseman, joka on täynnä ihmetyksen aiheita.

Tekstilaji nimetään ja tekstiä luonnehditaan.

Verbin passiivimuodon ansiosta lukija kokee olevansa Venetsianmatkalla yhdessä tekstin kirjoittajan kanssa: ”Ollaan vesillä ja kuitenkin kaupungin keskessä.” Koska teksti etenee kronologisesti ja aikamuotona on preesens, syntyy vahva kokemus siitä, että nyt ollaan ulkomaanmatkalla tutustumassa uuteen kohteeseen: ”Soudellaan syvälle kaupungin sisään – – lasketaan kivisen laiturin kylkeen, jätetään gondola ja noustaan maihin, syvennytään kaupunkiin, ja ollaan aivan toisessa maailmassa – – .” Myös lukijan puhuttelu luo vaikutelmaa yhteisestä kokemuksesta: ”Kapeat pienet kadut kuin solat luikertavat eksyttävässä harhalinnassa, et tiedä, minne menet, mutta menet sinne, minne vie vahvin ihmisvirta.”

Kolmannessa kappaleessa siirrytään tekemään yksityiskohtaisia havaintoja muun muassa lause- ja sanatasolla nimeten kielen keinoja. Edelleen tehdään myös tekstin tason havaintoja.

Kronologisen etenemistavan lisäksi huomio kiinnittyy siihen, että Aho on hyödyntänyt monipuolisesti kuvakieltä ja eri aisteja kuvatakseen ympäristöä todentuntuisesti kuljettaessaan lukijaa ”tässä kummallisen haaveellisessa satukaupungissa”. Näköaistiin vedotessaan kirjailija kiinnittää lukijan huomion yksityiskohtiin käyttämällä deskriptiivisiä verbejä ja adjektiiveja. Yksityiskohtainen kuvaus aiheuttaa sen, että virkkeet ovat pitkiä: ”Näet käännähtäessäsi, että selkäsi takana on toinen tori, jonka kahden puolen kohoaa samanlaiset palatsit kuin tämän ja jonka perillä siintää meri, missä taas lepattelee purjeita, kiitelee pieniä höyrypursia ja nuokkuu gondolan kuljettajain solakoita vartaloita sopusointuisessa, tuuditttavassa soudussa.”

Kirjoittaja tekee havaintoja kaikilta tekstin tasoilta.

Kuvatessaan kirjailija pyrkii siihen, että lukija pystyisi ikään kuin itse näkemään kaiken viehättävän, mitä ympäristössä on: ”Neljännellä kulmalla kummallinen epäsäännöllinen kirkko, jonka päädyssä paistaa kultaiselle pohjalle sovitettuja mosaikkimaalauksia, jonka seinät ovat moniväristä marmoria, jonka sadoissa kolpperoissa, räystäissä ja kulmakkeissa elää kokonainen kaupunki ihmisiä, enkeleitä, pyhimyksiä, lintuja – – .” Huomio kiinnittyy erikoisiin substantiiveihin ”kolpperot” ja ”kulmakkeet”, mutta ne kuvaavat osuvasti tyyliltään monimuotoisen ja runsaan kirkon erilaisia ulokkeita sekä rakennustaiteellisia yksityiskohtia.

Kuuloaistiakaan ei ole kuvauksessa unohdettu, koska Ahon matkakertomuksessa ”iloista kansaa kihisee huutaen, tarinoiden ja laulahdellen ja sitroja ja mandoliineja soitellen”. Torin laidalla ”ryysyinen, kiherätukkainen ja mustasilmäinen” lapsilauma ”pajattaa”, kun taas kirkkoon astuttaessa ”kaikki melu katoo” ja kuuluu vain ”messupapin etäinen hyminä”. Lukija voi mielikuvissaan myös kuulla, kuinka kanavan vesi ”lipattaa”, airo ”loiskahtaa”, ja kaupungin torilla vesisäiliö ”lirittää”. Verbien onomatopoeettisuus tehostaa kuvausta entisestään.

Tekstilajin nimeä ”matkakertomus” voi käyttää synonyymisesti sanan ”teksti” rinnalla tautologian eli häiritsevän toiston välttämiseksi.

Havaintojen tekeminen tekstin eri tasoilla jatkuu. Nostetaan esiin esim. vastakkainasettelut ja luettelointi.

Myös vastakkainasettelulla halutaan rakentaa voimakkaita mielikuvia: ”On niinkuin tulisit takapihalta suoraan kuninkaan linnaan, satumaiseen, häikäisevään, itämaiseen.” Lisäksi luettelointi toimii tehokeinona vahvistaen vaikutelmaa siitä, että kirjoittajan kuvaamassa ympäristössä on mahdollisuus eläytyä ympärillä olevaan vapaasti: ”Soudella, kävellä ja liikkua, istua, aprikoida ja uneksia, katsella liikettä ja vilinää ympärillään, ja samalla elää niissä aatoksissa, jotka tulevat ja menevät, mutta jättävät aina askelensa sijat jäljelleen – –.” Moniportaiset luettelot kuvaavat hyvin kaiken runsautta ja monipuolisuutta – olivatpa ne sitten substantiivi-, adjektiivi- tai verbiluetteloita: ”Todellisuus muotoineen, väreineen ja liikkuvine elämineen ei ole liian kaukana unohtuakseen, sillä rannoilla, veden pinnalla ja silloilla ja parvekkeilla on liikettä ja elämää, mutta ei myöskään liian lähellä häiritäkseen ja hermostuttaakseen ja sekoittaakseen omia aatteitani.”

Tekstilajiin viitataan jälleen lopetuskappaleessa.

Lopetuskappaleessa mainitaan vielä ”kielen keinot”, joiden analysointi oli tehtävänannon näkökulmana.

Matkakertomuksessaan Aho maalaa lukijan eteen paitsi maiseman ja ihmiset, myös elämykset ja tunteet, kokonaisen elämänmuodon. Kirjailija kuljettaakin lukijaa kielen keinoin läpi meluisan, värikkään kaupungin kuin taidokkain turistiopas. Kuvallisesti kylläinen teksti on kirjoitettu yli 100 vuotta sitten, mutta myös nykylukija voi Ahon yksityiskohtaisen ja aisteihin vetoavan kuvauksen ansiosta kuvitella itse olleensa mukana matkalla. Kun tekstiä lukiessaan näkee ja kokee saman kuin tekstin kirjoittaja, syttyy halu ” – – lähteä tästä ja tulla tähän aina takaisin – tänään, huomenna, ylihuomenna…”. Italiassa käymätönkin voi yhtyä kirjailijan huudahdukseen: ”– – mikä mainio ympäristö viihdyttämään uupunutta mieltä!”

Tyylianalyysi

Tyyli on käsite, jota käytetään paitsi muodista, muotoilusta, arkkitehtuurista ja taiteesta puhuttaessa myös tekstejä luonnehdittaessa. Tekstin tyylillä tarkoitetaan tekstille ominaista ilmaisutapaa, joka näkyy tekstin kaikilla tasoilla. Tyyliä kuvataan yleensä käyttämällä mitä erilaisimpia adjektiiveja. Tekstejä voidaan luonnehtia esimerkiksi arkisiksi, juhlaviksi, subjektiivisiksi, neutraaleiksi, humoristisiksi, alatyylisiksi, vanhahtaviksi tai vaikkapa rönsyileviksi. Joskus taas tekstien tyylin arvioinnissa pitäydytään perinteisten tyylivirtausten mukaisissa luonnehdinnoissa: tyyli voi olla esimerkiksi klassinen, realistinen tai moderni.

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.

Tekstin tyyliä analysoiva kiinnittää huomiota niihin valintoihin, joita kirjoittaja on tehnyt tekstin eri tasoilla. Se ei ole pelkästään kielen **kohosteisuuden** havainnointia eli tekstin kielellisesti huomiota kiinnittävien piirteiden erittelyä, koska tyyliin vaikuttavat ratkaisevasti myös tekstin tavoite, aiheen käsittelytapa ja se, kuka tekstin on kirjoittanut. Tyyliä analysoivan onkin otettava huomioon tekstin kontekstuaalisuus eli sen mahdolliset lukijat, julkaisupaikka, ilmestymisajankohta ja tekstilaji.

Ks. Kielikuvat, s. 29.

Ks. Konteksti, intertekstuaalisuus ja moniäänisyys, s. 11

OHJE

Tyylin analysointi

Tekstin tyylin luonnehdinta edellyttää aina huolellista tekstin erittelyä. Tyylistä on mahdotonta sanoa mitään ymmärtämättä ensin tekstin tavoitetta, merkitystä ja sen sävyä. Myös konteksti määrittelee, minkälaisia valintoja kirjoittaja tekstiä laatiessaan tekee.

1. Määrittele tekstin aihe.

- Mikä on tekstin aihe? Mikä näkökulma aiheeseen on valittu? Mitä aiheesta halutaan sanoa? Miten aiheen käsittelytapa näkyy tekstin tyylissä?

2. Määrittele tekstin tavoite.

- Mihin kirjoittaja pyrkii? Mikä on tekstin tehtävä (tiedottaa, viihdyttää, ohjata, valistaa, kertoa, kuvata, argumentoida, julistaa, vakuuttaa, määritellä)? Miten tavoite näkyy tekstin tyylissä?

3. Määrittele tekstilaji.

- Mikä vaikutus tekstilajilla on tyyliin? Mitkä rajat tekstilaji asettaa kirjoittajalle ja tekstin tyylille? Esimerkiksi kolumni henkilöityy huomattavasti enemmän kirjoittajaansa kuin uutisteksti, koska tekstilajina se mahdollistaa omien mielipiteiden esittämisen, oman äänen, kun uutinen sen sijaan pyrkii objektiiviseen ja neutraaliin tyyliin.
- Miten hyvin teksti noudattaa valitun tekstilajin piirteitä? Rikkooko se niitä? Miksi? Esimerkiksi tekstilajina voi olla uutinen, mutta kirjoittaja onkin tyylivalinnoillaan tehnyt uutisesta pakinan.

4. Tutki tekstin julkaisupaikkaa.

- Missä teksti on julkaistu? Minkälaiselle lukijakunnalle julkaisufoorumi on suunnattu? Miten julkaisupaikka näkyy tekstin tyylissä?

5. **Määrittele tekstin ilmestymisajankohta.**

- Miten tekstissä näkyy se, milloin teksti on julkaistu? Miten ilmestymisajankohta on mahdollisesti vaikuttanut tyyliin? Onko teksti ilmestynyt jonkin nimetyn tyylikauden aikana (esimerkiksi antiikin, klassismin, modernismin)? Miten tyylikauden mukainen maailmankuva, arvot tai tyyli-ihanteet näkyvät tekstissä?

6. **Tarkastele tekstin sävyä.**

- Minkälainen sävy tekstissä on? Onko se esimerkiksi ironinen, sarkastinen, asiallinen, pilkallinen, hyväntahtoinen, epäluuloinen tai juhlava? Pysyykö sävy samana, vai vaihtuuko se? Miten tekstin sävy vaikuttaa tekstin tyyliin?

7. **Tutki tekstin rakenteellisia ja kielellisiä valintoja.**

- Mitä kielellisesti kohosteisia piirteitä tekstissä on? Miten ne vaikuttavat tekstin tyyliin?

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.

Ks. Kielikuvat, s. 29.

8. **Tarkastele tekstin kirjoittajan näkymistä tekstissä.**

- Miten tekstin tyylissä näkyy kirjoittajan suhtautuminen aiheeseen ja itseensä? Miten kirjoittaja tekee itsensä näkyväksi tekstissä?

9. **Tutki tekstin suhdetta lukijaan.**

- Kenelle teksti on suunnattu? Miten lukijan huomioon ottaminen näkyy tekstin tyylissä? Miten kirjoittaja suhtautuu lukijaan? Puhutellaanko lukijaa? Onko kirjoittajan suhde lukijaan tuttavallinen vai etäinen?

Esimerkki tyylianalyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

PERJANTAINA 22.5.2009

D | Koti

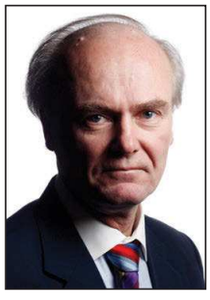

KESKELLÄ KÄMMENTÄ

Jarmo Aaltonen
jarmo.aaltonen@hs.fi
Kirjoittaja on Helsingin Sanomien talous-toimittaja.

Kissan kevätkiima oli tiukassa

Hipsuvarvashumanistit ovat väärässä. Koneilla on kuin onkin sielu, tai ainakin herkkä luonne!

Havaitsin tämän viimeksi maaliskuussa, jolloin kissat riehaantuivat.

Vakuutuin, että meidän perheen ranskalainen menopeli Citikka on naaraskissa.

Tässä kissassa on kaasujousitus, joskaan ei ihan sellainen kuin vanhoissa, upeissa DS-malleissa. Koltiaisina vahdimme aina kavereiden kanssa, miten CX-Citikat nostivat hauskasti maata viistäneet mahansa ylös parkista lähtiessään.

Nyt kuitenkin kuskina tunne oli enempi omituinen, kun kevätkiima iski kissaamme. Se ilmeni niin, että kesken ajon auto nosti takapäätään ylös – vaikka kesken moottoritieajon, jos taakse ilmaantui hyvännäköinen Mersu tai Bemari.

Keväthuuma kiihtyi vähitellen siihen mittaan, että Audit ja japsiriisikupitkin alkoivat nostattaa peräpäätä. Keikkuu se pyrstö joskus vaimollakin keväisin.

Levoton takamus ärsytti kuitenkin erityisesti häntä. Miesautoilijat hymyilivät vinosti: pikkurouva ei taida ihan hallita ranskalaisunelman hydrauliikkanappia.

Merkkihuoltamolla tarkistettiin jousisylinterit. Ei mitään. Päästin levottoman kissaneidin jopa yökylään, kun halusivat pienellä paineella testata yön yli, vuotavatko sylinterit. Tämän käsittelyn jälkeen peräpää alkoi vispata entistä herkemmin, jopa ihan liikennevaloissa seisten.

Sylinterit vaihdettiin. Turhaan, sillä peräpään hetkuna ei hellittänyt.

Seuraavalla vastaanotolla pääteltiin, että vika on anturissa, joka antaa viestejä auton tietokoneelle. Minulle selitettiin, että kissa ei ikään kuin ole tietoinen itsestään, eli siitä, millä korkeudella peräpää kulloinkin keikkuu.

Anturi vaihdettiin, ja monenmoisia säätöjä tehtiin. Heti kun ajoin kissan ensimmäiseen liikennevaloon, perä alkoi viettelevästi keikkua – ei väliä, vaikka takana olisi seissyt pappa-Tunturi.

Jotain rajaa! Vaadin ja sain kissani neljännen kerran huoltoon sillä ukaasilla, ettei kekkaperseenä ole kotiin palaamista.

Vajaan viikon päästä tuli ilmoitus, että rauhoitettu neiti on noudettavissa kotiin. Mietin, olikohan sille lopultakin annettu sitä kuuluisaa jarrua, jota sotilaille viime sodissa syötettiin aamukiisselissä.

Huoltoliikkeestä kerrottiin, että vikaa todellakin haettiin kissojen ja koirien kanssa.

Lopulta se paikallistettiin: ongelma oli jäykkyydensäätimessä!

Nyt kissa kehrää taas tasaisesti. Odotan silti kauhuissani ensi kevättä.

Analyysin otsikko vihjaa analyysin aiheeseen.

Tyylikkäästi kevätkiimasta

Heti alussa on pohjatiedot analysoitavasta tekstistä ja aloituskappaleen lopussa fokusoidaan tehtävänantoon eli siihen, että erittelyn kohteena on tyyli.

Taloustoimittaja Jarmo Aaltonen ilakoi autonsa kustannuksella kolumnissaan *Kissan kevätkiima oli tiukassa* (Helsingin Sanomat 22.5.2009). Kirjoittaja kuvaa yksityiskohtaisesti oman Citroëninsa omituista käytöstä kevään korvalla: auton peräpää nousi yllättäen pystyyn ja alkoi vispata siihen malliin, että meno alkoi muistuttaa kevätkiimaisen naaraskissan käytöstä. Tekstissään Aaltonen käy läpi niin ilmiön aiheuttamat reaktiot liikenteessä kuin käynnit korjaamolla. Tyyliltään teksti on humoristinen ja sisällöltään silmiinpistävän kepeä.

Toisessa kappaleessa täydennetään kuvausta siitä, mitä ja miten kolumnisti kirjoittaa.

Vaikka otsikko antaa lukijan ensin ymmärtää kolumnin aiheena olevan kissojen kevätkiima, jo tekstin alkumetreillä paljastuu, että toimittaja kirjoittaa omaan autoonsa kevään korvalla ilmestyneestä teknisestä viasta. Kirjoittaja vertaa ”Citikkaansa” kissaan ja keskittyy kuvaamaan autonsa ”kevätkiimaa” eli siihen ilmestynyttä yhtäkkistä vikaa, joka aiheuttaa huvittavan ilmiön: auton peräpään keikkumisen. Mitättömältä vaikuttavasta aiheesta on kirjoitettu sujuvasti etenevä kolumni, jonka leikillinen tyyli syntyy ennen kaikkea osuvista sananvalinnoista ja sanaleikeistä.

Nostetaan sananvalinnat esiin tyylin rakentamisessa ja verrataan kolumnin tyyliä asiatyyliin.

Lukijalle on alusta asti selvää, että aiheen käsittelytapa on humoristinen. Jo ensimmäisten virkkeiden sananvalinnoista paljastuu, että nyt ei kirjoiteta asiatyylillä: ”Hipsuvarvashumanistit ovat väärässä. Koneilla on kuin onkin sielu, tai ainakin herkkä luonne!” Väite ”hipsuvarvashumanistien” väärässä olemisesta ja koneen personoiminen samaan hengenvetoon synnyttävät mielenkiintoisen ristiriidan, joka houkuttelee jatkamaan kolumnin lukemista.

Korostetaan sananvalintojen merkitystä tyylin kannalta, erityisesti nostetaan esiin deskriptiiviset verbit.

Humorististen sananvalintojen osuus tyylin luomisessa on silmiinpistävä. Kolumnistin kielellinen nokkeluus kukoistaa, kun hän kuvailee autonsa ”kevätkiimaa” ja sen ”levotonta takamusta”. Deskriptiivisiä verbejä on käytetty runsaasti: ”kevätkiima iskee”, ”kissat riehaantuvat” ja ”peräpää alkaa keikkua”. Myös substantiivien valinnassa on suosittu deskriptiivisyyttä ja lisäksi tekstissä on käy-

tetty synonyymejä. Esimerkiksi auton nimeäminen ”kekkaperseeksi” ja toteamukset sitikan ”peräpään hetkunasta” kuvaavat hyvin autoon ilmestynyttä vikaa.

Nostetaan esiin myös nimeäminen kielellisenä tehokeinona.

Vian paikantaminen etenee toimittajan mukaan kuitenkin yhtä hitaasti kuin kevät, koska millään ei tunnu selviävän, mikä autossa on vikana, vaikka se toimitetaan kerran jos toisenkin korjaamolle, jopa ”yökylään”. Vikaa etsitään kirjoittajan mukaan ”kissojen ja koirien kanssa”, mutta vasta neljännellä korjaamokäynnillä vika löydetään ja korjataan: syy oli auton ”jäykkyyden säätimessä”. Syyn löydyttyä auton ”keväthuuman kiihtymiseen” kolumnisti pohtii, miten vika loppujen lopuksi oli korjaamolla osattu hoitaa: ”Mietin, olikohan sille lopultakin annettu sitä kuuluisaa jarrua, jota sotilaille viime sodissa syötettiin aamukiisselissä.” Kun toimittaja on lisäksi jo kolumnin otsikossa viitannut kevätkiiman olevan ”tiukassa” ja auton nostavan ”takapäätään ylös – vaikka kesken moottoritieajon, jos taakse ilmaantui hyvännäköinen Mersu tai Bemari”, ei tekstissä jo aiemmin rakennetun eroottisen kuvaston takia jää tulkinnanvaraa sille, mihin kirjoittaja valitsemallaan tyylillä viittaa puhuessaan ”rauhoittuneesta neidistä”, jonka ”peräpäätä” ovat aiemmin mainittujen autojen lisäksi ”nostattaneet” myös Audit, ”japsiriisikupit” ja jopa ”pappa-Tunturi”.

Kappaleessa täydennetään tietoja siitä, mitä analysoitavassa tekstissä on kirjoitettu, jotta analyysia lukeva ymmärtää niin tekstin sisällön kuin tyylin.

Viittaus tyylin vaikutuksesta tulkintaan.

Aaltonen innostuu kehittelemästään vertauskuvallisuudesta niin, ettei hänelle enää riitä auton vertaaminen kevätkiimaiseen kissaan. Keikkuva peräpää yhdistyy kolumnistin mielikuvissa myös tämän oman vaimon viekoittelevaan kävelytyyliin: ”Keikkuu se pyrstö joskus vaimollakin keväisin.” Toimittaja liikkuu eroottisesti latautuneessa tyylissään hiukan vaarallisilla vesillä: kaikkien huumorintaju ei ehkä väänny samaan asentoon kuin ”kevätkiimaisen” kirjoittajan, jos lukija kerroksellisen vertauskuvallisuuden takia yhtäkkiä näkeekin sielunsa silmin edessään kolumnistin ”pikkurouvan” heiluttelemassa ”kekkapersettään”.

Kirjoittajan oma luonnehdinta tekstin tyylistä ja samalla arvio siitä, miten valittu tyyli saattaa vaikuttaa lukijaan.

Tehdään havaintoja tekstin julkaisukontekstista ja sen vaikutuksesta tekstin tyylivalintoihin.

Lopussa tiivistetään tekstin tavoite ja tarkastellaan tekstiä oman tekstilajinsa edustajana ja huomioidaan vielä se, että on tarkasteltu tyyliä.

Taloustoimittaja Aaltosen teksti on julkaistu Helsingin Sanomissa toukokuun loppupuolella, mikä luo lukijalle vaikutelman, että kyse on ajankohtaisesta aiheesta – kirjoittaahan kolumnisti autossaan ilmenneestä viasta, joka on ollut hänen riesanaan koko kevään. Asiasisällöltään kolumni on ohuttakin ohuempi, mutta Helsingin Sanomien lukijakunta todennäköisesti kuitenkin pääsääntöisesti ymmärtää, että tyyliltään humoristisen tekstin tavoitteena on viihdyttää lukijakuntaa, ei paneutua syvemmin mihinkään ajankohtaiseen kysymykseen, vaikka tekstilajina onkin kolumni ja kirjoittajana taloustoimittaja. Keveistäkin aiheista on mahdollista kirjoittaa kiinnostavasti, jos kirjoittaja hallitsee kielen ja tyylin.

4.

Lähdekritiikki

Lähteitä käytettäessä niiden luotettavuutta on arvioitava. Niitä kannattaa myös vertailla, jotta saisi mahdollisimman monipuolisen kuvan käsiteltävästä aiheesta.

Tekstien luotettavuus

Lähteitä arvioitaessa on hyvä aluksi tarkastella, mikä tekstilaji on kysymyksessä. Lukija lähestyy uutista erilaisin odotuksin kuin kohujulkkiksen blogitekstiä. Lisäksi eri tekstilajien kirjoittamisprosessit ovat erilaisia ja edellyttävät erityyppisiä tiedon tarkastamisen käytäntöjä. Esimerkiksi journalismissa tietolähteet on tarkistettava huolellisesti. Samoin tieteessä lähteiden luotettavuus korostuu, koska tutkimustuloksia arvioidaan tieteellisin menetelmin, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimustulosten pitää olla tarkastettavissa ja todennettavissa. Lähteen vakuuttavuuteen vaikuttaa se, kuka tekstin on kirjoittanut, missä se on julkaistu, mihin tiedot pohjautuvat ja miten tuoretta tieto on.

OHJE

Lähteiden arviointi

1. Tarkastele kirjoittajaa ja julkaisukanavaa koskevia tietoja.

- Kuka tiedot on julkaissut (onko julkaisija yksityinen henkilö vai esimerkiksi kaupallinen, poliittinen tai katsomuksellinen järjestö tai yhdistys, valtio tai muu virallinen auktoriteetti, esimerkiksi jokin kunta, kaupunki tms.)?
- Painetut teokset, esimerkiksi tunnettujen kustantamojen julkaisemat teokset ja tieteelliset julkaisusarjat, on arvioitu ennen julkaisemista, yksityishenkilöiden omakustanteita, blogikirjoituksia tai kotisivuja ei.

2. Perehdy lähteen pohjana oleviin tietoihin.

- Miten luotettavaksi lähteen voi arvioida sen perusteella, minkälaisesta julkaisusta on kysymys?

Onko kyseessä yleistajuinen julkaisu, esimerkiksi aikakauslehtiartikkeli tai tiedettä popularisoiva teos? Vai onko lähteenä jonkin alan ammattijulkaisu, esimerkiksi ammattilehti, oppikirja tai jonkin alan käsikirja? Tutkimustietoon voidaan viitata, jos lähde on tutkimusjulkaisu, esimerkiksi tutkimusraportti, tutkielma tai tieteellisen aikakauslehden artikkeli.

- Onko mukana lähdeluettelo tai linkkejä käytettyihin lähteisiin?
- Onko lähteessä ilmoitettu, kenen tietojen pohjalta se on laadittu tai kuka sitä on muokannut?
- Onko käytetty ns. toisen käden lähteitä? Voisiko lähteitä tulkita jollakin toisella tavalla?
- Ovatko eri lähteiden antamat tiedot ristiriitaisia?
- Onko löydettävissä lähteitä, jotka osoittavat tiedot kyseenalaisiksi?
- Onko mahdollisesti esitetty tietoja, joiden lähdettä ei ole kerrottu?
- Kenen näkökulmasta asiat kerrotaan, kenen ei?
- Mitä on jätetty mahdollisesti kertomatta?

3. Arvioi kirjoittajan asiantuntevuutta.

- Miten tunnettu ja tunnustettu kirjoittaja on?
- Mistä asiantuntijuus on tarkistettavissa?
- Mitä muuta kirjoittaja on mahdollisesti julkaissut aiheesta?
- Onko kirjoittaja puolueeton ja riippumaton, vai yrittääkö hän edistää joitain tavoitteita?

4. Arvioi tiedon ajantasaisuutta.

- Onko tieto ajantasaista vai jo vanhentunutta?
- Onko aiheesta lähteen julkaisemisen jälkeen julkaistu uutta aineistoa? Kannattaa aina tarkistaa, kuinka tuoreisiin lähteisiin julkaisu pohjautuu.

Verkkolähteiden luotettavuus

Verkkolähteitä käytettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, kuka on tiedon tuottaja. Verkkoon voi kuka tahansa kirjoittaa vakuuttavalta näyttäviä sivustoja, joiden tiedot osoittautuvat kuitenkin virheellisiksi tai jopa keksityiksi. Ne voivat olla myös vanhentuneita tai yksipuolisia.

OHJE

Verkkolähteiden arviointi

1. Selvitä verkkolähteen tiedon tuottaja.

- Kuka verkkolähteestä löytyvän tiedon on tuottanut?
- Onko verkkosivustolla tai dokumentilla nimetty kirjoittaja? Mitä tietoja kirjoittajasta annetaan?
- Onko sivun taustalla jokin organisaatio? Sponsoroiko jokin taho sivustoa? Mistä sen voi päätellä?
- Kannattaa tutkia verkkosivuston sisältämiä linkkejä: mille sivustoille lukijaa pyritään ohjaamaan? Miksi?

2. Määrittele verkkolähteen tavoite ja kohdeyleisö.

- Mihin tarkoitukseen verkkolähde (esimerkiksi yksityishenkilön kotisivu tai yrityksen verkkosivusto) on tehty: myynnin edistämiseen, tiedottamiseen, mielipiteen muokkaamiseen vai johonkin muuhun tarkoitukseen?
- Mikä on lähteen tavoittelema kohdeyleisö? Mistä sen voi päätellä?

3. Arvioi verkkolähteen luotettavuutta.

- Kuinka luotettavalta verkkolähteen tarjoama tieto vaikuttaa? Löytyykö sama tieto muualta?
- Mainitaanko tiedon lähteitä? Kuinka ajantasaisia nämä lähteet ovat?
- Ovatko mielipiteet ja tieto erotettavissa toisistaan?
- Ovatko tiedon esitystapa ja kieliasu vakuuttavia?
- Milloin sivu on tehty? Milloin sitä on viimeksi muokattu tai päivitetty?
- Toimivatko verkkolähteen linkit?

5.

Tekstien argumentaatio

Argumentatiiviset tekstit pyrkivät vakuuttamaan lukijan tai kuulijan väitteiden eli teesien paikkansapitävyydestä. Argumentoitaessa teesien tueksi esitetään monipuolisia argumentteja eli perusteluita. Pääteesiksi sanotaan tekstin keskeisintä ja tärkeintä väitettä. Argumentaatioanalyysissa eritellään tekstin argumentaatiota ja retorisia keinoja.

Argumentointitavat ja retoriset keinot

Vakuuttavaan argumentaatioon pyrkivä kantaa ottava teksti argumentoi hyödyntäen monenlaisia **perustelutapoja** ja **retorisia keinoja**. Argumentit on hyvä esittää loogisesti, ja konteksti sekä mahdolliset vastaväitteet on otettava huomioon.

Argumentoinnissa käytetään erilaisia kielen keinoja, retorisia keinoja. Konteksti vaikuttaa ratkaisevasti siihen, minkälaisia retorisia keinoja käytetään: tieteellisen argumentoinnin kieli eroaa esimerkiksi provosoivaksi tarkoitetun mielipidekirjoituksen kielestä, ja bileisiin lähtöä suunnitteleva lukiolainen käyttää toisenlaisia retorisia keinoja vanhemmiltaan lupaa pyytäessään kuin esimerkiksi kesätyöpaikkaa päiväkodista hakiessaan.

KOONTI

Yleisimmät argumentointitavat

Asiantuntijaan tai tutkimustietoihin vetoaminen

Vedotaan alan asiantuntijaan, tutkimustuloksiin, tilastoihin, laskelmiin, faktoihin jne.

Induktiivinen ja deduktiivinen päättely

Induktiivinen päättely on sitä, että esitetään yksittäinen tapaus esimerkkinä ja yleistetään se kaikkia koskevaksi.

Deduktiivinen päättely etenee yleisestä yksittäiseen tapaukseen.

Syy-seuraussuhteiden puntaroiminen

Kuvataan, mitä seurauksia mistäkin on eli esitetään niin mahdollisuuksia kuin uhkakuvia.

Yhteiseen etuun, arvoihin, moraalin jne. vetoaminen

Vedotaan yleiseen etuun, maalaisjärkeen, perinteisiin menettelytapoihin, historiaan, traditioon, yhteiseen arvomaailmaan tai moraaliin.

Asian erityisyyden korostaminen

Korostetaan tunteisiin vetoavasti esimerkiksi asian ainutlaatuisuutta, ajankohtaisuutta, merkitystä, hyötyjä, haittoja, etuja, helppoutta tai edullisuutta.

Omat ja muiden havainnot sekä kokemukset, analogiat

Esitetään perusteluina omakohtaisia havaintoja ja kokemuksia, samankaltaisia ilmiöitä tai tapahtumia eli **analogioita**.

KOONTI

Retoriset keinot

Ks. myös Kielen keinojen analyysi, s. 24.

Sananvalinnat

- plus- ja miinussanat
- vahvistussanat ja superlatiivit
- nimeämiset
- onomatopoeettiset eli ääntä mukailevat ja muut deskriptiiviset sanat
- affektiiviset sananvalinnat ja ilmaukset
- antiteettiset sananvalinnat eli vastakohdat
- erisnimi yleisnimenä
- eufemismit eli kaunistelevat kiertoilmaukset

AFFEKTIIVINEN SANANVALINTA

Ks. Käsitehakemisto, s. 200.

Listat ja luettelot

- kolmiportaiset luettelot

Ks. Kielikuvat, s. 29.

Kielikuvat ja sanaleikit

Onko tekstissä kielikuvia, esimerkiksi vertauksia, metaforia, personifikaatioita, synekdokeita, metonymioita? Entä sanaleikkejä?

Toisto

Mitä tekstissä toistetaan? Onko äänne-, sana- ja lausetoistoa, rakenteen tai sisällön toistoa?

Vastakkainasettelut eli polarisaatiot

Mitä asetetaan vastakkain? Miksi? Vastakkainasettelua voi esiintyä niin sana- ja lausetasolla kuin tekstin asiasisällössä.

Rinnastus ja analogia

Mitä asioita tekstissä asetetaan rinnakkain? Minkälaisia analogisia rakenteita, esimerkiksi tarinan tai rakenteen samankaltaisuutta tai rinnakkaisten ilmausten käyttöä, tekstissä on? Miksi niitä on käytetty?

Lausemuodot

Onko tekstissä kysymys-, huudahdus- tai käskylauseita? Esitetäänkö siinä pyyntöjä? Käytetäänkö tehokeinona lyhyitä lauseita?

Retoriset kysymykset

Onko tekstissä retorisia kysymyksiä eli kysymyksiä, joihin ei edes odoteta vastausta?

Puhuttelu

Ketä tekstissä puhutellaan? Miksi? Mikä vaikutus puhuttelulla on?

Intertekstuaalisuus

Onko tekstissä intertekstuaalisuutta (sitaatteja, alluusioita ja muunlaisia viittauksia muihin teksteihin yms.)? Noudattaako se esimerkiksi jonkin tutun kertomuksen kaavaa, onko aloitus- tai lopetustapa muualta lainattu tai hyödynnetäänkö tekstissä jotain muuta rakenteellista piirrettä tai keinoa muusta yhteydestä tutusta tekstistä?

Suostuttelumääritelmät

Minkälaisia suostuttelumääritelmiä tekstissä on?

SUOSTUTTELU-MÄÄRITELMÄ
▶ Ks. **Käsitehakemisto, s. 205.**

Ristiriitaisuudet

Mikä tekstissä näyttäytyy ristiriitaisena? Miksi? Mihin ristiriitaisuudella pyritään, tai mitä se aiheuttaa?

Paradoksit

Onko tekstissä paradokseja eli jotain sellaista, mikä on itse asiassa mahdotonta? (*Kaljukin repisi hiuksensa sellaisesta kohtelusta*.)

Tekstin sävy

Minkälainen on tekstin sävy (ironinen, sarkastinen, humoristinen tms.)? Luovatko huumori, kärjistäminen, hyperbola (= liioittelu), vähättely tai vaikkapa välihuomautukset tai huudahdukset tekstiin tietynlaisen sävyn, joka vaikuttaa tulkintaan?

Argumentointivirheet

Argumentointi on vakuuttavaa, kun esitetyt väitteet perustellaan johdonmukaisesti ja asiantuntevasti. Argumentointivirheet heikentävät väitteiden vakuuttavuutta.

KOONTI

Tyypillisimpiä puutteita ja virheitä argumentoinnissa

Puutteellinen argumentointi

Väitteitä ei perustella tai ne perustellaan puutteellisesti.

Virheellinen päättelyketju

Syynä virheelliseen päättelyketjuun voi olla esimerkiksi epäloogninen ajattelu, puutteellinen tieto asiasta, kehäpäätelmä tai vääränlaisten asioiden rinnastaminen.

Hyökkääminen henkilöä vastaan

Ei puhuta asiasta vaan hyökätään argumenttien esittäjää vastaan.

Toisen mielipiteiden mitätöinti

Vastapuolen argumentit mitätöidään tekemällä ne tarkoituksellisesti naurunalaisiksi tai esittämällä ne kärjistettyinä.

Asiaton auktoriteettiin vetoaminen

Asiantuntijan käyttäminen auktoriteettina on perusteltua, mutta vääränlainen auktoriteettiin vetoaminen ei vakuuta (esimerkiksi vetoaminen nimettömään auktoriteettiin, yleiseen mielipiteeseen tai henkilön julkiseen yhteiskunnalliseen asemaan, varakkuuteen tai epämiellyttävyyteen).

Argumentaatioanalyysi

Argumentaatioanalyysissa eritellään tekstin argumentointitapoja ja retorisia keinoja. Argumentaatioanalyysin tekeminen alkaa tekstin huolellisesta lukemisesta ja erittelemisestä sekä muistiinpanojen tekemisestä. Sen jälkeen edetään suunnittelusta luonnosteluun ja kirjoittamiseen sekä tekstin hiomiseen.

OHJE

Argumentaatioanalyysin tekeminen

1. Mikä on tekstin aihe ja konteksti?

- Mikä on tekstin aihe tai aihepiiri?
- Missä ja milloin teksti on ilmestynyt? Millaiselle lukijakunnalle teksti on kirjoitettu? Mistä sen voi päätellä?
- Mihin otsikko, väliotsikot, mahdolliset kuvat ja kuvatekstit kiinnittävät lukijan huomion? Mitä tekstissä niiden avulla korostetaan?
- Mikä on tarkasteltavan tekstin tekstilaji? (Tekstilajin tunnistaminen vaikuttaa lukijan tekstiin kohdistamiin odotuksiin.)
- Kuka on tekstin kirjoittaja? Kuka argumentoi (ikä, sukupuoli, koulutus, ammatti, yhteiskunnallinen asema, kansallisuus jne. sikäli kuin ovat olennaisia aiheen kannalta)?
- Miten ajankohtainen teksti on ollut ilmestyessään? Mitä aiheesta on aiemmin sanottu tai kirjoitettu?

2. Mikä on tekstin tavoite, näkökulma ja pääväite?

- Mikä on tekstin tavoite? Miten tekstissä halutaan lukijan suhtautuvan asiaan, eli mitä lukijan olisi ajateltava, tehtävä tai mahdollisesti tunnettava?
- Mikä on kirjoittajan näkökulma aiheeseen?
- Minkä voi kiteyttää tekstin pääväitteeksi eli teesiksi?

Ks. Tekstejä ja tekstilajeja, s. 13.

ESISOPIMUS
► Ks. Käsitehakemisto, s. 201.

3. Mitkä ovat tekstin esisopimukset, ja millainen on tekstin ideologia?

- Mitä lukijan oletetaan tietävän aiheesta etukäteen, eli mitkä ovat tekstin esisopimukset? Minkälaisia taustaoletuksia, asenteita tai arvoja tekstissä on, eli minkälaista ideologiaa tai maailmankuvaa teksti edustaa?

4. Tutki tekstin argumentointia ja retorisia keinoja.

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

- Minkälaisia argumentointitapoja on käytetty, eli miten tekstissä perustellaan pääväitettä puolustavat omat argumentit?
- Minkälaisia retorisia keinoja tekstissä on käytetty?

5. Tarkastele vastaperustelujen ennakoimista ja mahdollisia myönnytyksiä.

- Miten tekstissä kumotaan mahdolliset vastakkaiset väitteet ja näkemykset?
- Onko tekstissä myönnytyksiä, eli otetaanko siinä jo huomioon vastapuolen näkemykset ja esitetään jonkinlaisia myönnytyksiä niiden suhteen? Jos tekstissä on myönnytyksiä, mihin niillä mielestäsi pyritään?

6. Tutki, onko tekstin argumentoinnissa puutteita tai virheitä.

Ks. Argumentointivirheet, s. 52.

- Mikäli virheitä ja puutteita ei ole, sitä ei tarvitse mainita.

7. Arvioi argumentoinnin vakuuttavuutta.

- Miten aukotonta ja vakuuttavaa tekstin argumentointi on? Kuinka paljon tekstissä esitetään perustelemattomia väitteitä tai yleistyksiä? Mitä näkökulmia jätetään mainitsematta tai ottamatta huomioon? Pääseekö teksti tavoitteisiinsa?

Esimerkki argumentaatioanalyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

KESKIVIIKKONA 21. HUHTIKUUTA 2010 HELSINGIN SANOMAT I C 1

KESKELLÄ VIIKKOA

Anonymous hs.kulttuuri@hs.fi
Kirjoittaja on tuntematon ääliö.

Kirjoituksia rämeestä

Hei vaan kaikki perslävet! Nettiyhteisöllisyyteen liittyvät ongelmani ovat ratkenneet. Olen ryhtynyt kirjoittamaan nimeni sijasta nimimerkillä, niin kuin tekin.

Täältä pesee, kuulkaa. Nimimerkin suojissa voi tuoda julki tärkeitä asioita pelkäämättä ja ilman oman roolinsa rajoituksia. Minuakin on moni luki- ja luullut säädylliseksi ja hillityksi keski-ikäiseksi rouvaksi, silloin kun vielä nimelläni kirjoittelin. Nyt päästän rivouteni kukoistamaan!

KERRAN KUUSSA keskiviikkoisin käsittelen tällä palstalla nimeltä mainittavien nettikirjoittajien oletettavaa seksuaalista suuntautumattomuutta ynnä kuvitelmiani siitä, mitä he tekevät sängyssä. Teen heistä summittaisia mutta ehdottoman vihamielisiä persoonallisuusanalyyseja. Kirjoituksiini ei vaikuta se, ovatko he itse käsitelleet kirjoituksissaan alun perin vaikka talouspolitiikkaa tai kirkkomusiikkia. Täällä puskassa piisaa sananvapautta.

Koska nimettömyys auttaa käsittelemään yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita, olen jo sopinut muutamien ministerien kanssa, että hekin antavat lausuntonsa vastaisuudessa nimettöminä. Tärkeintähän on itse asia, sanojalla ei ole hitonkaan väliä!

TUTKIJAT tulevat turvallisuussyistä seuraksemme tänne anonyymiyden suojaisaan rämeeseen. Täältä me postailemme mielipidekirjoituksia ja miksei tutkimuksiakin. On niin rentouttavaa tutkia, kun ei tarvitse laittaa omaa nimeään joka julkaisuun, ainakaan huonoimpiin.

Toimittajat ovat joutuneet kärsimään siitä, että kun he laativat juttuja ulkomailta tulleista, pyramidihuijauksista tai ruotsin kielestä, he itse joutuvat nettivihan kohteiksi. Nyt kulttuuri kehittyy: nimet ja kuvat pois jutuista ja tv-toimittajille paperipussi päähän.

JOURNALISTINEN työ käy uudessa nimettömyyden kulttuurissamme koko ajan helpommaksi. Kun kukaan ei enää vastaa nimellään mistään, toimittajienkaan ei tarvitse. Kuinka monta työvuotta olenkaan tähän mennessä tuhrannut faktojen tarkistamiseen ja lähteiden perkaamiseen. Se on loppu nyt!

Vielä yksi hankkimani uutinen: Nimeltä mainitsematon ministeri kritikoi kovin sanoin erästä yhteiskunnallista vallankäyttäjää, jonka nimeä emme mainitse tässä. Asiassa on kyse vaalirahoituksesta, tai ehkä rasismista. Emme nyt ole ihan varmoja aiheesta, koska uuden nimettömyyskäytännön takia emme tiedä, kuka tässä helevetin sotkussa tällä kertaa on lähteenä. Voihan perse.

Jos joku teistä tietää tästä jotain, meilailkaa keskenänne.

Kirjoituksia rämeestä -kolumni oli yksi Johanna Korhosen Helsingin Sanomille kirjoittamista kolumneista, joka julkaistiin samalla virallisella kolumnipalstalla kuin muutkin Korhosen kolumnit. Tuttu piirroskuva kolumnistista toimi vihjeenä lukijoille siitä, kuka nimimerkin *Anonymous* takana on:

KESKELLÄ VIIKKOA
Johanna Korhonen hs.kulttuuri@hs.fi
Kirjoittaja on toimittaja.

Ironista argumentaatiota nimettömyyden rämeestä

Nimimerkki Anonymous ottaa kärkevästi kantaa nimettömään nettikirjoitteluun kolumnissa *Kirjoituksia rämeestä* (Helsingin Sanomat 21.4.2010). Kolumnin pääväite on, että nettikirjoittajien tulisi seistä sanojensa takana omalla nimellään eikä paeta nimettömyyden suojiin eli ”anonyymiyden suojaisaan rämeeseen”, mihin myös kolumnin otsikko ”Kirjoituksia rämeestä” viittaa.

Pääväite kiteytetään.

Eritellään otsikon merkitystä argumentoinnissa.

Jo kolumnin aloitus hätkähdyttää pahaa aavistamattomat Helsingin Sanomien kulttuurisivujen lukijat: ”Hei vaan kaikki perslävet!” Teksti jatkuu samanlaisena keskustelupalstojen alatyylisen kielenkäytön jäljittelynä: ”Voihan perse.” Puhekielisyys onkin tekstissä silmiinpistävä retorinen keino: ”Täältä pesee, kuulkaa. – – Täällä puskassa piisaa sananvapautta.”

Analysoitava teksti esitellään ja kolumnin kielenkäyttöä luonnehditaan.

Puhekielisyys nostetaan esiin retorisena keinona.

Lukija voi hetken ihmetellä, mistä oikein on kysymys, mutta kolumnin yhteydessä oleva piirroskuva paljastaa, että tekstin on itse asiassa kirjoittanut Helsingin Sanomien kolumnisti, toimittaja Johanna Korhonen. Hän on poikkeuksellisesti käyttänyt nimimerkkiä Anonymous ja kirjoittanut kauttaaltaan ironisen kolumnin saadakseen lukijat ajattelemaan nimettömän kirjoittelun haittapuolia.

Kontekstualisointi jatkuu.

Tekstin tavoite määritellään.

Huomatessaan, että Anonymous on kolumnin yhteystiedoissa määritelty ”tuntemattomaksi ääliöksi”, lukija varmistuu siitä, että kolumnissa on puhekielisyyden lisäksi käytetty ironiaa retorisena keinona. Korhosen valinta asettua nimettömän nettikirjoittajan rooliin on myös luokiteltavissa retoriseksi keinoksi, koska se vaikuttaa lukijaan tekemällä tekstistä humoristisen, vaikka vakavasta asiasta onkin kysymys. Nimimerkki Anonymous julistaa näet ”päästävänsä rivoutensa kukoistamaan” ja tekevänsä ”summittaisia mutta ehdottoman vihamielisiä persoonallisuusanalyyseja” niistä, jotka kirjoittavat netissä omalla nimellään: ”Minuakin on moni lukija luullut säädylliseksi ja hillityksi keski-ikäiseksi rouvaksi, silloin kun vielä nimelläni kirjoittelin.”

Ironia määritellään toiseksi keskeiseksi retoriseksi keinoksi.

Jatketaan retoristen keinojen analyysia.

Teksti perustuu esisopimukseen siitä, että lukija tietää anonyymin nettikirjoittelun olevan sisällöltään ja kielenkäytöltään rivoa, sum-

Eritellään tekstin esisopimuksia.

mittaista ja vihamielistä. Ironian keinoin kolumnissa muun muassa kuvataan, mitä kaikkea nimettömästä kirjoittelusta seuraisi. Anonymouksen mukaan esimerkiksi nimettömien tutkimusten tai uutisten julkaiseminen faktoja tarkistamatta olisi houkuttelevaa, koska tutkijan maine ei tahrautuisi kelvottoman tutkimuksen julkaisemisen takia ja toimittaja välttyisi nettivihalta kirjoittaessaan esimerkiksi ”ulkomailta tulleista” tai ”ruotsin kielestä”. Maahanmuuttokysymykset ja ruotsin kielen pakollisuus Suomen kouluissa ovat tunnetusti verkon keskustelupalstoilla kiivasta keskustelua herättäneitä aiheita, joten tässäkin Korhonen käyttää hyväkseen sitä, että aiheet ovat kolumnin lukijalle tuttuja.

Viittaus esisopimukseen.

Kolumnisti Anonymouksen mielestä tutkijoiden ja toimittajien lisäksi myös poliitikot voisivat esittää kannanottonsa anonyymisti: “Koska nimettömyys auttaa käsittelemään yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita, olen jo sopinut muutamien ministerien kanssa, että hekin antavat lausuntonsa vastaisuudessa nimettöminä. Tärkeintähän on itse asia, sanojalla ei ole hitonkaan väliä!” Kolumnissa esitetään argumentin tueksi vielä huvittava esimerkki, joka havainnollistaa sitä, mitä seuraisi, jos sekä toimittaja että uutisessa käytetyt lähteet olisivat nimettömiä eikä aiheestakaan olisi tämän vuoksi täyttä varmuutta: ”Nimeltä mainitsematon ministeri kritikoi kovin sanoin erästä vallankäyttäjää, jonka nimeä emme mainitse tässä. – – Emme nyt ole ihan varmoja aiheesta, koska uuden nimettömyyskäytännön takia emme tiedä, kuka tässä helevetin sotkussa tällä kertaa on lähteenä.”

Kirjoittaja syventää argumentointiaan ironian keinoin.

Kautta koko kolumnin kirjoittaja käyttää hyväkseen erilaisia retorisia keinoja teesinsä tukemiseksi ja lukijan vakuuttamiseksi. Niistä näkyvin on ironia, eli Korhonen tarkoittaa toistuvasti päinvastaista kuin mitä kirjoittaa: ”Nyt kulttuuri kehittyy: nimet ja kuvat pois jutuista ja tv-toimittajille paperipussi päähän.” Huvittavat liioittelut ja kärjistykset alleviivaavat entisestään tekstin ironiaa: ” – – nimettömyys auttaa käsittelemään yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita – – .” Anonyymin kirjoittelun järjettömyys ja mielivaltaisuus huipentuvat kolumnin viimeiseen, sarkastiseen virkkeeseen: ”Jos joku teistä tietää tästä jotain, meilailkaa keskenänne.” Kolumnistin todellinen mielipide tulee selväksi viimeistään tässä vaiheessa: nimettömänä kirjoittavien mielipiteet voi jättää omaan arvoonsa.

Argumentatiivisia tekstilajeja

Erilaisia argumentatiivisia tekstilajeja on runsaasti. Yleisönosastokirjoituksen tai vastineen kirjoittaja ottaa kantaa valitsemaansa aiheeseen ja pyrkii vaikuttamaan lukijoihin. Arvostelu ja kommentti ovat puolestaan useimmiten toimittajien kirjoittamia journalistisia tekstilajeja.

Yleisönosastokirjoitus ja vastine

Yleisönosastokirjoitus on luonteeltaan argumentatiivinen mielipidekirjoitus. Niitä yleisönosastokirjoituksia, jotka jatkavat aiemmin aloitettua keskustelua, sanotaan vastineiksi.

OHJE

Yleisönosastokirjoituksen ja vastineen kirjoittaminen

1. Valitse aihe, josta sinulla on sanottavaa.

- Aiheen ajankohtaisuus tai tuore näkökulma mahdollistavat julkaisukynnyksen ylittymisen.
- Ota huomioon, mihin julkaisuun olet kirjoittamassa ja mille lukijakunnalle. Nämä seikat vaikuttavat tekstin pituuteen ja valitsemiisi ilmaisukeinoihin.
- Jos jatkat jonkun toisen aloittamaa keskustelua, viittaa siihen selvästi. Mainitse kirjoittajan ja lehden nimi sekä ilmestymispäivämäärä. Vastineesta on käytävä ilmi, mikä on oma näkemyksesi ja mikä jonkun toisen esittämää.

2. Argumentoi vakuuttavasti.

- Esittele aiheesi napakasti ja kerro pääväitteesi eli teesisi selvästi mieluiten jo heti aloituskappaleessa. Aloituskappaleen on tarkoitus herättää myös lukijan mielenkiinto.
- Esitä vakuuttavia ja monipuolisia perusteluja, joilla tuet väitettäsi. Kumoa mahdolliset vastaperustelut. Mieti myös tehokkaita retorisia keinoja argumenttiesi tueksi. Otsikoi kiinnostavasti ja kiteytä pääväitteesi myös otsikkoon.

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

3. Ilmaise asiat selvästi ja kirjoita hyvää asiatyyliä.

- Mieti, miten esität mielipiteesi niin, että lukijalla on mahdollisuus jatkaa keskustelua aiheesta olemalla joko samaa tai eri mieltä. Harkitse tekstisi sävyä.
- Tarkista kieliasu, koska huoliteltu kieli vakuuttaa lukijan.

4. Esiinny omalla nimelläsi.

- Pohdi, vakuuttaisiko oman asemasi tai roolisi mainitseminen kirjoittajatietojen yhteydessä lukijan käsitykseen asiantuntemuksestasi.
- Nimimerkillä julkaistuja yleisönosastokirjoituksia julkaistaan vain poikkeustapauksissa.

Arvostelu

Arvosteluja kirjoitetaan esimerkiksi videopeleistä, kirjoista, elokuvista, teatteri- ja tanssiesityksistä, näyttelyistä, konserteista, levyistä sekä televisio- ja radio-ohjelmista. Arvostelun tarkoituksena on esitellä ja arvioida teosta tai kohdetta sekä nostaa esiin siitä niin hyviä kuin huonoja puolia.

OHJE

Arvostelun kirjoittaminen

1. Tee arvostelun pohjaksi kunnon muistiinpanot.

- Valmistaudu arvostelun kirjoittamiseen tutustumalla teokseen tai kohteeseen perusteellisesti. Tee muistiinpanoja sen herättämistä ajatuksista ja tunnelmista. Paneudu yksityiskohtiin ja kerää materiaalia arvosteluasi varten. Hanki tarvittaessa taustatietoja tekijästä ja teoksesta.

2. Esittele arvosteltava teos tai kohde ja liitä se kontekstiinsa.

- Kuvaile arvostelun alussa arvostelemaasi kohdetta niin, että lukija saa käsityksen, mistä kirjoitat. Kerro tekijän ja teoksen tai kohteen nimi ja laji: onko kyseessä esimerkiksi musiikkiesitys, kirja tai radio-ohjelma? Määrittele myös teoksen ilmestymisaika, näyttelyn ajankohta tms.
- Kerro mahdollisuuksien mukaan tekijän aiemmasta tuotannosta ja uuden teoksen osuudesta sekä asemasta siinä. Taustoita tarpeen mukaan tekijän teoksia tai arvosteltavaa kohdetta myös suhteessa omaan lajiinsa ja sen historiaan.

3. Erittele teoksen rakennetta ja sisältöä tai kohteen eri osia.

- Analysoi arvosteltavana olevaa teosta tai kohdetta sen ehdoilla. Tarkastele sen rakennetta ja sisältöä sekä sille tyypillisiä ilmaisukeinoja ja ominaispiirteitä.

Ks. **Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.**

4. Nosta esiin ansioita.

- Esitä perustellusti ja konkreettisin esimerkein tukien teoksen tai kohteen ansioita.

5. Kerro heikkouksista ja puutteista.

- Kritiikki on hyvä esittää rakentavasti, ja sen on oltava perusteltua. Anna kritiikkisi tueksi konkreetteja esimerkkejä, niin ajatuksesi tulevat ymmärretyiksi.

6. Arvioi kokonaisuutta.

- Arvostelun alussa tai lopussa voi esittää kokonaisarvion teoksesta. Liitä arvosteltava teos tai kohde osaksi suurempaa kokonaisuutta. Voit esimerkiksi viitata sopiviin saman lajityypin edustajiin.

Kommentti

Kommentti on journalistinen tekstilaji, jossa toimittaja ilmaisee mielipiteensä jostakin uutiseen liittyvästä aiheesta. Koska kommentti julkaistaan aina jonkin toisen jutun, esimerkiksi uutisen yhteydessä, sitä sanotaan myös kainalojutuksi.

OHJE

Kommentin kirjoittaminen

1. Valitse näkökulma aiheeseen.

- Kommentti on sisällöltään napakka teksti, joka esittää kirjoittajan oman perustellun mielipiteen sen yhteydessä julkaistun jutun sisältämästä asiasta.

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

2. Listaa omat argumenttisi. Älä unohda retorisia keinoja.

- Mieti, miten perustelet näkemyksesi ja millaisia retorisia keinoja käytät apunasi mielipiteesi muotoilussa.

3. Luo kommenttisi alussa yhteys ohessa julkaistuun laajempaan juttuun ja rajaa näkökulmasi.

- Nosta heti kommentin alussa esiin asia tai näkökohta, johon otat kantaa. Esitä selkeästi teesisi.

4. Etene johdonmukaisesti perustellen näkemyksesi.

- Ennakoi tarvittaessa mahdolliset vasta-argumentit. Pyri ytimekkyyteen. Kommentti on tiivis teksti, koska se kirjoitetaan tiukasti rajatusta näkökulmasta.

5. Otsikoi kommenttisi kiinnostavasti.

- Kiinnostava, napakka otsikko houkuttelee lukemaan kommentin.

6.

Multimodaaliset tekstikokonaisuudet

Erityisesti mediateksteissä on kirjoitetun tekstin lisäksi visuaalisia ja auditiivisia elementtejä kuten kuvia, logoja, ääntä tai musiikkia. Tällaisia tekstikokonaisuuksia kutsutaan multimodaalisiksi.

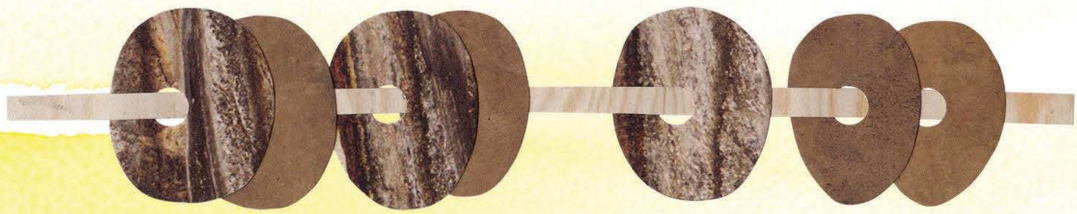

Tekstikokonaisuuden analyysi

Tekstikokonaisuuksia on monenlaisia, esimerkiksi painettuja ja audiovisuaalisia. Ohjeistusta voi hyödyntää niiltä osin, kuin se sopii tarkasteltavaksi tekstikokonaisuuden analysoimiseen. Pohdittavaksi otetaan vain ne kysymykset ja näkökulmat, jotka ovat merkityksellisiä eriteltävässä tekstikokonaisuudessa.

OHJE

Tekstikokonaisuuden analysoiminen

1. Määrittele tekstikokonaisuus (ks. s. 65–92).

- Määrittele tekstikokonaisuuden tekstilaji (tai sen sisältämät tekstilajit) ja tavoite.
- Tee huomioita tekstikokonaisuuden kontekstista: Kuka on tekstin kirjoittaja, missä se on julkaistu ja milloin? Kenelle teksti mahdollisesti on suunnattu? Mistä sen voi huomata?

Ks. Konteksti, intertekstuaalisuus ja moniäänisyys, s. 11.

2. Tutki tekstikokonaisuuden eri osia yksityiskohtaisesti.

- Mitä eri osia tekstikokonaisuuteen kuuluu (esimerkiksi tekstiä, kuvaa, liikkuvaa kuvaa, piirroksia, tilastografiikkaa tai muuta mahdollista grafiikkaa, logoja, tietolaatikoita, ääniä, interaktiivisia osioita)?
- Mikä merkitys eri osilla on tekstikokonaisuudessa, eli miten eri osat vaikuttavat tekstin kokonaisuuteen ja samalla tulkintaan?
- Tekstikokonaisuuden eri elementtejä on hyvä eritellä käyttäen juuri niiden tarkasteluun soveltuvia näkökulmia ja analyysin käsitteitä.

3. Kokoa analyysisi tulokset ja suunnittele tekstisi rakenne.

4. Kirjoita yhtenäinen, johdonmukainen teksti.

- Tue havaintojasi ja päätelmiäsi konkreettisilla esimerkeillä analysoimastasi tekstikokonaisuudesta.

Ks. Yleisohjeita kirjoittajalle, s. 129.

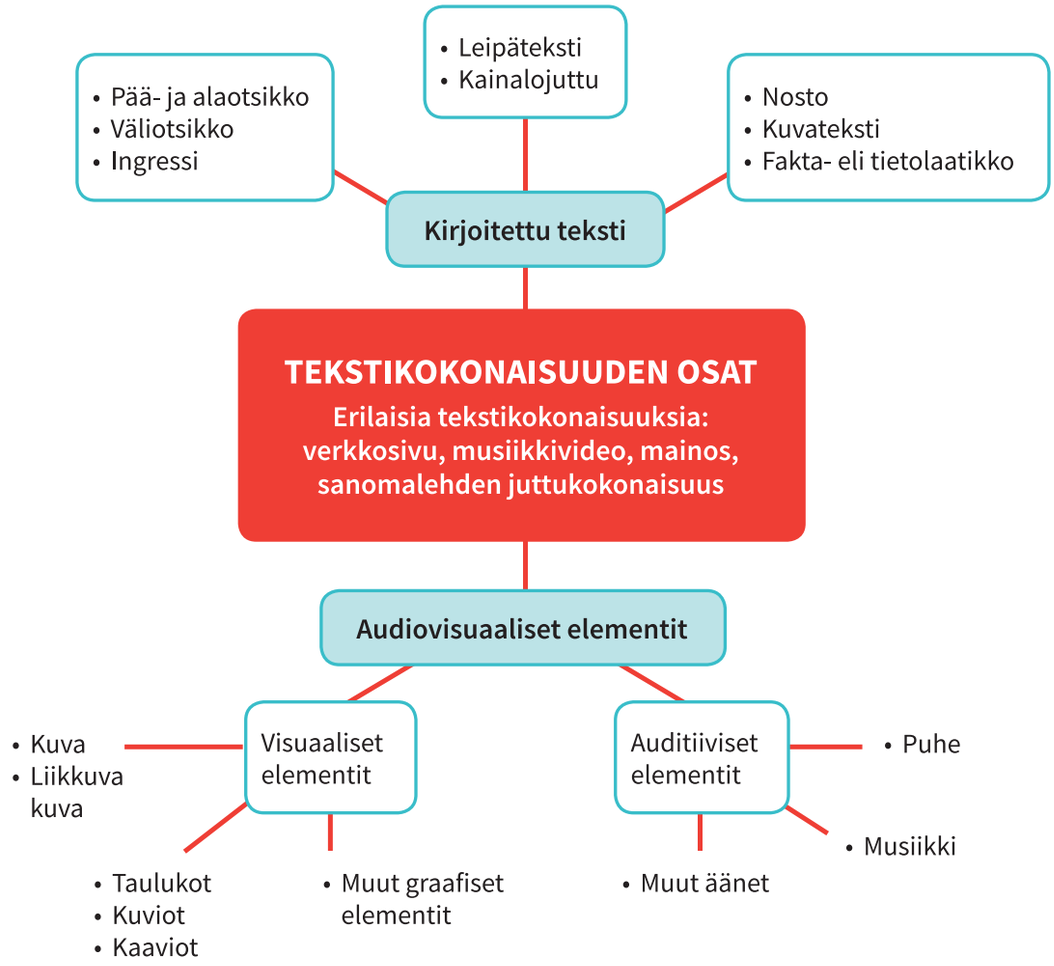

Painetun tekstikokonaisuuden analyysi

Painetuista teksteistä rakentuu usein tekstikokonaisuuksia esimerkiksi sanoma- ja aikakauslehdissä. Kokonaisuuden eri osat vaikuttavat siihen, miten lukija tekstit tulkitsee.

OHJE

Painetun tekstikokonaisuuden analysoiminen

1. Tunnista julkaisun tekstilaji(t) ja tekstikokonaisuuden tavoite.

- Mitä tekstilajia tekstikokonaisuus edustaa, vai onko siinä edustettuna useita eri tekstilajeja? Mihin tekstikokonaisuus pyrkii?

2. Tarkastele tekstikokonaisuuden julkaisuajankohtaa.

- Milloin tekstikokonaisuus on julkaistu? Onko ajankohdalla merkitystä tulkinnan kannalta?

3. Tarkastele julkaisupaikkaa ja päättele lukijakunta.

- Missä tekstikokonaisuus on julkaistu ja minkälaiselle lukijakunnalle se on suunnattu? Miten julkaisupaikka vaikuttaa tekstin sisällöllisiin, rakenteellisiin ja tyylillisiin valintoihin?

Ks. Tekstikokonaisuuden osat, s. 65.

4. Erittele tekstikokonaisuuden osia.

- Mistä osista (leipäteksti, kuvat, kainalojuttu, nostot, faktalaatikot jne.) tekstikokonaisuus koostuu?

5. Erittele käsiteltävän aiheen jaksottelua kokonaisuudessa.

- Mitä eri näkökulmia tekstikokonaisuuden eri osat tarjoavat aiheeseen (pääjuttu, kainalojuttu, faktalaatikko, infografiikka jne.)?

6. Tarkastele tekstikokonaisuuden otsikointia.

- Minkälainen on pääotsikko? Minkälaisessa vuorovaikutuksessa muut otsikot ovat pääotsikon kanssa? Miten pääotsikko sopii yhteen kuvituksen kanssa?

7. Tutki kuvatekstejä.

- Mitä tietoa aiheesta tarjotaan kuvateksteissä, ja miten kuvatekstit ohjaavat kuvan tulkintaa?

8. Tarkastele ulkoasua ja taittoa.

- Miten sivun sommittelu, graafiset elementit jne. vaikuttavat tekstikokonaisuuden tavoitteen toteutumiseen?

Audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analyysi

Audiovisuaalisiksi teksteiksi sanotaan esityksiä, joissa hyödynnetään liikkuvaa kuvaa ja ääntä. Esimerkiksi elokuvissa, musiikkivideoissa ja televisio-ohjelmissa on puhutun tai kirjoitetun kielen lisäksi kuvakerrontaa ja ääntä, jotka omalta osaltaan vaikuttavat tekstin merkityksen rakentumiseen.

OHJE

Audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analysoiminen

1. Tunnista tekstikokonaisuuden lajityyppi.

- Mitä lajityyppiä tekstikokonaisuus edustaa (televisiomainos, musiikki- tai kotivideo, lyhytelokuva, animaatio tms.)? Onko tekstikokonaisuus fiktiivinen vai faktoihin perustuva?

2. Määrittele tekstikokonaisuuden tavoite.

- Mihin tekstikokonaisuus pyrkii? Onko tavoite esimerkiksi viihdyttää, markkinoida tai tiedottaa? Mikä merkitys on sillä, milloin tekstikokonaisuus on ilmestynyt tai julkistettu?

3. Määrittele tekstikokonaisuuden kohderyhmä.

- Kenelle tekstikokonaisuus on suunnattu? Mistä sen voi päätellä?

4. Tarkastele tekstikokonaisuuden kertomaa tarinaa.

- Usein audiovisuaalisten tekstien selkäranka on kuvien sarjallisuuteen perustuva tarina, joka kerrotaan katsojalle tietyllä tavalla. Minkälaisen tarinan tekstikokonaisuus kertoo? Minkälaiseen ympäristöön tarina sijoittuu, ja minkälaisin keinoin miljöö on rakennettu? Keitä ovat tarinan päähenkilöt? Mikä on heidän keskinäinen suhteensa?

Yleiskuva (YK)

Kokokuva (KK)

5. Erittele tekstikokonaisuuden kuvakerrontaa.

- **Kuvakerronta** perustuu **otoksiin** ja **kohtauksiin**, joiden varassa tekstikokonaisuus etenee. Otoksella tarkoitetaan yhtä katkeamatonta kuvausjaksoa. Kohtaus on puolestaan kuin tekstikappale kirjoitetussa tekstissä: tapahtumakokonaisuus, joka sijoittuu yhteen kuvausympäristöön ja jossa keskitytään tarinan kannalta yhteen asiaan.
- Minkälaisista otoksista ja kohtauksista tekstikokonaisuus rakentuu?
- Minkälaisia kuvakulmia, kuvakokoja ja rajauksia on käytetty?
- Mihin huomio kiinnittyy kuvien sommittelussa ja kuvamateriaalin leikkauksessa?

Puolikuva (PK)

Puolilähikuva (PLK)

Lähikuva (LK)

Erikoislähikuva (ELK)

Kuvat Klaus Härön elokuvasta *Miekkailija*. 2015.

6. Tarkastele tekstikokonaisuuden värejä ja valaistusta.

- Miten värimaailmaa ja valaistusta käytetään hyväksi tekstikokonaisuudessa?

7. Tarkastele tekstikokonaisuuden sisältämää ääntä.

- Ääni voi olla puheääntä, tehosteääniä eli ääniefektejä tai musiikkia. Ääni tukee kuvakerrontaa, luo tunnelmaa ja korostaa huomion kiinnittymistä tiettyihin kohtiin. Myös äänettömyydellä on merkitystä: hiljaisuus toimii usein vaikuttavana tehokeinona.
- Miten ääntä (musiikkia, puhetta, tehosteita) hyödynnetään kerronnan osana? Miten äänellä luodaan tunnelmaa?

Verkkosivun analyysi

Verkkosivuja on tavoitteeltaan, sisällöltään ja rakenteeltaan hyvin monenlaisia. Ne ovat usein multimodaalisia tekstikokonaisuuksia, jotka koostuvat esimerkiksi kirjoitetusta tekstistä, kuvasta ja liikkuvasta kuvasta. Verkkosivuja ei usein lueta samaan tapaan lineaarisesti kuin painettuja tekstejä, vaan lukijan huomio kiinnittyy eri asioihin esimerkiksi sen mukaan, mitä tietoa hän on sivulta hakemassa.

OHJE

Verkkosivun analysoiminen

1. Tunnista verkkotekstilaji ja sen tavoite.

- Mitä verkkotekstilajia sivu edustaa (esimerkiksi sanoma- tai aikakauslehden verkkosivu, henkilön, järjestön, firman tai yhdistyksen kotisivu, mainos, peli, esite, blogi yms.)? Mihin tarkoitukseen verkkosivu on laadittu? Onko sen tavoitteena esimerkiksi informoida, mainostaa tai viihdyttää?

2. Määrittele kohdeyleisö.

- Kenelle verkkosivu on suunnattu? Mistä sen voi päätellä?

3. Erittele verkkosivun rakennetta ja ulkoasua.

- Mistä osista sivu koostuu? Miten eri viestinnän kanavia (esimerkiksi kirjoitettua tekstiä, kuvaa, liikkuvaa kuvaa, ääntä) hyödynnetään? Mikä on niiden tehtävä kokonaisuuden kannalta? Miten sivulla käytetään hyväksi värejä tai erilaisia graafisia elementtejä? Mihin muihin sivuihin tai sivustoihin tarkasteltava verkkosivu on mahdollisesti linkitetty? Miksi?

5. Etsi tieto verkkosivun tekijästä.

- Kuka on tuottanut tekstikokonaisuuden? Onko sen eri osilla (esimerkiksi tekstillä ja kuvilla) eri tekijät?

6. Tutki, missä järjestyksessä verkkosivulla ohjataan etenemään.

- Miten käyttäjää ohjataan lukemaan verkkosivua? Miksi? Kuinka helppoa on esimerkiksi halutun tiedon löytäminen verkkosivulta?

7. Tarkastele verkkosivun interaktiivisuutta.

- Millaisia vuorovaikutusmahdollisuuksia verkkosivu mahdollisesti tarjoaa? Sisältääkö se esimerkiksi palautemahdollisuuden, hakutoiminnon tai linkin sosiaaliseen mediaan?

8. Arvioi verkkosivun luotettavuutta.

Ks. Verkkolähteiden luotettavuus, s. 46.

Uutisanalyysi ja uutisen kirjoittaminen

Uutinen on teksti, joka on ylittänyt **uutiskynnyksen** eli täyttää **uutiskriteerit**. Uutisanalyysissa arvioidaan uutisen sisältöä, luotettavuutta ja puolueettomuutta monesta eri näkökulmasta. Apuna voi käyttää **uutiskysymyksiä**. Tärkeää on yrittää selvittää, mitä asioita tapahtuneesta on valittu uutisoitavaksi ja miksi. Rakenteeltaan uutinen on vakiintunut: uutisoitavan asian ydin kerrotaan jo otsikossa ja ensimmäisessä kappaleessa, seuraavissa kappaleissa asiaa taustoitetaan ja syvennetään.

OHJE

Uutisen analysoiminen

1. Tarkastele, mistä uutinen kertoo ja miten se on rakennettu.

- Luo kokonaiskuva uutisesta: Mistä se kertoo? Noudattaako uutinen sille tyypillistä rakennetta: tärkein ensin, sitten asian taustat? Liittyykö uutiseen kuvia tai muita mahdollisia elementtejä? Mikäli kysymys on kirjoitetusta uutisesta, erittele sen osia: Mikä on uutisen otsikko, entä liittyykö uutiseen ingressi ja mahdollisesti alaotsikoita? Millaisia ovat uutiskuvien kuvatekstit?

2. Tutki uutisen kontekstia.

- Missä uutinen on julkaistu ja milloin? Onko kyse jostain tietystä uutislajista, esimerkiksi talous-, kulttuuri- tai urheiluuutisesta? Liittyykö uutinen mahdollisesti johonkin laajempaan kokonaisuuteen, joka on ollut julkisuudessa pitkään? Kuka tai mikä uutistoimitus on toimittanut uutisen?

3. Arvioi uutisen otsikointia.

- Otsikko kiteyttää uutisen sisällön ja synnyttää kiinnostusta uutista kohtaan, mutta se voi myös johtaa harhaan. Arvioi otsikkoa suhteessa uutisen sisältöön ja käsittelynäkökulmaan.

4. Vertaa uutiskuvaa ja kuvatekstiä uutisen sisältöön.

- Minkälainen kuva on valittu uutiseen pääkuvaksi? Onko muita kuvia? Mitä kuvateksteissä kerrotaan? Miten informatiivisia kuvat ovat? Entä voiko niitä pitää aitoina uutiskuvina? Tulisiko uutinen toimeen ilman kuvia? Mikäli uutiseen ei liity kuvia, mikä siihen todennäköisesti on syynä?

INGRESSI
▶ Ks. Käsitehakemisto, s. 201.

5. Arvioi ingressiä.

- Mikäli uutisessa on ingressi, tarkastele sen sisältöä: mikä asia on nostettu ingressiin ja miksi?

6. Pohdi, millä perusteella uutinen on julkaistu, eli arvioi, mitkä ovat olleet uutiskriteerit.

- Uutiskriteerit voivat vaihdella kunkin median kohdeyleisön kiinnostuksen mukaan. Muun muassa uutisen negatiivisuus, positiivisuus tai koskettavuus voi olla syy uutiskynnyksen ylittämiseen.

Ks. Uutiskriteerit, s. 73.

7. Tutki uutisen sisältöä, tiedonlähteitä ja moniäänisyyttä.

Ks. Uutiskysymykset, s. 74.

- Tarkista, vastaako uutisteksti uutiskysymyksiin 1K + 5M (Kuka? Mitä? Missä? Milloin? Miten? Miksi?). Jos kaikkiin uutiskysymyksiin ei löydy vastausta, mieti, mikä mahdollisesti on syynä.
- Tarkastele, mitä tiedonlähteitä uutisen laadinnassa on käytetty. Kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan? Keitä on haastateltu? Mitä tietoja uutisen lukija jää mahdollisesti kaipaamaan? Miksi?

8. Tarkastele uutisen ilmaisutapaa.

- Näkyykö toimittajan oma kanta uutistekstissä esimerkiksi arvottavina sananvalintoina, vai onko tyyli neutraalia asiatyyliä? Onko uutisen kohderyhmä pääteltävissä esimerkiksi jonkin alan erityissanastosta?

9. Kirjoita analyysi, jossa arvioit uutista eri näkökulmista.

Ks. Uutisen kirjoittaminen, s. 76.

- Erittele johdonmukaisesti uutisen sisältöä, rakennetta ja ilmaisutapaa.

Uutiskriteerit

Kullakin medialla on omat uutiskriteerinsä, jotka määrittelevät, mitkä tapahtumat ja asiat ylittävät uutiskynnyksen. Uutiskriteerejä ovat muun muassa seuraavat:

KOONTI

Ajankohtaisuus

Asia on tuore ja uusi. Se on juuri tapahtunut tai tapahtuu lähitulevaisuudessa. Esimerkiksi eilen tai tänään tapahtuneet asiat ovat journalistisesti kiinnostavampia kuin toissapäivänä tai viime viikolla tapahtuneet.

Yllätyksellisyys

Odottamattomat käänteet ja yllättävät asiat ovat uutisia. Jos asiaa ei osattu odottaa eli se tekee poikkeuksen tavalliseen ja normaaliin, se on journalistisesti kiinnostava. Esimerkiksi se, että Suomi saavuttaa menestystä kansainvälisessä laulu- tai jääkiekkokisassa, on uutinen.

Voimakkuus

Uutiskynnyksen ylittää tapahtuma tai asia, joka koskettaa laajoja ihmisjoukkoja. Uutiset, jotka pääsevät paikallislehden sivuille, eivät välttämättä ylitä valtakunnallisen median uutiskynnystä. Mitä laajempia asian tai tapahtuman vaikutukset ja seuraukset ovat ja mitä suurempaa ihmisjoukkoa asia tai tapahtuma koskee, sitä merkittävämpi aihe on. Esimerkiksi kaikkia veronmaksajia koskeva lakiuudistus on journalistisesti merkittävä.

Läheisyys

Maantieteellisesti (maa, paikkakunta, kaupunginosa) ja kulttuurisesti (kansallinen kulttuuri, ammatillinen kulttuuri, elämäntapa tai alakulttuuri) lähellä olevat asiat kiinnostavat. Esimerkiksi maakuntalehti *Kainuun Sanomat* seuraa tarkemmin oman alueensa kuin pääkaupunkiseudun tai vaikkapa Keski-Pohjanmaan asioita.

KOONTI

Toistuvuus

Mitä useammin asia tapahtuu, sitä tärkeämmäksi se arvioidaan. Jokin ilmiö toistuu tai tapahtuu aina uudestaan, minkä takia se koetaan yhä uudelleen uutisoimisen arvoiseksi. Esimerkiksi lumentulo tai kevättulvat sekä joulu ja muut juhlapäivät ovat niin sanottuja sesonkiaiheita, jotka toistuvat uutisissa vuosittain.

Päivän aihevalikoima

Jos jonain päivänä on tarjolla vain vähän journalistisesti merkittäviä aiheita, uutiskynnys alenee, eli journalistisesti merkityksettömänkin asian on mahdollista päästä mediassa esiin. Esimerkiksi kesäaikana Suomen lomaillessa esiin nousee usein ajattomia aiheita, esimerkiksi kylmä kesä, sateettomuus, sateisuus tai helle.

Uutiskysymykset

Uutiskysymysten avulla uutisesta löytyvät keskeiset tiedot. Muistisääntö **1 K + 5 M** auttaa uutiskysymysten mieleen palauttamisessa, koska uutiskysymyksistä yksi on **K**-kirjaimella ja viisi **M**-kirjaimella alkavaa. Esimerkiksi viereisen sivun pikku-uutinen *Vastasyntynyt vauva pelastettiin viemäristä Kiinassa* vastaa kaikkiin uutiskysymyksiin:

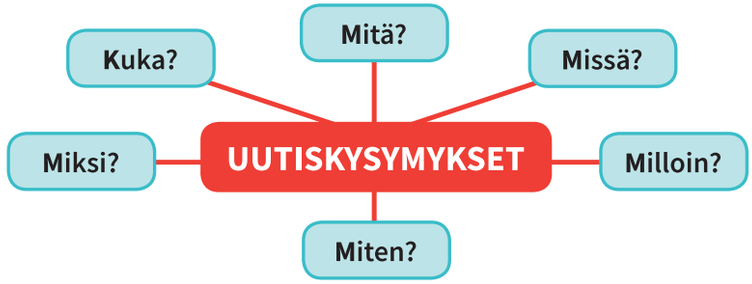

Vastasyntynyt vauva pelastettiin viemäristä Kiinassa

VALTION MEDIAN mukaan kahden päivän ikäinen poika oli huuhdottu alas kerrostaloasunnon vessasta Itä-Kiinassa Zhejiangin provinssissa.

Naapurit kuulivat lapsen itkun ja hälyttivät paikalle palokunnan.

Pelastusmiehet joutuivat lopulta sahaamaan palan putkea löytääkseen vauvan ja saadakseen hänet ulos.

2,3-kiloisen vauvan arvellaan olleen putkessa ainakin kaksi tuntia. Lapsi vietiin sairaalaan ja pantiin keskoskaappiin. Hänen tilaansa luonnehditaan vakaaksi.

Poliisi etsii nyt vanhempia.

Kiinassa perheet arvostavat yleensä poikalapsia tyttöjä enemmän, mutta avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia saatetaan hylätä sosiaalisista ja taloudellisista syistä. Myös yhden lapsen politiikka johtaa lapsien hylkäämiseen.

Ilta-Sanomat 28.5.2013.

OHJE

Uutisen kirjoittaminen

1. Päätä, mikä on aihe ja missä kontekstissa uutinen julkaistaan.

Ks. Uutiskriteerit, s. 73.

- Uutinen kirjoitetaan aiheesta, joka ylittää uutiskynnyksen eli täyttää ainakin yhden uutiskriteereistä.
- Tapa, jolla uutinen kirjoitetaan, määräytyy sen mukaan, missä uutinen julkaistaan ja mikä on kohderyhmä.

2. Kerro tärkein eli uutisen pääasia heti uutisen alussa.

- Ilmaise tiiviisti yhdellä virkkeellä se, mitä on tapahtunut tai mikä on uutisoitava asia. Uutinen ei ole kertomus, vaan lopputulos kerrotaan heti alussa.

3. Muista uutiskysymykset (1K + 5M) kirjoittaessasi uutista.

Ks. Uutiskysymykset, s. 74.

- Laadi teksti, josta löytyy vastaus uutiskysymyksiin: Kuka? Mitä? Missä? Milloin? Miten? Miksi? Vastaa näihin kysymyksiin jo uutisen alkupuolella. Uutisen loppupuolella aihetta taustoitetaan ja annetaan lisätietoja.

4. Noudata uutistekstille ominaista rakennetta ja tyyliä.

- Uutisteksteissä suositaan lyhyitä, ytimekkäitä lauseita ja virkkeitä. Kappale on uutistekstissä usein vain yhden virkkeen mittainen, toisin kuin muissa tekstilajeissa. Älä käytä tarpeettomia sanoja, vaan pyri tiiviiseen ilmaisuun ja asiatyyliin.

5. Muotoile lyhyt ja kiinnostava otsikko.

- Uutisotsikon tehtävä on houkutella lukija lukemaan uutisjuttu ja kiteyttää siitä olennaisin. Myös väliotsikot on muotoiltava siten, että lukija saa niistä jo pelkällä silmäilyllä lisätietoa.

Tilastografiikan analyysi

Erilaisten tutkimusten, kyselyjen ja haastattelujen avulla hankitaan tietoa, joka usein esitetään graafisessa muodossa. Perinteisimpiä esitystapoja ovat erilaiset diagrammit ja taulukot. Niiden tulkitseminen vaatii lukijalta tarkkuutta ja päättelykykyä.

OHJE

Tilastografiikan analysoiminen

1. Tutki tilastografiikan kontekstia.

- Mikä on grafiikan julkaisukonteksti? Tieteellisessä julkaisussa esiintyvän tilaston luotettavuus on yleensä suurempi kuin esimerkiksi mainoksessa esiintyvän, koska mainoksen laatija usein esittää tutkimuksesta vain tuotteen myyntiä edistävät seikat.

2. Tunnista tutkimuksen tekijä.

- Kuka tutkimuksen on tehnyt tai teettänyt, ja miten esimerkiksi haastateltavat on valittu tutkimukseen? Tutkimuksen tekeminen voi olla tarkoitushakuista.

3. Tarkastele otosta.

- Kuinka suuri tutkimuksen otos (esim. haastateltavien määrä) on, ja millä tavalla se on valikoitu? Vaikuttaako otos tarpeeksi suurelta, niin että sen perusteella voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkitusta asiasta? Satunnaisen katugallupin tulokset voivat olla hyvin erilaiset kuin laajan samasta aiheesta tehdyn tieteellisen tutkimuksen.

4. Tutki kysymyksenasettelua.

- Minkälainen on mielipidekyselyn kysymyksenasettelu? Pienikin muutos kysymyksen muotoilussa tai vastausvaihtoehdoissa voi tuottaa erilaisia tuloksia. Jos vastaajan pitää luonnehtia asennoitumistaan vaikkapa turkistarhaukseen elinkeinona ”myönteiseksi”, ”melko myönteiseksi”, ”neutraaliksi” tai ”kielteiseksi”, mitä eri vaihtoehdot konkreettisesti tarkoittavat?

5. Tarkastele grafiikan monitulkintaisuutta.

- Onko tilastografiikkaa ja piirroksia mahdollista tulkita monella tavalla? Erityisesti keskiarvoluvut sisältävät myös ilmiön ääripäät, ja numeroasteikon esitystavan muutos saattaisi näyttää asian aivan erilaisena.

Mainosanalyysi

Painetuissa mainoksissa yhdistyvät usein kuva ja kirjoitettu teksti. Digitaalisissa mainoksissa kuva on liikkuvaa, ja äänellä on myös oma osuutensa siinä, miten vaikuttava mainos on.

OHJE

Mainosanalyysin kirjoittaminen

1. Muodosta itsellesi kokonaisnäkemys mainoksesta ja sen kontekstista.

- Mitä mainostetaan? Mihin huomio ensin kiinnittyy ja mistä syystä? Miten tunnetusta tuotteesta on kysymys? Mitä kyseisen mainoslajin (esimerkiksi automainoksen, kosmetiikkamainoksen, vaatemainoksen jne.) tyypillisiä piirteitä voit mainoksesta havaita?
- Missä ja milloin mainos on julkaistu? Kuka on mainostaja? Mikä on kohderyhmä, eli kenelle mainostetaan? Mistä sen huomaa?

2. Erittele mainoksen toimijoita ja toimintaa.

- Keitä tai mitä (henkilöitä, eläimiä, esineitä) mainoskuvassa on? Miten toimijoiden sukupuoli, ikä, kansallisuus, ammatti, koulutus, ulkonäkö, pukeutuminen, hiustyyli ja ilmeet vaikuttavat mainoksen sisältöön? Entä mikä vaikutelma syntyy kuvattujen välisistä suhteista? Mitä he viestivät olemuksellaan?
- Mitä mainoksessa tapahtuu, tai mitä siinä on kuvattu? Viittaako mainoksen tarina johonkin tunnettuun kertomukseen tai myyttiseen tarinaan? Minkälainen on tunnelma?

3. Tutki mainoksen sommittelua ja tilankäyttöä.

- Mitä mainoksessa on: tekstiä, kuvaa, liikkuvaa kuvaa, ääntä? Miten paljon mainoksessa on eri elementtejä, jääkö myös tyhjää tilaa? Miten teksti, kuvat jne. on sommiteltu: mitä on tarkoitus erityisesti huomata? Mitä kuvatyyppiä/kuvatyyppejä on käytetty? Kuinka paljon mainoksessa on kirjoitettua tai puhuttua tekstiä? Entä merkkejä, symboleja ja logoja? Mikä merkitys niillä on? Miten paljon tilaa ne saavat mainoksen kokonaisuudessa?

4. Tee havaintoja värien käytöstä.

- Mitä värejä mainoksessa on käytetty? Mikä väri on vallitseva? Miten värien merkitystä voi tulkita?

5. Tarkastele äänien, musiikin ja tehosteiden vaikutusta.

- Mikäli mainokseen liittyy taustamusiikkia, mikä on sen merkitys mainoksen tunnelman luomisessa? Onko musiikki esimerkiksi rauhallista, rytmikästä tai haikeaa? Käytetäänkö mainoksessa ääni- tai graafisia tehosteita, esimerkiksi liikkuvaa grafiikkaa, ja mikä on niiden vaikutus mainoksen kokonaisuuteen? Mitä musiikin ja tehosteiden on tarkoitus mainoksessa korostaa?

6. Erittele mainoksen kieltä.

- Minkälaista on mainoksen kieli? Käytetäänkö huumoria, intertekstuaalisuutta, sanaleikkejä, sivistyssanoja tms.? Luonnehdi kieltä: onko se esimerkiksi tunteisiin vetoavaa, arkista tai huoliteltua? Millaisia retorisia keinoja mainos käyttää hyväkseen?

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.

Ks. Kielikuvat, s. 29.

7. Tarkastele mainoksen välittämiä asenteita ja ideologioita.

- Minkälaisia arvoja ja asenteita mainos välittää? Tukeeko vai purkaako se esimerkiksi sukupuoleen, rotuun, kansallisuuteen ja käyttäytymiseen liittyviä rooli- tai ajatusmalleja?

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

8. Kokoa havaintosi, suunnittele tekstisi rakenne ja kirjoita yhtenäinen, johdonmukainen analyysi.

Ks. Yleisohjeita kirjoittajalle, s. 129.

Esimerkki mainosanalyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

Suomen Kuvalehti 7/1934.

”Tunnettu kirjailijamme” partavaahtomainoksen mannekiinina

Havin partavaahtoa mainostava lehtimainos (Suomen Kuvalehti 7/1934) myy tuotetta modernilla graafisella ilmeellä ja ennen kaikkea tunnetulla henkilöllä – tässä tapauksessa kirjailija Mika Waltarilla. Suurin katseenkiinnittäjä mainoksessa onkin sen vasemmassa laidassa oleva kuva Waltarista. Oikeassa reunassa on puolestaan kuva tuotteesta eli partavaahtoputkilosta, jonka mustavalkoisessa, kulmikkaassa ulkoasussa on jotain samaa kuin 1930-luvun jazzissa. Samaa tyyliä on tavoiteltu mainoksessa: rytmikästä kulmikkuutta käytetään rajaamaan ja jakamaan mainosta, kiinnittämään lukijan huomio ja luomaan yhtenäistä kuvaa tuotteesta. Myös se, että mainoksessa on käytetty useita eri fontteja ja fonttikokoja, luo omanlaistaan modernia sykettä.

Mainoksen esittely ja sisällön ja ulkoasun (sommittelun, värien, tyylin, fonttivalintojen jne.) yleistä luonnehdintaa.

Kuvien jälkeen lukijan katse kiinnittyy mainoksen pääväitteeseen, joka toimii samalla ikään kuin otsikkona: ”Hyvä vaahdoke helpottaa parranajoa!” Paitsi huutomerkki myös fonttikoko paljastaa, että mainoksen tehtävänä on myydä partavaahtoa, ei kirjailija Waltarin teoksia. Myös iskulauseen kaltainen teksti heti pääväitteen jälkeen kiinnittää huomion erikoisen taittonsa takia ja siihen sisältyvän mainoksille tyypillisen liioittelun takia: ”Suurimpiakin vaatimuksia vastaavana valmisteena Havin partavaahdoke pystyy tyydyttämään kaikkia.” Tuotteen nimi, ”Havin partavaahdoke”, on nostettu tekstistä esiin näyttävällä kirjasinlajilla, mikä takaa sen, että mainostettu tuote erottuu ja jää lukijan mieleen.

Pääväite määritellään.

Havaintoja mainoksen kielestä.

Havaintoja taitosta.

Fonttikokoon kiinnitetään huomiota.

Seuraavaksi huomio kiinnittyy kirjailija Mika Waltarin nimeen, koska myös se on kirjoitettu näkyviin isokokoisella fontilla. Waltari on nimetty ”tunnetuksi kirjailijaksemme”. Persoonapääte ”-mme” korostaa sitä, että Waltari on meidän kaikkien oma kansalliskirjailijamme. Hänelle onkin annettu runsaasti tilaa mainoksessa: Waltarin kuva ja hänen kirjoittamansa teksti Havin partavaahdon ylistykseksi ovat koko mainoksen ydin. Itse asiassa tuotteen erinomaisuutta ei perustella millään muulla kuin Waltarin kirjoittamalla tekstillä.

Edelleen havaintoja mainoksen kielen keinoista.

Mainoksen kuvan ja tekstin vuorovaikutuksen erittelyä.

Havaintoja omakohtaisten kokemusten käytöstä mainoksen vaikutuskeinoina.

Mainos synnyttää mielikuvia.

Tekstissään kirjailija kuvaa omakohtaisia kokemuksiaan Havin partavaahdokkeesta tuotteen pitkäaikaisena käyttäjänä. Waltari toteaa, ettei parranajo hänen mielestään ole hauskaa mutta ”parranajotahna helpottaa työtä”. Hän kertoo vaihtaneensa ulkomaisen tuotemerkin Havin tuotteeseen, mikä antaa tuotteelle uskottavuutta myös kansainvälisiin kilpailijoihin nähden. Se, että Waltari kertoo ajavansa partansa itse, luo mielikuvaa, että hän on tehnyt valintansa, vaikka hänellä menestyneenä kirjailijana todennäköisesti olisi varaa käydä parturissakin ajattamassa partansa. Tekstin omakohtaisuus vakuuttaa mainoksen lukijan.

Tekstin tyylin ja ideologian analyysia.

Lisäksi Waltarin teksti on humoristinen. Kirjailija kertoo ajavansa partansa ”perherauhan säilyttämiseksi” ja partavaahdon säilyvän ”– – tuoreena, jos – – kiertää tulpan kiinni eikä astu putken päälle”. Teksti päättyy humoristiseen kommenttiin siitä, että muutkin perheenjäsenet ovat havainneet, kuinka mainiota ainetta Havin partavaahto on: ”Kaksivuotias tyttäreni vakuuttaa sen myös maistuvan hyvältä. Sitä en ole kokeillut.” Huumori toimii tehokkaana vaikutuskeinona, ja viittaukset perheeseen saavat perheelliset lukijat todennäköisesti samaistumaan kirjailijaan, mikä todennäköisesti edistää tuotteen myyntiä.

Kirjoittaja erittelee mainoksen välittämää arvomaailmaa.

Mainoksen alareunassa on vielä ikään kuin jälkilauseena toteamus, joka viittaa hyväntuulisuuteen samaan tapaan kuin Waltari vetoaa omassa osuudessaan perherauhan säilymiseen: ”Havin Partavaahdokkeella aloitettu päivä on hyvällä tuulella alkanut.” Havin partavaahdoke siis vaikuttaa mainoksen mukaan paitsi perhe-elämän myös (työ)päivän onnistumiseen! Parranajotahnan nimen kirjoittaminen isolla alkukirjaimella, ”Partavaahdoke”, antaa ymmärtää, että kysymyksessä on todellakin merkkituote.

Tekstin kontekstualisointia.

Edelleen havainto mainoksen sommittelusta.

Mainos on julkaistu Suomen Kuvalehdessä vuonna 1934, ja se kytkeytyy Waltarin henkilöhistoriaan: syntyihän Mika Waltarin ainoa tytär, mainoksessa "kaksivuotiaaksi tyttäreksi" esitelty kirjailija Satu Waltari, vuonna 1932. Myös mainoksen alareunan kulmikkaaseen grafiikkaan upotettu tuotetta valmistavan yrityksen nimi ja kotipaikka Viipuri kertovat, että mainos on laadittu 1930-luvulla, koska ”Havin Osake Yhtiö” joutui sodan takia jättämään kotikaupunkinsa. Yhtiön tuotteiden laadusta (myös Havin partavaahdokkeen) vakuuttuu, kun tajuaa, että Havin tehtaathan ovat edelleen toiminnassa – tosin ”Havin Partavaahdoketta” tuotelistalta tuskin enää löytyy.

Elokuva-analyysi

Fiktiiviset elokuvat kertovat tarinoita ja muistuttavat hyvin paljon näytelmäesitystä, vaikka elokuvan henkilöt ovat vain digitaalisia hahmoja. Elokuvia voidaan eritellä draama-analyysin käsittein, mutta niiden lisäksi tarvitaan taitoa eritellä kuvakerrontaa sekä muita elokuvakerronnan keinoja, koska elokuvissa hyödynnetään liikkuvan kuvan lisäksi ääntä. Voidaankin sanoa, että elokuvalla on aivan oma kielensä.

Ks. Draama-analyysi, s. 111.

OHJE

Elokuva-analyysin kirjoittaminen

1. Tarkastele elokuvan taustatietoja ja pohdi, mitä elokuvan katsoja voi niistä päätellä.

- Minkämaalainen elokuva on?
- Mikä on elokuvan nimi? Mikäli elokuvan nimi on käännetty, mikä on alkuperäinen nimi?
- Mistä elokuva kertoo, eli mikä on sen aihe?
- Kuka on elokuvan ohjaaja? Entä käsikirjoittaja?
- Mitä lajityyppiä eli genreä elokuva edustaa (toiminta-, seikkailu-, fantasia-, kauhu-, taide-, jännitys-, sota- tai lännenelokuva, komedia, scifi, musikaali, perhedraama tms.)?
- Kenelle elokuva on suunnattu?
- Minä vuonna elokuvasta oli ensiesitys?

2. Tarkastele elokuvan juonirakennetta, mahdollisia ristiriitoja ja niiden merkitystä.

- Mikä on elokuvan juoni lyhyesti kerrottuna?
- Minkälainen elokuvan juoni on rakenteeltaan: onko se kronologisesti etenevä, vai koostuuko elokuva esimerkiksi monista erillisistä tai toisiinsa kietoutuvista tarinoista?
- Miten tyypillinen ja ennalta arvattava elokuvan juoni on?
- Miten elokuva alkaa? Esitelläänkö elokuvan alussa jokin ristiriita tai ongelma?
- Miten elokuva päättyy? Miten ristiriidat ja ongelmat ratkeavat?
- Miten hyvin elokuva noudattaa perinteistä elokuvakerronnan kaavaa?

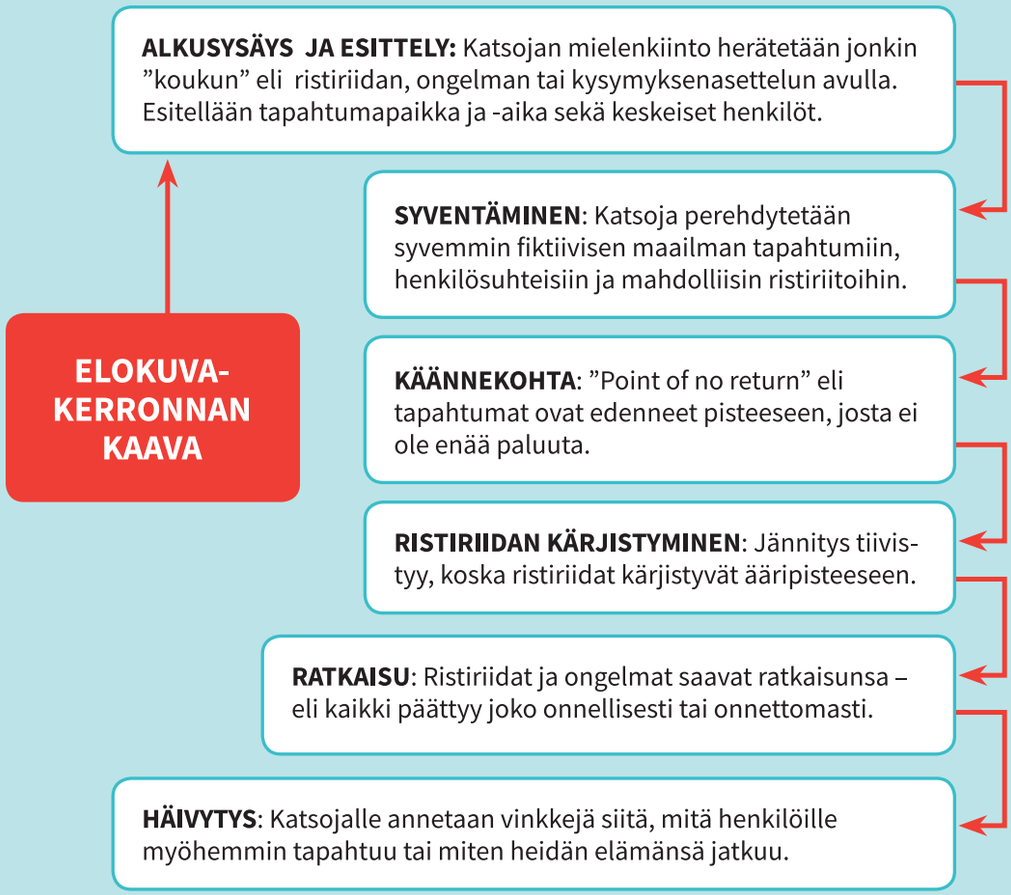

3. Erittele elokuvan tapahtuma-aikaa ja -paikkaa sekä henkilöhahmoja.

- Mihin aikaan ja paikkaan tapahtumat sijoittuvat?
- Minkälaiset ovat henkilöiden väliset suhteet? Minkälaisia ristiriitoja tai jännitteitä ihmisten välillä on? Mistä ne johtuvat?
- Ketkä ovat päähenkilöitä? Entä ketkä ovat keskeisiä sivu- tai taustahenkilöitä? Onko elokuvan henkilöhahmoista joku selvästi sankari tai antisankari (= sankarin vastakohta, jota sanotaan myös *riivaajaksi*)?
- Minkälaisia ja minkänäköisiä hahmoja elokuvan henkilöt ovat? Minkälaisia asenteita ja tapoja heillä on? Minkälainen on heidän arvomaailmansa, entä sosiaalinen asemansa? Mitä he tavoittelevat? Minkälaisia he ovat ihmisinä?

4. Analysoi kuvakerronnan ja äänimaailman vaikutusta elokuvan tulkintaan.

- Kuvakerronnalla tarkoitetaan sitä, miten tarina välittyy katsojalle kameratyön ansiosta kuvavirtana eli erikokoisina ja -näköisinä kuvina erilaisista kuvakulmista.
- Elokuvan äänimaailma rakentuu puheesta, musiikista, äänitehosteista ja toisinaan myös lauluista. Kaikki elokuvakerronnan keinot vaikuttavat siihen, miten katsoja tulkitsee näkemänsä.

Ks. Audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analyysi, s. 67.

5. Tulkitse elokuvan tarinaa ja pohdi, mikä siinä on temaattisesti keskeistä.

- Mitä elokuva kertoo ihmisistä ja elämästä? Mihin elokuva mahdollisesti ottaa kantaa?

6. Laadi muistiinpanojesi pohjalta yhtenäinen, johdonmukainen teksti, jonka kirjoittamisessa noudatat aineistosta kirjoittamisesta annettuja ohjeita.

Ks. Yleisohjeita kirjoittajalle, s. 129.

Esimerkki elokuva-analyysista

LUKIOLAISEN ELOKUVA-ANALYYSI

Otsikossa on hyödynnetty elokuvan nimeä.

Surulliset suomalaiset pahassa maassaan

Aloituskappaleessa elokuva esitellään ja siinä luonnehditaan yleisesti elokuvan tyyliä, aihetta ja poikkeuksellista kerrontatekniikkaa.

Aku Louhimiehen ohjaama ja Paavo Westerbergin käsikirjoittama elokuva *Paha maa* kuvaa karusti nykypäivän Suomea. Vuonna 2004 valmistunut elokuva on koskettava ja samalla ahdistava draama yhteiskunnan ongelmista kerrottuna yksittäisten, toisiinsa limittyneiden ihmiskohtaloiden kautta. *Paha maa* on kertomus tavallisista, arkisista suomalaisista ihmisistä, joilla kaikilla on ongelmia. Elokuvassa ei ole varsinaista juonta, vaan siinä seurataan erilaisia vaikeuksia kokeneita ihmisiä ja heidän kohtaloitaan, jotka kaikki liittyvät toisiinsa.

Sisällön ja rakenteen erittelyn syventämistä ja teemojen tarkastelua.

Tavallaan elokuvan voi jakaa kolmeen niin sanottuun päätarinaan, joiden rajat ovat kuitenkin häilyvät. Yksi tarinoista käsittelee erityisesti huumeita ja rikoksen kannattavuutta. Toinen keskittyy alkoholiin ja sen vaikutuksiin, ja kolmas seuraa miehen elämää traagisen menetyksen jälkeen. Elokuva kertookin pahasta olosta ja sen leviämisestä mutta myös siitä selviämisestä. Tärkeitä aiheita elokuvassa ovat myös anteeksianto, ystävyys ja elämän mielekkyys.

Erittelyä elokuvan rakenteen merkityksestä henkilösuhteiden kuvaamisessa.

Limittäisten tarinoiden takia elokuvan henkilöhahmoja ei voi tarkkaan luokitella pää- tai muihin henkilöihin. Koska tarinoita kerrotaan vuorotellen ja ne välillä yhtyvät samaksi kertomukseksi, päähenkilöt vaihtuvat silmänräpäyksessä sivuhenkilöiksi tai päinvastoin. Elokuvan kantava voima on ehdottomasti erilaisten ihmissuhteiden kuvaus. Juuri ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta elokuvassa on itse asiassa kyse, ja siksi lähes jokainen henkilöhahmo onkin merkittävä. Ihmiset vaikuttavat teoillaan yllättävän paljon toistensa elämään.

Keskeisten henkilöhahmojen esittelyä ja heihin liittyvien tarinoiden referointia.

Yksi tärkeimmistä elokuvan henkilöistä on työtön sekakäyttäjä Niko, joka saa tarinan lopussa työpaikan ja elämänsä jälleen raiteilleen. Kiitos siitä kuuluu pitkälti Nikon parhaalle ystävälle, Tuomakselle, joka jäätyään kiinni murrosta ei kavalla kaveriaan. Kontrasti Nikolle on hänen isänsä, jolle käy juuri päinvastoin. Työ-

paikkansa menetettyään hän päätyy lopulta alkoholistina Hakaniemen metroasemalle kerjäämään. Toinen vastakohta Nikon elämän toiveikkaalle kehitykselle on Antin elämä: onnellinen aviomies ja isä sekoaa menetettyään vaimonsa. Hän ei pysty enää huolehtimaan lapsistaan vaan janoaa ainoastaan kostoa Tuomakselle, syyttä Antin vaimon taposta tuomitulle. Vasta kahdeksan vuoden jälkeen Antti pääsee toteuttamaan sen, mitä on epätoivoisesti pitkään suunnitellut: ampumaan vankilasta vapautuneen Tuomaksen. Elokuvassa on monia muitakin yhtä järkyttäviä kohtaloita.

Elokuvan rakenteen erittelyä ja elokuvan tulkintaa.

Aikarakenteeltaan *Paha maa* poikkeaa valtaosasta elokuvia, koska se ei etene kronologisesti. Se alkaa ennakoinnilla Tuomaksen hautajaisista, mihin se myös päättyy. Loppukohtauksen näyttäminen jo alussa pilaa hieman muuten yllätyksellistä elokuvaa, sillä tarinan tapahtumien kulun pystyy aavistamaan jo etukäteen. Monien mielestä alun hautajaiskohtaus on ahdistava, mutta sen voi kokea myös seesteiseksi, koska siitä ei käy ilmi, mitä on tapahtunut eikä henkilöihin ole vielä ehtinyt tutustua. Lopussa kohtauksen pystyy ymmärtämään eri tavalla, eikä se herätä paljon muita tunteita kuin epätoivoa. Edes hautajaispuheen viittaus hyvään kaiken pahan jälkeen, jonka katsoja voi tulkita jonakin paratiisin tai taivaan kaltaisena paikkana, ei lohduta katsojaa. Ennemminkin ajatus tuntuu hieman naurettavalta sen jälkeen, mitä katsojan eteen on vyörytetty.

Tulkintaa elokuvan rakenteen merkityksestä.

Erikoista elokuvassa on tapahtumien esitysjärjestys. Ennakointeja on paljon, ja välillä palataan ajassa taaksepäin tai joitain kohtauksia näytetään uudestaan eri ihmisen näkökulmasta. Yhden henkilön elämää ei elokuvassa seurata yhtäjaksoisesti kovin pitkään, vaan kamera siirtyy seuraavaan tarinaan ja samalla näyttämään jo kuvattujen tekojen vaikutuksia. Näin ”pahan kierto” välittyy takuuvarmasti katsojalle. Aiempiin tarinoihin ja tapahtumiin tosin palataan taas myöhemmin, vaikkakin joidenkin henkilöiden kohtalot jäävät avoimiksi. Elokuvan kerrontatekninen ratkaisu eli kronologian rikkominen toimii mainiosti. *Paha maa* sitoo mielenkiintoisesti mutta ymmärrettävästi tavallisten ihmisten surulliset kohtalot yhteen ja tempaa katsojan mukaansa.

Havaintoja ja tulkintaa muista kerrontateknisistä ratkaisuista.

Juonenkulkua on helppo seurata ennakoinneista ja limittäisestä tarinankerronnasta huolimatta. Henkilöiden ongelmia kuvaavat väliotsikot (esimerkiksi ”Alkoholi”) katkaisevat elokuvan muuten sujuvana jatkumona etenevän kuvakerronnan. Väliotsikoiden tarkoitus on luultavasti korostaa yhteiskunnan ja nykyihmisen pahimpia ongelmia sekä selkeyttää risteileviä juonikuvioita. Väliotsikoista huolimatta tunnelma on todentuntuinen, koska erikoistehosteita ei käytetä ja elokuvassa näkyy tuttuja maisemia Helsingistä.

Esitellään edelleen kuvakerrontaa, valaistusta, motiiveja jne.

Myös roolisuoritusten aitouden vuoksi elokuva koskettaa ja siihen on helppo eläytyä. Eläytymistä voimistaa varmasti myös se, että elokuvassa on käytetty paljon lähikuvia, joista henkilöiden tunteet välittyvät luontevasti katsojalle. Esimerkiksi ihmisten hermostuneisuus ja jännittyneisyys tuodaan esiin erityisesti käsien liikkeillä. Käsien kuvaaminen onkin yksi elokuvan keskeisistä motiiveista. Elokuvan synkkää tunnelmaa taas on selvästi korostettu monien kohtausten tummilla sävyillä ja valaistuksella. Elokuva tuskin ahdistaisi aivan yhtä paljon, jos aurinko paistaisi kirkkaalta taivaalta.

Valtaosa katsojista todennäköisesti pitää *Pahaa maata* surullisena elokuvana. Kuvatuista kohtaloista suurin osa on traagisia, vain muutamassa on jokin onnellinen käänne. Erityisen murheellista on katsoa, kuinka pahuus kiertää ja vaikuttaa ihmisten elämään. Ihmiset eivät jaksa välittää muista, jos itsellä on ongelmia. Tarkoitus on selvästi saada katsojat pohtimaan pahaa oloa ja samalla suomalaisten yleisimpiä ongelmia. Elokuva saa myös ymmärtämään valintojen merkityksen ja ongelmista selviämisen vaikeuden. Se muistuttaa, että ihmiset tarvitsevat eniten toisiaan juuri silloin, kun heillä menee huonosti.

Yhteenvetomainen lopetuskappale, jossa vielä kommentoidaan kerrontatapaa ja tyyliä sekä kuvataan omaa katsomiskokemusta.

On hienoa, että *Paha maa* on herättänyt keskustelua ja että niin moni on sen nähnyt, koska kiinnostavan kerrontatapansa ja saarnaamista välttävän tyylinsä ansiosta elokuva todellakin puhuttelee katsojaa. *Paha maa* on pitkästä aikaa sellainen kotimainen elokuva, joka kestäisi vertailun myös kansainvälisillä areenoilla.

Sarjakuva-analyysi

Sarjakuva on ilmaisumuoto, joka yhdistää sekä sanan että kuvan. Laajuudeltaan ja ilmaisukeinoiltaan sarjakuvat ovat hyvinkin erilaisia (esim. strippi, albumi ja sarjakuvaromaani), mutta yhteistä sarjakuville on se, että niissä kerrotaan tarinaa sarjakuvaruutujen avulla. Sarjakuvan eritteleminen tarkoittaa sekä sarjakuvakerronnan eri elementtien tarkastelua että sarjakuvan kertoman tarinan tulkintaa.

OHJE

Sarjakuva-analyysin tekeminen

1. Lue sarjakuva ja tutki sen kontekstia.

- Mistä sarjakuva kertoo, eli mikä on sen aihe? Onko sarjakuvalla nimi?
- Onko kyseessä esimerkiksi strippi (yleensä 2–4 ruudun pituinen, nopeasti luettavissa oleva sarjakuva), sarjakuvanovelli tai vaikkapa katkelma sarjakuvaromaanista?
- Kenen luomasta sarjakuvasta on kyse? Mitä tiedät tekijästä?
- Milloin ja missä sarjakuva on julkaistu? Onko sen aihe ajankohtainen?

2. Erittele sarjakuvan kertomaa tarinaa, henkilöhahmoja ja miljöötä.

- Millainen tarinan kaari sarjakuvaan muodostuu: miten se alkaa, millaisia käännekohtia se sisältää, millainen on lopetus?
- Onko sarjakuvassa selvästi erottuva kertojahahmo (esimerkiksi joku tarinan henkilöhahmoista)? Vaihtuuko kertoja? Mistä sen huomaa?
- Millaisia henkilöitä sarjakuvassa on? Millaisia ominaisuuksia heille annetaan kuvan ja tekstin välityksellä?
- Millaiseen miljööseen tarina on sijoitettu? Miten miljöötä kuvataan kuvan ja tekstin avulla?

3. Tarkastele sarjakuvan rakennetta ja kieltä.

- Miten sarjakuva on jaettu ruutuihin (aina sarjakuvassa ei ole selvästi piirrettyjä ruutuja)? Vaihteleeko ruutujen koko tai muoto? Mikä merkitys mahdollisella vaihtelulla on?
- Missä järjestyksessä ruudut on tarkoitettu luettaviksi? Mistä sen tietää?
- Missä määrin tarinaa kuljetetaan kuvan tai tekstin välityksellä?
- Millaisia aukkoja tarinankerronnassa on ruutujen välillä? Mistä sen huomaa?
- Sisältääkö sarjakuva tekstiä? Mikä on tekstin tehtävä sarjakuvassa: viekö se tarinaa eteenpäin, onko se henkilöhahmojen dialogia vai kommentoidaanko tekstillä tapahtumia? Miten teksti ja kuva täydentävät toisiaan?
- Missä teksti sijaitsee sarjakuvassa: puhekuplissa, ajatuskuplissa, äänitehosteina, yksityiskohtateksteinä esimerkiksi esineissä, tienviitoissa jne.?
- Minkälaista on sarjakuvan kieli?

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.
Ks. Kielikuvat, s. 29.

4. **Erittele kuvakerrontaa.**

- Miten sarjakuvassa käytetään hyväksi erilaisia kuvakokoja, kuvakulmia ja perspektiiviä?
- Onko kyseessä mustavalkoinen vai värillinen sarjakuva? Mitä merkitystä sillä on kokonaisuuden kannalta? Jos kyseessä on värillinen sarjakuva, millaisia värejä siinä on käytetty?
- Miten valoa ja varjoa käytetään hyväksi?
- Miten sarjakuvassa kuvataan liikettä (esimerkiksi vauhtiviivoin, hahmojen liikesuunnan tai ruudun sommittelun avulla)?
- Miten sarjakuvassa kuvataan ääniä?
- Millaista piirrosjälki on: pelkistettyä, yksityiskohtaista, abstraktia, realistista jne.? Miten käytetty piirrostyyli tukee tarinan kerrontaa?
- Sisältääkö sarjakuva mahdollisesti symboliikkaa?

5. **Tulkitse sarjakuvaa kokonaisuutena.**

- Pohdi, mikä on sarjakuvan keskeinen ajatus tai idea.
- Mihin sarjakuva mahdollisesti ottaa kantaa?

Ks. **Audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analyysi, s. 67.**

Sarjakuvan keinoja

KNALLIJÄNIS ASMO

Emilie Uggla

1 ruutu, kertoja, miljöö, puhekupla

2 metafiktiivisyys, ajatuskupla

3 vauhtiviiva, ruudun ylitys, ääniefekti, metafiktiivisyys

4 kuvakulman muutos eli zoomaus lähelle, värien lisääminen, metafiktiivisyys

5 reunattomuus, kielessä puhekielisyyksiä, metafiktiivisyys

6 musiikki, ääniefekti

7 ympäristö ja valaistus muuttuvat

8 & **9** ääni ja liike jatkuvat ruudusta toiseen, vauhdin muutos

10 teksti kuvassa

11 kuvakoon muutos, Asmon ja piirtäjän välinen kommunikointi, metafiktiivisyys

7.

Kaunokirjalliset tekstit

Fiktiosta kirjoittaminen alkaa huolellisesta tekstin esittelystä. Tulkintaa on hyvä tukea konkreettisilla esimerkeillä tekstistä, jotta sellainenkin, joka ei tunne tekstiä, pystyy ymmärtämään tulkinnan. Kaunokirjallisuudesta voidaan kirjoittaa monenlaisia tekstejä.

Kirjallisuudesta kirjoittaminen

Valmista kaavaa tai mallia kirjallisuudesta kirjoittavalle ei ole olemassa, vaan kirjoittaja suunnittelee itse sen, mitä asioita hän tekstissään käsittelee. Periaatteessa fiktiivisiä tekstejä analysoiva noudattaa samoja ohjeita kuin mistä tahansa aineistosta kirjoittava. Seuraavat perusasiat on kuitenkin hyvä muistaa aina, kun kirjoittaa kaunokirjallisesta tekstistä.

OHJE

Yleisohjeita kaunokirjallisuudesta kirjoittavalle

1. Älä puhu kirjasta vaan teoksesta, koska kirja on esine.

- Määrittele tarkastelemasi kaunokirjallisen tekstin laji eli puhu runokokoelmasta, näytelmästä, novellista, romaanista tms. sen mukaan, mistä tekstilajista on kysymys.
- Tautologisuuden eli häiritsevän toiston välttämiseksi voit välillä käyttää analysoimastasi tekstistä sopivia synonyymisia ilmauksia (teksti, runoteos, draamateksti jne.).
- Koneella kirjoitetuissa teksteissä kaunokirjallisten tekstien nimet kirjoitetaan kursiivilla:
  Kokoelmassa *Kutsumme sitä kodiksi* (2014) pääkaupungin sykettä huokuva Harri Hertellin runo *Tytöt pysäkeillä* vaikuttaa äkkiseltään vaikeaselkoiselta.
- Käsin kirjoittaessa käytetään lainausmerkkejä tekstin sujuvuuden ja selvyyden sitä vaatiessa:
  Teoksessa ”Kutsumme sitä kodiksi” (2014) pääkaupungin sykettä huokuva Harri Hertellin runo ”Tytöt pysäkeillä” vaikuttaa äkkiseltään vaikeaselkoiselta.

2. Käytä oikeaa aikamuotoa, kun kerrot, mitä fiktiivisessä maailmassa tapahtuu.

- Kaunokirjallisesta tekstistä kirjoitettaessa aikamuotona on preesens (*Mies matkustaa Pariisiin.*) tai perfekti tai pluskvamperfekti, mikäli kuvataan fiktiivisessä maailmassa aiemmin tapahtuneita asioita (*Mies on majoittunut hotelliin eikä ex-vaimonsa luo.*).

- Fiktiivinen teos ei muutu menneisyydeksi eikä siitä tarvitse puhua imperfektissä sen jälkeen, kun se on luettu: tälläkin hetkellä *Tuntemattoman sotilaan* Hietanen kerjää silakkaa ja kaikki seitsemän veljestä ovat matkalla Impivaaraan pakoon järjestäytynyttä yhteiskuntaa.

3. Kirjoita analyysi lukijana.

- Älä kirjoita analyysia yksikön 1. persoonassa (äläkä myöskään monikon 1. persoonassa), vaan käytä itsestäsi nimitystä **lukija** esittäessäsi näkemyksiäsi ja tulkintojasi (*Lukija päättelee, että syy välirikkoon on miehen itsekeskeisyys*.). Rinnalla voi luontevasti käyttää passiivia eli yleispersoonaa (*Lintua pidetään usein vapauden symbolina*.) tai nollapersoonaa (*Romaanin vertauskuvia voi tulkita monella tavalla*.).

4. Muista pohtiva ote, koska kaunokirjallinen teksti on aina monitulkintaista.

- Älä esitä omia tulkintojasi ehdottomina tosiasioina, vaan muista, että muutkin tulkinnat ovat mahdollisia. Osoita monitulkintaisuuden mahdollisuus erilaisin ilmauksin (*Novellin nimi, Kanarialintu, on mahdollista tulkita / voidaan tulkita vertauskuvaksi: novellin päähenkilö, yksinäinen nainen, on kuin lintu häkissään*.).

5. Älä esitä irrallisia havaintoja vaan perustele tulkintasi vakuuttavasti.

- Perustele oma tulkintasi aina tekstin avulla (referoiden tai siteeraten), jolloin analyysiasi lukeva ymmärtää, mistä tekstin kohdista olet päätelmäsi tehnyt (*Keskitysleirin komentajasta piirtyy lukijalle vastenmielinen kuva, koska tämä nöyryyttää vanhaa miestä muiden edessä*).

6. Kirjoita loogisesti etenevä, yhtenäinen teksti.

- Tärkeintä on kirjoittaa niin, että lopputuloksena on ymmärrettävä kokonaisuus. Siksi tarkastelun kohteena olevaa tekstiä on aina referoitava ja siteerattava riittävästi, niin että sellainenkin, joka ei tekstiä tunne, pystyy seuraamaan kirjoittajan ajatuksenkulkua. Oma pohdinta ja tulkinnat on esitettävä johdonmukaisesti ja perusteltava tekstin avulla.

Proosa-analyysi

Proosa-analyysin kirjoittaja erittelee tekstin huolellisesti tekemällä havaintoja ja päätelmiä lukemastaan. Oma tulkinta perustuu näille havainnoille ja päätelmille, ja tulkintaa tuetaan konkreettisilla esimerkeillä analysoidusta tekstistä.

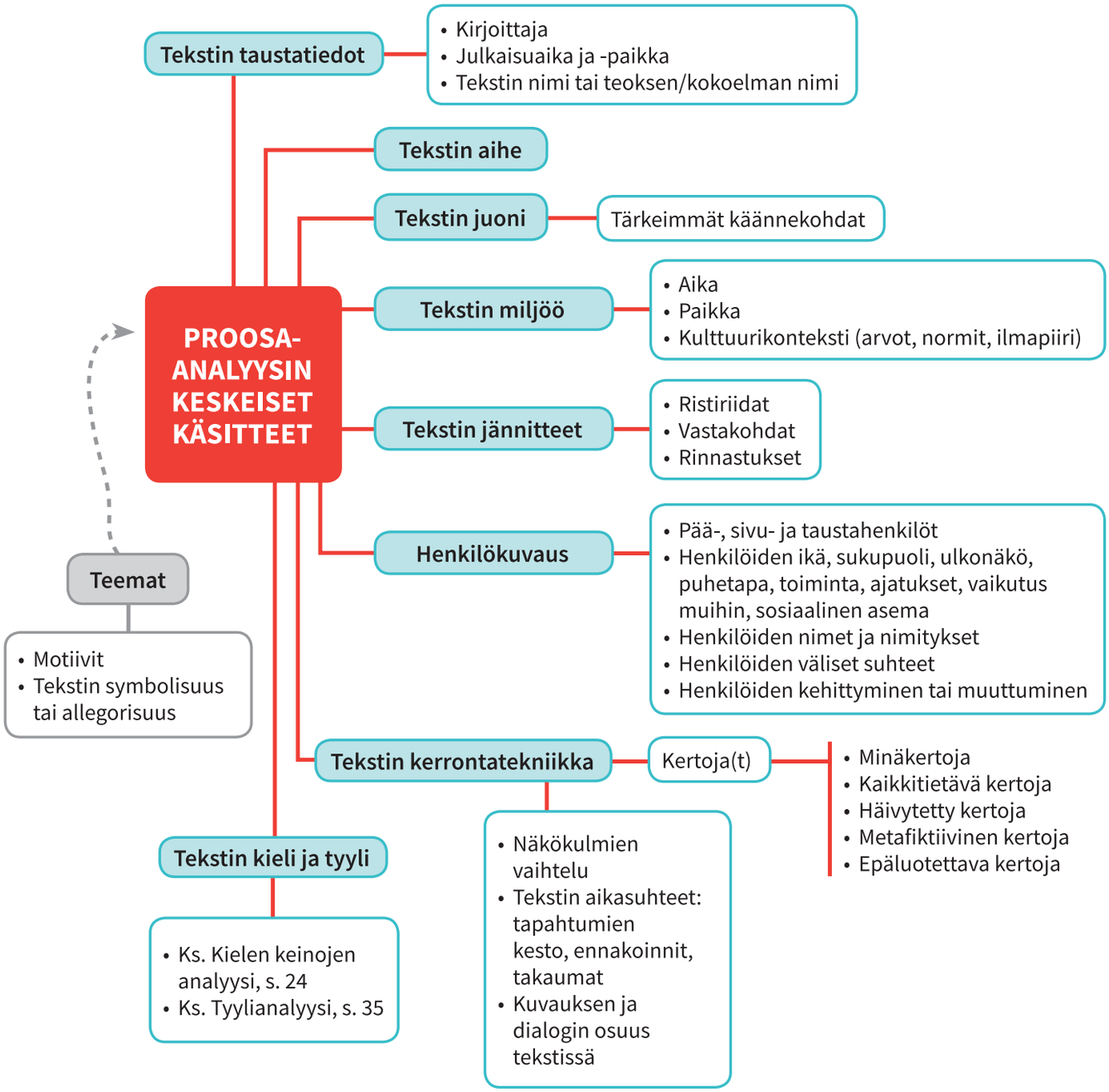

OHJE

Proosa-analyysin kirjoittaminen

1. Muodosta yleiskuva tekstistä ja tutki sen taustatietoja.

Lue teksti ensin huolellisesti kertaalleen läpi ja pohdi, mistä se kertoo. Selvitä lisäksi tekstin taustatiedot:

- Kuka on kirjoittaja? Mitä tiedät hänestä entuudestaan?
- Milloin ja missä teksti on julkaistu? Miten ilmestymisajankohta ja -paikka vaikuttavat tekstin tulkintaan?
- Mikä on teoksen nimi, tai minkä nimisestä kokoelmasta tai teoksesta teksti/katkelma on? Pohdi, mitä vinkkejä nimi mahdollisesti antaa tulkintaan.

2. Erittele tekstin sisältöä tarkemmin.

Lue teksti toistamiseen, tee marginaalimerkintöjä ja alleviivauksia sekä muistiinpanoja.

- Mitä tekstissä tapahtuu?
- Onko tekstissä kuvattu selvästi jokin ongelma, ristiriita tai käännekohta, joka vaikuttaa tapahtumien kulkuun?
- Keitä henkilöitä analysoitavassa tekstissä on? Minkälaisia ovat henkilöiden väliset suhteet? Mitä mahdollisia ristiriitoja henkilöiden välillä on?
- Mihin tapahtumat sijoittuvat? Mikä merkitys tapahtumapaikalla on?
- Mikä on tapahtumien ajankohta? Onko ajankohdalla merkitystä tulkinnan kannalta?
- Mihin tekstin yksityiskohtiin huomio kiinnittyy? Onko tekstissä kuvattu asioita, esineitä, toistuvia tapahtumia tms. eli motiiveja, joiden merkitystä lukija alkaa pohtia?
- Minkälainen on tekstin tunnelma? Vaihtelevatko tunnelmat?
- Jos analysoitavana on katkelma, onko se mahdollisesti romaanin tai novellin aloitus tai lopetus? Mistä sen voi tekstissä huomata?
- Mitä teemoja teksti nostaa esiin?

3. **Tutki kerrontatekniikkaa.**

Myös kerrontatekniikka vaikuttaa lukijaan. Jos kertoja on minäkertoja, kaikkitietävä kertoja tai vaikkapa metafiktiivinen kertoja, tapahtumat ja tilanteet välittyvät eri tavoin lukijalle. Silläkin on merkitystä, saavatko henkilöt puheenvuoron eli onko tekstissä dialogia tai monologia. Kuvaus puolestaan antaa lukijalle tietoa ja välittää tunnelmia.

- Minkälainen on analysoitavan tekstin kertoja?
- Kenen näkökulmasta asioita tarkastellaan? Vaihtuuko näkökulma?
- Minkälainen on kerronnan sävy? Miten kertoja suhtautuu kuvattaviinsa?
- Puhutteleeko kertoja lukijaa?
- Minkälaista dialogi on? Ketkä keskustelevat? Mistä? Miten keskustelu etenee? Mitä keskustelusta käy ilmi? Onko tekstissä monologia?
- Minkä verran teksti sisältää kuvausta? Miten kuvataan henkilöitä, miten ympäristöä? Mihin aisteihin kuvaus vetoaa (näkö-, kuulo-, haju-, tunto- tai makuaistiin)? Mitä lukija saa tietää, tai mitä hän voi päätellä kuvauksen perusteella?
- Miten tekstissä liikutaan ajallisesti: edetäänkö kronologisesti, vai kuljettaako kertoja lukijan välillä menneisyyteen takaumien avulla? Ennakoidaanko ehkä tulevaa?

Ks. **Kielen keinojen analyysi, s. 24.**

4. **Erittele tekstin kieltä.**

Kirjailijan tapa käyttää kieltä (sananvalinnat, nimeämiset, kielen kuvallisuus ja muut tekstuaaliset tehokeinot) on merkityksellinen tulkinnan kannalta.

- Minkälaisia kielen keinoja on käytetty? Mikä on näiden keinojen vaikutus lukijan tulkintaan tekstistä?
- Mihin kielellisiin piirteisiin lukija kiinnittää erityisesti huomiota?

5. **Kirjoita havaintojesi ja päätelmiesi pohjalta yhtenäinen, johdonmukainen teksti, jota tuet konkreettisilla esimerkeillä proosatekstistä.**

Ks. **Kirjallisuudesta kirjoittaminen, s. 94.**

Esimerkki novellianalyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

Koira

Poika kiusasi kadunkulmassa nuorta mäyräkoiraa, joka yritti vuoroin purra hänen kenkäänsä, vuoroin päästä karkuun. Koira oli sidottu sekatavarakaupan ovenpieleen nahkahihnalla eikä se pystynyt kunnolla puolustautumaan paksupohjaista kenkää vastaan, joka heltymättä yritti tallata sen tassuille ja hännälle.

Kaupan ovesta tuli leveäleukainen vanha nainen. Hän laski kassin portaille ja tyrkkäsi pojan kaksin käsin irti koirasta. Sitten hän irrotti hihnan ja kumartui säälimään koiraa. Poika otti hihnan, nosti pennun ilmaan ja iski sen pyöräyttäen vanhan naisen selkään. Nainen kaatui portaille. Poika heilautti koiraa uudelleen ja löi sen vasten kivistä porrasta. Nainen valitti. Poika tyhjensi hänen kassinsa kadulle. Sokeripussi levisi valkeaksi tuhkaksi ajoradalle. Poika noukki käteensä pyörivän appelsiinin ja lähti juoksemaan.

Koulussa tunnin lopulla rehtori tuli luokkaan. Hän käveli luokan eteen ja kysyi Nykäseltä:

– Onko Astikainen täällä?

– Astikainen nouse seisomaan, Nykänen sanoi.

Poika nousi seisomaan.

– Sinulle on ikäviä vieraita, rehtori sanoi.

He tulivat ulos peruskoulun siivestä ja lähtivät hallintosiipeä kohti. Poika näki pysäköintipaikalla poliisiauton. Rehtori käveli aivan hänen takanaan. Poika hyppäsi sivulle ja juoksi portaat alas sisäpihalle, josta pääsi takakautta ulos. Rehtori yritti kaapata hänet mutta ei viitsinyt lähteä perään. Poika kiersi talon taakse ja kiipesi aidan ylitse. Ympärilleen vilkuillen hän ylitti kadun ja meni toisella puolella porttikäytävätä sisäpihalle. Hän kulki koko korttelin matkan sisäpihoilla, kiipeillen verkkolanka-aitojen yli ja juosten läpi porraskäytävistä. Kukaan ei seurannut häntä.

Viiden aikaan ei kotipihalla näkynyt ketään. Valot paloivat kaikissa ikkunoissa. Oli ruoka-aika. Poika meni pihan yli ja kiipesi portaat hitaasti. Jos isä olisi kotona, hän kuulisi hissin äänen ja voi-

si olla ovella vastassa. Poika avasi oven äänettömästi ja pani purukumipaperin salvan väliin, niin että oven saisi nopeasti auki pelkällä työnnöllä.

Keittiöstä kuului kilinää. Poika hiipi kurkistamaan ovelta. Isä oli kotona ja selvin päin. Äiti kaatoi Sepolle maitoa ja päivitteli. Hän huomasi pojan ensiksi.

– Veikko!

Isä nousi niin nopeasti että tuoli kaatui. Veikko karkasi ulos. Hän heitti oven kiinni takanaan ja sai etumatkan kerroksen puoliväliin. Isä sai hänet kiinni ennen alaovea.

Poliisit tulivat tunnin kuluttua.

– Meidän pitäisi viedä se tunnistettavaksi.

– Ottakaa ja viekää, isä sanoi, – ja opettakaa.

Tuommoinen poika. Minulta se ei ole ainakaan niitä tapoja saanut. Aina on yritetty kitkeä kun on pahanteosta tavattu.

Poliisi katsoi Veikon turvonnutta huulta.

– On tainnut tapella.

Isä punastui.

– Mihin se ei ehtisi.

Poliisilaitoksella oli leveäleukainen, vanha nainen. Hän todisti, että Veikko oli tappanut koiran. Veikolta kysyttiin, mutta hän ei suostunut sanomaan mitään. Hänet vietiin koppiin. Ovella toinen poliisi löi häntä kasvoihin. Veikko lähti karkuun. He saivat hänet kiinni käytävällä. Putkassa toinen poliisi veti hänen puseronsa pään yli silmille ja piti häntä käsistä. Toinen hakkasi pampulla kylkiin ja selkään.

– Perkeleen perkeleen roisto, hän hoki rytmikkäästi. – Näistä kun sais tapporahan.

Hän löi jokaiseen kohtaan kyljissä ja selässä. Veikko huusi. Häntä alkoi polttaa. Nenästä tuli verta. Kiinni pitelevä poliisi laski hänet kaatumaan.

– Sehän saatana sotkee minun vaatteet.

Hän potkaisi Veikkoa vatsaan.

Esa Sariola, teoksessa *Väärinkäsityksiä*. 1984.

Väkivalta luo väkivaltaa

Analyysin otsikko nostaa esille novellin teeman.

Esa Sariolan novelli *Koira* (kokoelmasta *Väärinkäsityksiä*, 1984) kertoo kouluikäisen Veikon yhden päivän tapahtumista. Novelli on karu kuvaus väkivallan kierteestä yhteiskunnassa ja perhesuhteiden vaikutuksesta nuoreen.

Aloituksessa annetaan novellin perustiedot ja kerrotaan sen aihe.

Novellin juoni kerrotaan tiiviisti.

Novellin alussa päähenkilö Veikko potkii avutonta mäyräkoiraa, joka on sidottu hihnalla kaupan ovenpieleen. Vanha nainen ryntää auttamaan koiraa, mutta Veikko tuuppaa naisen maahan. Pahoinpideltyään koiran kuoliaaksi Veikko juoksee karkuun. Veikko jatkaa pakenemistaan poliisien tullessa hakemaan häntä kesken koulupäivän. Hän yrittää epätoivoisesti paeta vielä kotoaankin, josta poliisit lopulta saavat hänet kiinni.

Tehdään havaintoja päähenkilöstä ja kertojasta.

Päähenkilöstä syntyy novellin alussa vastenmielinen kuva, sillä koiran pahoinpitelemiseen ei kerrota syytä. Kaikkitietävä kertoja ei näet juurikaan kuvaa henkilöiden ajatuksia tai tunteita vaan vie tarinaa eteenpäin toteavaan sävyyn, mikä luo tehokkaan kontrastin tapahtumien väkivaltaisuudelle: ”Poika heilautti koiraa uudelleen ja löi sen vasten kivistä porrasta.”

Tehdään havaintoja henkilöhahmoista ja tulkintoja tuetaan sitaatein.

Novellin edetessä lukijalle alkaa kuitenkin hahmottua syitä pojan käytöksen takana olevaan pahaan oloon. Veikolla on aikaisempien kokemuksiensa perusteella ilmeisesti syytä pelätä isäänsä, sillä mennessään kotiinsa hän ennakoi mahdollisia tulevia tapahtumia: ”Poika – – kiipesi portaat hitaasti. Jos isä olisi kotona, hän kuulisi hissin äänen ja voisi olla ovella vastassa. Poika avasi oven äänettömästi ja pani purukumipaperin salvan väliin, niin että oven saisi nopeasti auki pelkällä työnnöllä.” Myöhemmin tekstissä vihjataan isän alkoholiongelmaan, kun mainitaan isän olevan selvin päin. Poliisien noutaessa Veikon käy ilmi, että isä on lyönyt poikaansa, sillä isä punastuu, kun poliisi huomauttaa Veikon turvonneesta alahuulesta.

Novellia tulkitaan erittelemällä sen motiiveja ja sen nimeen liittyvää symboliikkaa.

Pakenemisen ohella novellissa toistuu motiivina väkivalta. Veikko tappaa mäyräkoiran, pahoinpitelee vanhan naisen, saa selkäänsä isältään ja lopulta joutuu poliisiasemalla poliisin pahoinpitelemäksi. Lukijan käsitys päähenkilöstä muuttuukin novellin aikana: lopussa Veikko on samassa asemassa kuin pahoinpitelemänsä koira. Asetelma on sama, sillä poika ei pääse karkuun: ”Putkassa toinen poliisi veti hänen puseronsa pään yli silmille ja – – [t]oinen hakkasi pampulla kylkiin ja selkään.” Novellin nimi saa näin symbolisen merkityksen: ”koiria” ovat novellin maailmassa ne, joihin vahvempi purkaa väkivaltaisuuttaan ja pahaa oloaan.

Tehdään havaintoja novellin miljööstä ja sen kuvaamasta yhteiskunnasta.

Novellin tapahtumia ei sijoiteta tarkasti mihinkään aikaan tai paikkaan, vaan ne voisivat tapahtua missä päin tahansa nyky-Suomessa. Yhteiskunta esitetään väkivaltaisena: perheväkivalta siirtää pahan olon seuraavalle sukupolvelle, ja yleensä luottamusta herättävänä pidetty instituutio, poliisi, esitetään saman väkivallan ketjun yhtenä renkaana. ”Näistä kun sais tapporahan”, kuuluu lukijaa järkyttävä poliisin repliikki tämän pahoinpidellessä puolustuskyvytöntä Veikkoa.

Pohditaan novellin yhteyksiä novellikokoelmaan ja tiivistetään novellin teema.

Novellikokoelman nimi *Väärinkäsityksiä* alleviivaa novellin teemaa: väkivalta luo väkivaltaa, ja syyllistä väkivaltaisuuteen haetaan usein väärästä paikasta. Sariolan novelli ei osoittele eikä syytä vaan pakottaa lukijan pohtimaan väkivaltauutisten takana piilevää syiden ja seurausten verkkoa.

Runoanalyysi

Lyriikalle eli runoudelle on ominaista erittäin tiivis ilmaisutapa ja kielen ilmaisukeinojen monipuolinen käyttö, joka usein myös luo täysin uutta runokieltä. Runoanalyysissa eritellään runon ilmaisukeinoja, ja erittelyn tulokset, havainnot ja päätelmät, yhdistetään runoa tulkittaessa. Runo on hyvä lukea useaan kertaan, mahdollisuuksien mukaan myös ääneen. Eri lukemiskerroilla runosta aukeaa uusia merkityksiä.

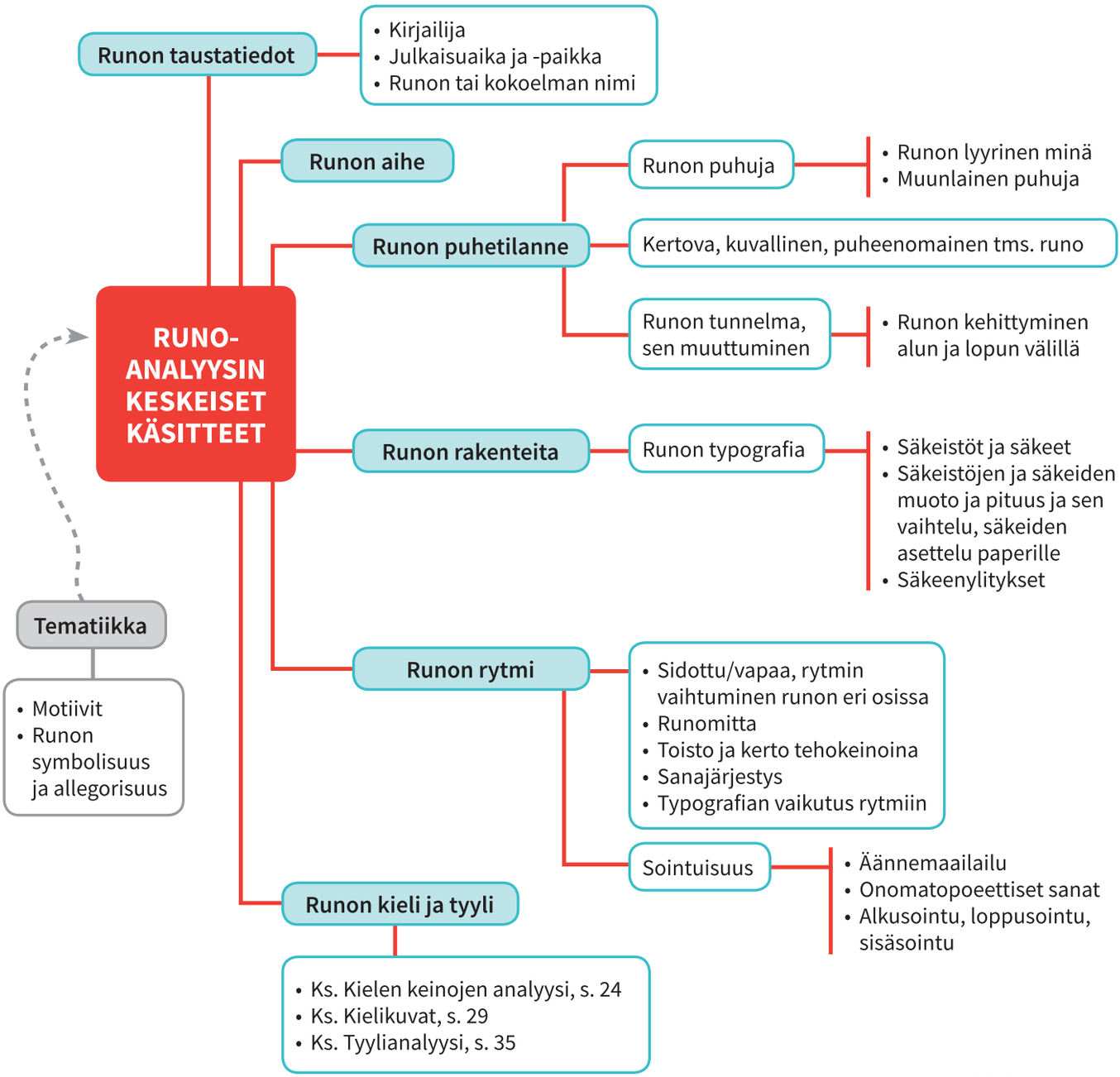

OHJE

Runoanalyysin kirjoittaminen

1. Muodosta yleiskuva runosta ja tutki sen taustatietoja.

Tee lukiessasi merkintöjä tekstiin, alleviivaa kohosteisia kohtia, lisää kommentteja ja havaintoja marginaaleihin. Usein tiedot runon kirjoittajasta ja sen ilmestymisajankohdasta auttavat lukijaa runon tulkitsemisessa.

- Mikä on runon nimi? Minkälaisia odotuksia se luo?
- Mistä runo kertoo, eli mikä on sen aihe?
- Minkälainen on runon tunnelma? Vaihtuuko se jossakin runon kohdassa?
- Mitä kysymyksiä runo herättää?
- Mitä runo tuntuu sanovan aiheestaan, eli mitkä voisivat olla runon teemoja?
- Milloin runo on julkaistu? Millaiset olivat esimerkiksi runon syntyajankohdan poliittiset, uskonnolliset ja yhteiskunnalliset olot?
- Mitä tiedät runon kirjoittajasta?
- Mihin kirjallisuuden traditioon tai tyylisuuntaan runo liittyy esimerkiksi syntyaikansa, aiheensa tai muotonsa perusteella? Onko runo esimerkiksi muodoltaan perinteinen vai moderni?

2. Tarkastele runon puhetilannetta.

Runossa kuuluu aina runon puhujan ääni; joskus runossa on ikään kuin monta puhujaa. Puhetilanne tai puhuja voi runossa myös vaihtua, mitä kutsutaan asennonvaihdoksi.

- Kuka runossa puhuu? Missä tilanteessa, kenelle? Mihin sävyyn?
- Vaihtuuko runon puhuja tai puhuteltava jossakin runon kohdassa?
- Millä tavalla puhetilanne on muuttunut runon alun ja lopun välillä?
- Kertooko runo puhujansa kautta tarinan, vai kiteyttääkö se tunnelman, ajatuksen tai kuvan?

3. Tee huomioita runon rakenteesta.

Runon typografialla eli sillä, miten se on aseteltu paperille, on vaikutusta runon merkityssisältöön. Usein asettelu korostaa tiettyjä kohtia runosta ja luo siihen rytmiä.

- Millaisiin osiin (esimerkiksi säkeistöihin ja säkeisiin) runon voi jakaa? Mitkä asiat yhdistävät näitä osia?
- Miten runo on aseteltu paperille?
- Onko jotkin lauseet jaettu kahteen säkeeseen, eli onko runossa säkeenylityksiä?

4. Tutki runon kieltä ja kuvallisuutta.

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.
Ks. Kielikuvat, s. 29.

Runon kieltä ja kuvallisuutta eriteltäessä keskitytään tekstin kohosteisuuteen eli kohtiin, joihin lukija erityisesti kiinnittää huomiota.

- Minkälaisia ovat runon sananvalinnat? Miten ne vaikuttavat?
- Minkä merkityskenttien sanoja runossa on? Mihin aisteihin vedotaan?
- Minkä sanaluokkien sanoja runossa on?
- Onko runossa paljon äänneasultaan samantyyppisiä (esimerkiksi vokaalivoittoisia) sanoja? Mikä on niiden vaikutus runossa?
- Mitä asioita runossa rinnastetaan tai asetetaan vastakohdiksi?
- Mitä kielikuvia (esimerkiksi symboleja ja metaforia) runossa on?
- Mitä poikkeamia, yllättäviä kohtia, runon kielessä on? Miten ne vaikuttavat?
- Mitä voit havaita runon sanajärjestyksestä?
- Voisiko runon tai sen osan tulkita allegorisesti?

5. Erittele runon rytmiä.

Runon rytmi syntyy sen eri elementtien, esimerkiksi säkeistöjen, säkeiden tai yksittäisten sanojen toistosta ja niiden pituuden vaihtelusta. Myös alku- ja loppusointujen käyttö, runon typografia ja esimerkiksi säkeenylitykset rakentavat runoon rytmiä ja sointuisuutta. Kaikki ne vaikuttavat runon tunnelmaan ja sitä kautta merkitykseen.

- Millainen on runon rytmi? Millä keinoin se synnytetään? Miten se vaihtelee?
- Onko runossa alku- tai loppusointuja eli riimejä? Mikä tehtävä niillä on?
- Mikä runossa toistuu? Mikä vaikutus toistolla on?

6. Tulkitse runoa.

Tulkinnassa tarkastellaan runoa kokonaisuutena. Eri lukijat saattavat päätyä erilaisiin tulkintoihin runon teemoista.

Ks. Kirjallisuudesta kirjoittaminen, s. 94.

7. Kirjoita havaintojesi ja päätelmiesi pohjalta johdonmukaisesti etenevä teksti, jota tuet konkreettisilla esimerkeillä runosta.

Esimerkki runoanalyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

Tytöt pysäkeillä

Tytöt pysäkeillä
sukivat hiuksiaan
hameet kesästä köyhtyneinä
ja kaikilla yllä
samat nahkatakit
surulliset lupaukset kapinasta
liian lyhyet ajatukset
eikä tietoakaan vapinasta
suuhun pesineestä pahasta tavasta
mutta matkustetaan hetki ilman lippua
pummilla aikuisten maailmassa
kokeillaan päästä baariin ilman pahveja
pelottavan polttavia katseita
penkkien väliin piilotettuja spiguja
pärjääjät kantavat koiranruokaa luxus-tavaratalon kasseissa
ja vuodet kiertävät samoilla kiskoilla
liian kovalla kiireellä
kovanaamakundit sylkevät ulos lapsuutta
avaavat vetoketjuja
saksien polkiessa haitsua
sydämen pumpatessa bassoa
ilman puhdasta omatuntoa
astioilla syömättömiä tunteita
äidin pohjatonta huolta
vastaamattomia puheluita
vaikka tekisi mieli kertoa kaikesta
arvista hihoissa
veljen valkoisista viivoista
jotka eivät ole merkkejä suojatusta kulusta.

Joku pukee ylleen morsiusasua
miettii turhaan näyttääkö maailma kauniilta
ilman pakkopaitoja tai lepositeitä
nuori anorektikko nääntyy balladin päällä
laitoksessa
kahvi maistuu unelta
aidat pumpulilta
päivien hypätessä kyytiin lukitsematta ovia
kannetaan perintöä mukana
vihaamatta tuttuja kasvoja kuvissa
sielussa napittamattomia paitoja
mainoskyltin juurella pulut etsivät pulleita vuosia
ilman syyllisyyttä
lyödään lankkuun nauloja
kalterien taakse sikatauluja
ratkaistaan maailma napin painalluksella
kaipaamatta satakielen laulua
kaupungin alkusijoilla
isoäitien vankkurit natisevat
ohi lapsuuden traumojen
kesälomien toteutumattomien toiveiden
joita levykauppias kastelee Fredalla
kahden kiskon keskellä
harmaata jatsia jo kulmakarvoilla
huuhkajat ostoskeskuksen katoilla
tarkkailemassa kaksisataavuotista pääkaupunkia
jonka neonvalot sortuvat pois rahapusseista
enteenä erään aikakauden lopusta.

Harri Hertell, *Kutsumme sitä kodiksi*. 2014.

Nuoruus – pysäkki ennen aikuisuutta

Runo esitellään ja samalla eritellään lukukokemusta.

Pääkaupungin sykettä huokuva Harri Hertellin runo *Tytöt pysäkeillä* vaikuttaa äkkiseltään vaikeaselkoiselta. Se on ikään kuin epämääräinen sarja kuvia. Runoa lukiessa syntyy vaikutelma, että joku on kaupungilla kuljeskellessaan pysähtynyt tekemään satunnaisia havaintoja ja jäänyt ihmettelemään näkemäänsä: pysäkeillä hiuksiaan sukivia tyttöjä, kadulla syljeskeleviä ”kovanaamakundeja”, ”luxus-tavarataloista” koiranruokaa ostaneita ”pärjääjiä” ja mainoskylttien juurella pyöriviä puluja. Nopeasti teksti kuitenkin hahmottuu kuvaukseksi nuoruudesta ja siihen liittyvistä kokemuksista. Pääroolissa runossa ovat tytöt, joilla on runon puhujan mukaan paitsi minihameet – eli ”kesästä köyhtyneet hameet” – myös ”liian lyhyet ajatukset”. Runon tytöt kiiruhtavat kohti aikuisuutta vielä monilta osin keskeneräisinä. Nuoruuden ja aikuisuuden välinen kuilu onkin runossa syvä.

Runon aihe määritellään.

Tarkasteluun nostetaan erilaiset aistihavainnot. Lisäksi tarkastellaan sanastoa, rytmiä ja sointuisuutta.

Ahdistusta ja nuoruuden hektisyyttä korostetaan runossa erilaisin aistihavainnoin. Esimerkiksi kehon toiminnot yhdistetään rumpujen soittoon, kun kuvataan tyttöjen kohtaamien nuorten miesten elämän kiihkeää sykettä: ”kovanaamakundit” availevat vetoketjujaan ”saksien polkiessa haitsua / sydämen pumpatessa bassoa / ilman puhdasta omaatuntoa”. Lukijan on hallittava ainakin jonkin verran slangia ymmärtääkseen kaikkien sanojen merkityksen, mutta toisaalta tekstiyhteydestä voi tässä päätellä, että kysymys on rumpusetin symbaalien, ”haitsun”, soittamisesta eli ”polkemisesta” jaloilla eli ”saksilla”. Hertell käyttää runossaan musiikkiin viittaavan sanaston lisäksi myös sointuisuutta synnyttäviä riimejä, joita on muun muassa säkeissä ”surulliset lupaukset kapinasta / – – / eikä tietoakaan vapinasta” ja ”lyödään lankkuun nauloja / kalterien taakse sikatauluja”. Mukaansatempaava rytmi havainnollistaa hyvin nuorten malttamattomuutta ja kiirettä. Ajan kulumisen nopea tempo on runossa muutenkin keskeinen motiivi: “ – – vuodet kiertävät samoilla kiskoilla / liian kovalla kiireellä”.

Rytmiin ja sitä kautta lukukokemukseen vaikuttaa loppusointujen lisäksi runon säe- ja säkeistöjako. Teksti koostuu kahdesta pisteeseen päättyvästä pitkästä säkeistöstä, joissa kummassakin on lähes 30 säettä. Teksti ei sisällä lainkaan pilkkuja tai muita välimerkkejä, jotka auttaisivat asioiden välisten suhteiden hahmottamisessa. Runossa ovat esimerkiksi peräkkäin säkeet ”harmaata jatsia jo kulmakarvoilla / huuhkajat ostoskeskuksien katoilla”, joiden sisältöä on vaikea yksiselitteisesti tulkita, koska lukija vaistomaisesti yhdistää mielikuvissaan harmaat kulmakarvat ja huuhkajan ulkonäön runossa mainittuun levykauppiaaseen, mutta toisaalta ostoskeskuksien kattojen ”huuhkajat” voisi tulkita vaikkapa valvontakameroiksi. Monenlaiset tulkinnat kyseisessä kohdassa ovatkin mahdollisia nykyrunoudelle tyypillisen tauotuksen puuttumisen ja mahdollisen säkeenylityksen takia.

Runon rakennetta eritellään (säe- ja säkeistöjako, säkeen ylitykset).

Vaikuttavia runossa ovat erityisesti kuvaukset, joissa viitataan nuorten ongelmiin. Anoreksian ahdistavuudesta ja hoitoon hakeutumisen tuomasta turvasta puhutaan kielikuvin: ”nuori anorektikko nääntyy balladin päällä / laitoksessa kahvi maistuu unelta / aidat pumpulilta”. Teksti saattaa aluksi vaikuttaa käsittämättömältä epämääräisessä aistihavaintojen sekoittamisessaan, mutta kielikuvia tarkemmin eritellessä säkeet voi tulkita kuvaukseksi anoreksiaa sairastavan nuoren kokemuksista. Nuorten ongelmista nostetaan runossa esiin myös itsensä viiltely ja huumeiden käyttö, vaikka kielikuvat ovatkin monitulkintaisia: ”tekisi mieli kertoa kaikesta / arvista hihoissa / veljen valkoisista viivoista / jotka eivät ole merkkejä suojatusta kulusta”.

Runon kielikuvia tulkitaan.

Huonoa oloaan runon nuori pakenee eristäytymällä ympärillä olevasta maailmasta. Sen voi tehdä – paitsi hakeutumalla sairaalahoitoon kuten anorektikko turvallisten ”aitojen” sisäpuolelle laitokseen katkaistakseen oman elämänsä synkän tarinan eli ”balladin” – esimerkiksi asettamalla kuulokkeet päähänsä ja aukaisemalla vaikkapa kännykän musiikkisovelluksen: ”ratkaistaan maailma napin painalluksella / kaipaamatta satakielen laulua”. Toisaalta verbiä ”ratkaista” on voitu käyttää lähinnä ironisessa merkityksessä, sillä ulkomaailmasta eristäytyminenhän helpottaa oloa vain hetkellisesti: ongelmat ovat edelleen selvittämättä.

Kuvallisuuden erittely ja tulkinta jatkuvat.

Edetään runon tulkintaan.

Runon sisältöä pohtiessa jo sen ensimmäisen säkeen, ”Tytöt pysäkeillä”, voi tulkita nuoruuden vertauskuvaksi. Nuoruus on lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuva elämänvaihe, pysäkki, jolle saavutaan ja jolta joskus poistutaan. Viimeisen säkeistön lopussa puhutaan arvoituksellisesti siitä, kuinka “ – – neonvalot sortuvat pois rahapusseista / enteenä erään aikakauden lopusta”. Vaikka tämä metafora saattaa jäädä lukijalle hämäräksi, se ei kuitenkaan estä ymmärtämästä runoa. Runo tuntuu julistavan, ettei nuorten elämä ole helppoa, saati täydellistä: mieltä vaivaavat ”syömättömät tunteet” ja ”toteutumattomat toiveet”. Lukijaa muistutetaan myös siitä, että elämässä tehdyllä ja tekemättä jätetyllä on myöhemmin merkitystä: ”päivien hypätessä kyytiin / lukitsematta ovia / kannetaan perintöä mukana”.

Nostetaan esiin ajatus monitulkintaisuudesta.

Psykologisen näkökulman lisäksi runossa on vahvasti läsnä myös ajallinen ulottuvuus, koska runon loppupuolella viitataan paitsi kaksisataavuotiseen pääkaupunkiin ja aikakauden vaihtumiseen myös isovanhempiin: ”isoäitien vankkurit natisevat / ohi lapsuuden traumojen”. Lukijan pohdittavaksi jää, tulkitako säepari myönteiseksi vai kielteiseksi kuvaukseksi aiempien sukupolvien elämästä, koska siinä puhutaan isoäitien ”traumoista”. Keskeiseksi runossa nousee kuitenkin ajatus siitä, että aikuistuminen on itsensä mutta myös keskeneräisyyden hyväksymistä. On opittava elämään ”vihaamatta tuttuja kasvoja kuvissa / sielussa napittamattomia paitoja”, eli on hyväksyttävä vaikeatkin asiat, joita elämässä tulee vastaan, mutta myös osattava ohittaa ne – samaan tapaan kuin isoäidit ajavat vankkureillaan ”ohi lapsuuden traumojen”. Lohdullista nuoren lukijan näkökulmasta onkin, että jonain päivänä raskaalta tuntuva nuoruus on vihdoin ohi.

Kiteytetään runon keskeinen tema.

Analyysi päättyy lukijan näkökulman kiteytykseen.

Draama-analyysi

Näytelmätekstiä lukevan kannattaa mielikuvissaan sijoittaa tekstin tapahtumat ja henkilöhahmot näyttämölle. Henkilöiden repliikeistä paljastuu lukiessa paljon muutakin kuin se, mikä on kirjoitettu näkyviin.

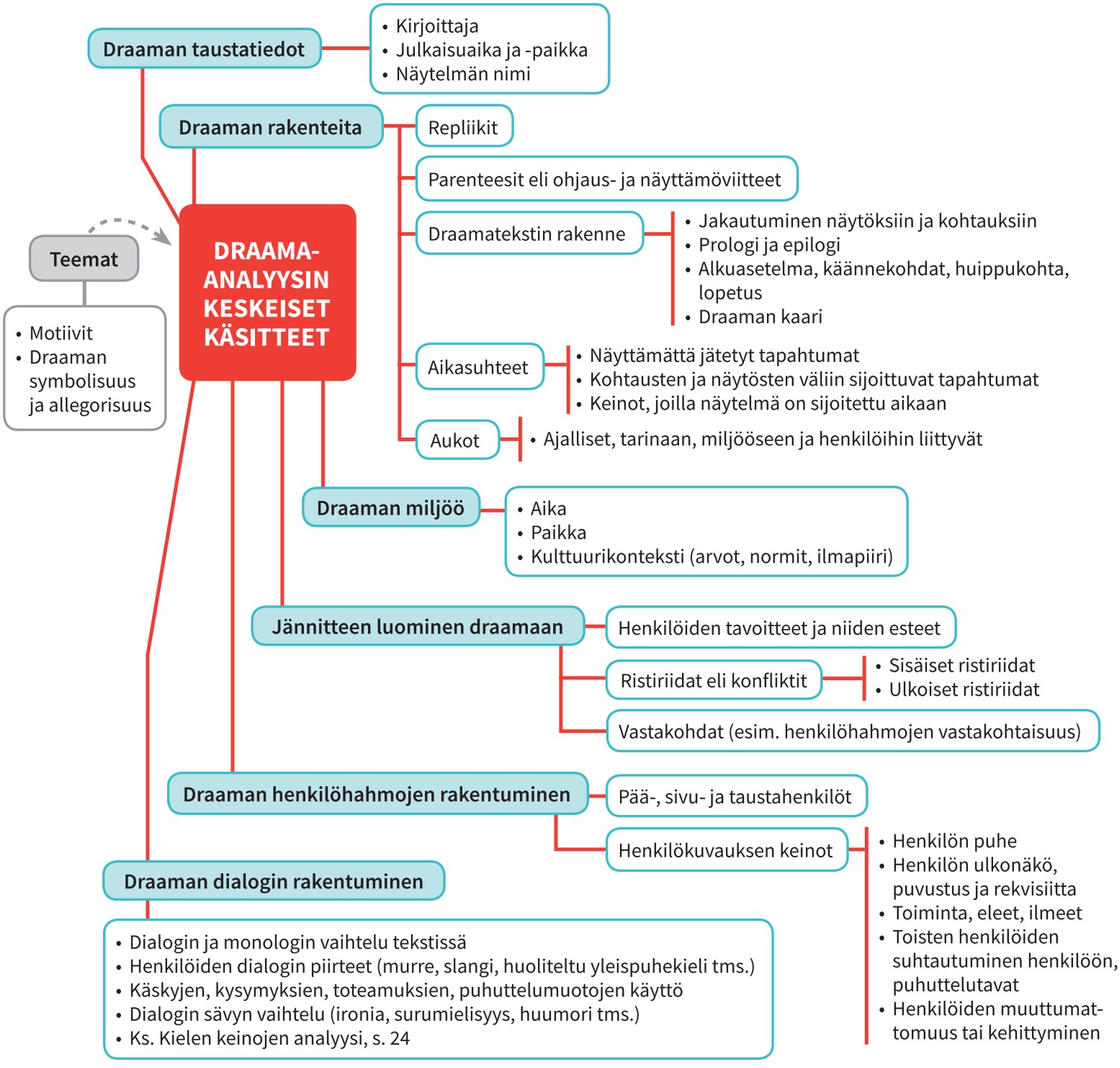

OHJE

Draama-analyysin kirjoittaminen

1. Muodosta yleiskuva draamatekstistä ja tarkastele sen taustatietoja.

- Lue teksti huolellisesti hahmottaaksesi, mitä siinä tapahtuu.
- Mikä on näytelmän nimi?
- Mitä tiedät kirjoittajasta? Tiedätkö näytelmästä jotakin etukäteen?
- Milloin näytelmä on julkaistu? Mitä tiedät julkaisuajankohdan yhteiskunnallisista oloista ja esimerkiksi vallitsevasta tyylisuunnasta?
- Jos analysoitavana on katkelma, mistä kohdasta näytelmää se on?
- Onko tekstistä hahmotettavissa draaman kaari?

2. Erittele tapahtumia ja miljöötä.

Näytelmän miljöö (aika, paikka, tavat, normit) käy ilmi paitsi dialogista usein myös näyttämöviitteistä.

- Vertaa tilannetta alussa ja lopussa. Mitä tapahtuu?
- Mikäli analysoitavana on katkelma, käykö siitä esille jotakin näytelmän aikaisemmista tapahtumista?
- Mihin aikaan ja paikkaan tapahtumat sijoittuvat? Mitä selviää henkilöiden sosiaalisesta taustasta tai arvomaailmasta? Mistä sen voi päätellä?
- Mikä on näyttämö- ja ohjausviitteiden eli parenteesien merkitys: Minkä verran niitä on? Mitä tietoa niiden avulla saadaan henkilöhahmojen toiminnasta näyttämöllä tai esimerkiksi lavastuksesta, valaistuksesta ja äänimaailmasta?
- Millainen on tunnelma? Pysyykö se samanlaisena vai vaihteleeko se?

3. **Tutki, millä tavalla henkilöhahmot rakentuvat.**

Näytelmätekstiä analysoidessa keskeistä on selvittää, minkälainen henkilöasetelma draamatekstissä on, mitä teksti paljastaa henkilöhahmoista ja millä keinoin. Lukijan tehtävänä on kuvitella näyttelijöiden toiminta näyttämöllä tekstin antamien vihjeiden avulla. Näytelmän henkilöhahmoista voi tehdä päätelmiä sekä dialogin että henkilöhahmojen eleiden, ilmeiden ja liikkeiden perusteella.

- Mitä saadaan tietää henkilöiden tavoitteista, toiveista ja tuntemuksista?
- Mitä saadaan tietää henkilöiden ajatuksista dialogin kautta?
- Minkälaiset ovat henkilöhahmojen väliset suhteet ja heidän asemansa toisiinsa nähden?
- Kuka puhuu paljon, kuka vähän? Kenelle henkilöiden puhe kohdistuu? Miten henkilöt puhuttelevat toisiaan?
- Minkälainen on henkilöiden dialogin sävy? Vaihteleeko se?
- Minkälaista henkilöiden käyttämä kieli on?
- Mitä voi päätellä henkilöiden liikkumisesta ja elekielestä?
- Mitä saadaan tietää henkilöiden ulkonäöstä?

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.
Ks. Kielikuvat, s. 29.

4. **Tarkastele tekstin ristiriitoja ja jännitteitä.**

- Millaisia ristiriitoja paljastuu: keiden välillä näyttää olevan jännitteitä?
- Mitä saadaan tietää ristiriitojen taustoista: mistä ne johtuvat?
- Ovatko konfliktit sisäisiä vai ulkoisia?
- Kärjistyykö jokin konflikti vai ratkeavatko ristiriidat?
- Sisältääkö teksti mahdollisesti viittauksia menneisiin tapahtumiin tai ennakoiko se tulevia tapahtumia jollakin keinolla?

5. **Kirjoita havaintojesi ja päätelmiesi pohjalta yhtenäinen, johdonmukainen teksti, jota tuet konkreettisilla esimerkeillä draamatekstistä.**

Ks. Kirjallisuudesta kirjoittaminen, s. 94.

Esimerkki draamakatkelman analyysista

ANALYSOITAVA TEKSTI

Nukkekoti

– –

NORA: Tänä yönä en nuku.

HELMER: Mutta, rakas Nora –

NORA (*katsoo kelloaan*): Kello ei vielä ole paljon. Istu tuohon, Torvald; meillä kahdella on paljon puhuttavaa keskenämme.

(*Nora istuutuu pöydän toiselle puolelle.*)

HELMER: Nora – mitä tämä tarkoittaa? Tuo jäykistynyt ilme –

NORA: Istu! – Tätä kestää kauan. Minulla on paljon puhuttavaa sinulle.

HELMER (*istuutuu pöydän ääreen häntä vastapäätä*): Säikytät minua, Nora. Enkä ymmärrä sinua.

NORA: Et, siinäpä pulma juuri onkin. Sinä et ymmärrä minua, enkä minäkään ole ymmärtänyt sinua – ennen kuin tänä iltana. Ei, älä keskeytä minua. Sinun täytyy vain kuunnella, mitä minulla on sanottavaa. Tämä on tilintekoa, Torvald.

HELMER: Mitä sillä tarkoitat?

NORA (*hetken vaiti oltuaan*): Eikö silmääsi pistä mikään meidän istuessamme näin?

HELMER: Mitä se olisi?

NORA: Olemme olleet naimisissa kahdeksan vuotta. Eikö sinun mieleesi juolahda, että me, sinä ja minä, mies ja vaimo, ensimmäisen kerran puhelemme vakavasti yhdessä?

HELMER: Niin, vakavasti –

NORA: Kahdeksana yhdessä elettynä vuotena – kauemminkin – aina ensimmäisestä tutustumisestamme saakka emme ole koskaan vaihtaneet vakavaa sanaa vakavista asioista.

HELMER: Olisiko minun siis alituisesti ja aina pitänyt uskoa sinulle huolia, joita et voinut auttaa minua kantamaan?

NORA: Ei, en puhu huolista. Sanon: emme koskaan ole istuneet yhdessä vakavasti keskustellen päästäksemme selvyyteen jostakin asiasta.

HELMER: Mutta, rakas Nora, mitä se olisi merkinnyt sinulle?

NORA: Nyt olemme itse asiassa. Et ole koskaan ymmärtänyt minua. – Minulle on tehty paljon vääryyttä, Torvald. – Ensin isä ja sitten sinä.

HELMER: Mitä? Me kaksi – me kaksi, jotka olemme rakastaneet sinua lämpimämmin kuin ketään.

NORA (*pudistaa päätään*): Ette koskaan ole rakastaneet minua. Teistä tuntui vain hauskalta olla olevinaan rakastuneita minuun.

HELMER: Mutta, Nora, mitä puhetta tuo on?

NORA: Sellaista se kuitenkin oli, Torvald. Ollessani kotona isän luona hän ilmaisi minulle kaikki mielipiteensä, ja niinpä minulla oli samat mielipiteet kuin hänellä. Jos ajattelin toisin, salasin sen, sillä siitä hän ei olisi pitänyt. Hän sanoi minua nukkelapsekseen ja leikki kanssani kuten minä nukeillani. Sitten tulin tähän taloon sinun luoksesi –

HELMER: Mitä sanoja käytätkään avioliitostamme?

NORA (*häiriintymättä*): Tarkoitan, että siirryin isän käsistä sinun hoitoosi. Järjestit kaiken oman makusi mukaan, ja niinpä omaksuin saman maun kuin sinä, tai olin omaksuvinani. En tiedä oikein – taisi olla kumpaakin, milloin toista, milloin toista. Nyt sitä katsellessani tuntuu minusta, että olen elänyt tällä kuin köyhä – vain kädestä suuhun. Olen elänyt tehdäkseni temppuja sinulle, Torvald. Mutta sitähän sinä tahdoit. Sinä ja isä olette tehneet raskaasti syntiä minua kohtaan. Teidän vikanne on, ettei minusta ole tullut mitään.

HELMER: Oletpa sinä mahdoton ja kiittämätön! Etkö ole ollut onnellinen täällä?

NORA: En, en koskaan. Luulin olevani, mutten ole koskaan ollut.

HELMER: Et ole ollut – onnellinen?

NORA: En, ainoastaan iloinen. Ja sinä olet aina ollut kovin hyvä minulle. Kotimme ei kuitenkaan ole ollut muuta kuin leikkimökki. Olen täällä ollut sinun nukkevaimosi, kuten kotona olin isän nukkelapsi. Ja lapset taas ovat olleet minun nukkejani. Minusta on hauskaa, kun leikit kanssani, niin kuin sinusta tuntui hauskalta minun leikkiessäni lasten kanssa. Sellaista on avioliittomme ollut, Torvald.

HELMER: Sanoissasi on jotakin perää – niin liioiteltuja ja pingottuneita kuin ne ovatkin. Mutta nyt kaikki muuttuu. Leikin aika on nyt ohi; nyt seuraa kasvatus.

NORA: Kenen kasvatus? Minun vai lasten?

HELMER: Sekä sinun että lasten, rakas Nora.

NORA: Sinussa ei ole miestä kasvattamaan minusta oikeata vaimoa sinulle.

HELMER: Sinäkö sanot sellaista?

NORA: Entä minä – miten minä olen valmistautunut lapsia kasvattamaan?

HELMER: Nora!

NORA: Etkö äsken sanonut: – sitä tehtävää en voi luovuttaa sinulle.

HELMER: Niin, kuohahduksen hetkellä. Miksi välität siitä?

NORA: Sanoitpa siinä aivan oikein! En kykene siihen tehtävään. Ensiksi on toinen pulma ratkaistava. Minun on pidettävä huoli omasta kasvatuksestani. Sinussa ei ole miestä auttamaan minua. Siis minun on selvittävä yksin. Ja siksi matkustan nyt luotasi.

HELMER (*hypähtää seisaalleen*): Mitä sinä sanoit?

NORA: Minun täytyy olla aivan yksin päästäkseni selville itsestäni ja kaikesta ulkopuolella olevasta. Sen vuoksi en voi kauemmin olla luonasi. – –

Henrik Ibsen, *Nukkekoti*. 1879.

Pois nukkekodista

Katkelma Henrik Ibsenin realistisesta avioliittodraamasta *Nukkekoti* (1879) kuvaa merkittävää käännekohtaa päähenkilö Nora Helmerin elämässä. Muutos näkyy katkelmassa käydyssä dialogissa, jossa Nora puhuu ”ensimmäisen kerran – – vakavasti yhdessä” aviomiehensä Torvald Helmerin kanssa heidän kahdeksanvuotisen avioliittonsa aikana. Katkelma huipentuu tilanteeseen, jossa Nora kertoo miehelleen, että on päättänyt lähteä tämän luota: ”Minun täytyy olla aivan yksin päästäkseni selville itsestäni ja kaikesta ulkopuolella olevasta. Sen vuoksi en voi kauemmin olla luonasi.” Nora ottaa haltuun oman elämänsä tekemällä itsenäisen ratkaisun, joka tulee aviomiehelle täytenä yllätyksenä.

Esitellään teksti ja sijoitetaan katkelma kokonaisuuteen.

Tiivistetään katkelman keskeinen sisältö.

Aloittaessaan keskustelun – omien sanojensa mukaan ”tilinteon” – miehensä kanssa Nora tuo päättäväisesti, jopa hieman aggressiivisesti käskymuotoa käyttäen esiin sen, että hänellä on sanottavaa: ”Istu! – Tätä kestää kauan. Minulla on paljon puhuttavaa sinulle.” Nora haluaa kertoa miehelleen ajatuksistaan ja asioista, jotka häntä ovat heidän avioliitossaan ja muutenkin painaneet. Torvaldin on vaikea käsittää Noran puheita, ja siksi hän kysyykin: ”Et ole ollut – onnellinen?” Nora vastaa lakonisesti miehensä kysymykseen: ”En, ainoastaan iloinen.”

Referoidaan katkelman sisältöä ja tehdään havaintoja dialogin kielestä.

Norassa tapahtunut muutos selvästi yllättää Torvaldin: ”Nora. – – Mitä tämä tarkoittaa?” Kun Torvaldin repliikit koostuvat pääasiassa lyhyistä kysymyksistä tai lausahduksista, Noran repliikit ovat pitkiä ja monipolvisia. Ensimmäistä kertaa näytelmässä Nora hallitsee dialogin kulkua ja ottaa suoraan kantaa asioihin: ”Sinä et ymmärrä minua, enkä minäkään ole ymmärtänyt sinua – ennen kuin tänä iltana. Ei, älä keskeytä minua. Sinun täytyy vain kuunnella, mitä minulla on sanottavaa.” Parenteesit vahvistavat käsitystä asetelman valtasuhteista: Noraa esittävää näyttelijää ohjataan ”pudistamaan päätään” ja jatkamaan puhettaan ”häiriintymättä”. Torvaldin roolissa olevaa puolestaan neuvotaan ”hypähtämään seisaal-

Eritellään henkilöiden dialogia.

Analysoidaan parenteesitekstejä ja tulkitaan niiden merkitystä.

leen”, että katsoja tajuaisi miehen järkytyksen tämän kuullessa vaimonsa yllättävästä aikeesta lähteä kotoa. Henkilöiden välinen jännite syntyykin paljolti siitä, että valta-asetelma on uusi: roolit ovat vaihtuneet.

Analysoidaan ja tulkitaan katkelman toisen päähenkilön ajatuksia ja tunteita.

Torvaldin repliikeistä paljastuu katkelmassa pitkin matkaa hämmennys. Aviomiehenä hän on kuvitellut toimineensa oikein, kun ei ole kuormittanut vaimoaan huolilla tai vaatinut tätä päättämään yksin asioista. Torvald tarkastelee asioita aivan eri näkökulmasta kuin Nora, mikä paljastuu katkelmassa käydystä dialogista. Varsinkin loppu yllättää lukijan, koska Torvald aikoo ratkaista umpikujaan ajautuneen tilanteen Noran ja lasten ”kasvatuksella”. Siihen Nora ei kuitenkaan aio suostua. Miehen ja vaimon näkökulmien erilaisuus luo myös jännitettä katkelmaan, aina katkelman lopun huippukohtaan saakka eli tilanteeseen, jossa Nora ilmoittaa miehelleen päätöksestään jättää perheensä.

Tehdään havaintoja katkelman jännitteestä.

Keskitytään katkelman varsinaisen päähenkilön, Noran, kokemusten, ajatusten ja tunteiden erittelyyn.

Näytelmän aikoinaan synnyttämän kohun näkökulmasta keskeistä katkelman sisällössä on kuvaus siitä, miten Nora kokee paitsi aviomiehensä myös isänsä kohdelleen häntä epäoikeudenmukaisesti: ”Minulle on tehty paljon vääryyttä. – – Ensin isä ja sitten sinä.” Noran mielestä sekä isä että aviomies ovat vieneet häneltä mahdollisuuden ajatella itsenäisesti: isä ei hyväksynyt omasta ajattelustaan poikkeavia mielipiteitä, ja Torvald vaatii, että kaikki tehdään hänen makunsa mukaisesti. Noralla ei oman kokemuksensa mukaan ole ollut valinnanvaraa: ”– – siirryin isän käsistä sinun hoitoosi.” Torvald saa kuulla Noran suusta ankarat syytökset: ”Sinä ja isä olette tehneet raskaasti syntiä minua kohtaan. Teidän vikanne on, ettei minusta koskaan tullut mitään.” Lisäksi kumpikin mies on Noran mukaan vain ollut rakastavinaan häntä mutta ei oikeasti rakastanut. Aviomies kuuntelee vaimonsa vuodatusta, mutta hänen on vaikea ymmärtää, mistä tämä puhuu, koska näkee asiat toisin.

Erityisen katkelmasta tekee se, että siinä viitataan ensimmäisen kerran näytelmän nimeen: ”Kotimme ei kuitenkaan ole ollut muuta kuin leikkimökki. Olen täällä ollut sinun nukkevaimosi – – .” Nukkekodista muotoutuu näytelmässä ahdistavan avioliiton vertauskuva. Noran ja Torvaldin avioliitossa ei ole ollut Noran kokemuksen mukaan todellista rakkautta ja onnea: he ovat vain ”leikkineet” avioliittoa.

Pohditaan näytelmän nimen vertauskuvallisuutta.

Nykylukija ei välttämättä ylläty Noran ratkaisusta yhtä paljon kuin hänen aviomiehensä, mutta ihmetyksen aihe on se, että vaikka naisen asemasta on kirjoitettu näin radikaalisti jo 1800-luvulla, tasa-arvo ei ole maailmassa vieläkään itsestäänselvyys. Patriarkaalista yhteiskuntaa kritisoidessaan ja painottaessaan naisen oikeutta päättää omasta elämästään Ibsenin näytelmä osoittautuu edelleen hämmästyttävän ajankohtaiseksi.

Tarkastellaan ja tulkitaan katkelmaa lukijan näkökulmasta.

Kirja-arvostelu

Kirja-arvostelu on lukijan oman lukukokemuksen pohjalta laadittu mielipideteksti. Lukija voi olla joko ammattikriitikko tai tavallinen lukija, mutta kirja-arvostelu kertoo aina vain yhden lukijan näkemyksen jostakin teoksesta. Tarkoitus on, että arvostelun lukija saa paitsi tietoa tietystä teoksesta myös monipuolisesti perustellun arvion siitä.

OHJE

Kirja-arvostelun kirjoittaminen

1. Lue teos ja tee muistiinpanoja lukiessasi.

- Lue teos huolellisesti ja tee lukiessasi tarkat muistiinpanot pystyäksesi esittämään arvioita teoksen sisällöstä, kielestä ja rakenteesta. Selvitä myös itsellesi, mikä teoksessa on temaattisesti keskeistä, ennen kuin ryhdyt kirjoittamaan kirja-arvostelua.
- Poimi lukiessasi hyviä sitaatteja, jotka havainnollistavat teoksen tematiikan kannalta keskeistä asiaa tai kuvaavat hyvin jotain henkilöä, tilannetta tai vaikkapa tapahtumapaikkaa. Tee havaintoja myös tekstin kielestä ja tyylistä sitaatteja poimiessasi.
- Kirjallisuudenlaji määrittelee, mitä asioita milloinkin arvioidaan. Esimerkiksi romaania arvioiva kiinnittää yleensä huomiota henkilöihin, tapahtumiin, miljöökuvaukseen, juoneen, kieleen, kerrontaratkaisuihin jne.
- Runokokoelman arvostelussa korostuu puolestaan runokielen tarkastelu. Tällöin arvostelija kiinnittää huomiota sananvalintoihin, kielen kuvallisuuteen jne.
- Näytelmätekstejä arvostellaan useimmiten samassa yhteydessä kuin niistä tehtyjä esityksiä, jolloin niiden arvioinnissa otetaan huomioon se, miten teksti on onnistuttu viemään näyttämölle.

Ks. Proosa-analyysi, s. 96.

Ks. Runo-analyysi, s. 103.

Ks. Draama-analyysi, s. 111.

2. **Tee muistiinpanojesi pohjalta lista teoksen sisällön, rakenteen ja kielen ansioista ja puutteista.**

3. **Kirjoita arvostelu muistiinpanojesi pohjalta.**

- Hyödynnä muistiinpanoja tehdessäsi laatimaasi listaa teoksen ansioista ja puutteista suunnitellessasi sitä, missä järjestyksessä esität asiat.
- Referoi teosta tarpeeksi, että arvostelun lukija ymmärtää, mistä kirjoitat.
- Käytä suoria sitaatteja, joilla pystyt havainnollistamaan, minkälaista kieltä kirjoittaja käyttää.
- Muista, että arvostelu on argumentatiivinen teksti, eli esität mielipiteitäsi ja näkemyksiäsi, mutta muista myös perustella ne hyvin.
- Vaikka mahdollisesti esität myös negatiivista kritiikkiä, älä kuitenkaan ole epäkohtelias.

Ks. **Arvostelu, s. 60.**

Ks. **Yleisohjeita kirjoittajalle, s. 129.**

Kirjallisuusessee

Kirjallisuusesseessä luettua kaunokirjallista teosta tulkitaan erittelemällä esimerkiksi sen sisältöä, kerrontatekniikkaa, teemoja, ajankohtaisuutta tai tyyliä. Kirjoittaja esittää omia näkemyksiään ja kuvaa lukukokemustaan. Essee kannattaakin kirjoittaa teoksesta, joka kiinnostaa ja jonka synnyttämiä ajatuksia haluaa pohtia.

OHJE

Kirjallisuusesseen kirjoittaminen

1. Lue teos huolellisesti ja tee lukiessasi muistiinpanoja.

- Tee lukiessasi havaintoja kaikesta, mihin kiteytyy mielestäsi jotain olennaista. Mitä näkökulmia ja teemoja teoksessa nousee esiin?
- Millaisia ajatuksia, kysymyksiä ja mahdollisia vastaväitteitä teos sinussa synnyttää?
- Etsi kohtia, joita voit referoida tai siteerata ja joiden avulla voit esseessäsi pohtia teoksen kuvaamaa maailmaa valitsemastasi näkökulmasta. Poimi osuvia kuvauksia ja ilmauksia, esimerkiksi kielikuvia ja tehokkaita sananvalintoja. Referoimalla ja sitaattien avulla voit todistaa tekemäsi päätelmät, jotka kuvaavat hyvin teoksen tyyliä ja sävyä.
- Muistiinpanoja teoksesta voi tehdä myös pitämällä lukupäiväkirjaa.

Ks. Kirjallisuudesta kirjoittaminen, s. 94.

Ks. Lukupäiväkirja, s. 127.

2. **Päätä, mistä näkökulmasta esseesi kirjoitat. Jokainen teos tarjoaa erilaisia tarttumapintoja.**

Esseessä voi keskittyä tarkastelemaan jotain yksittäistä teoksesta esille nousevaa teemaa tai henkilöhahmoa, tilannetta, tapahtumaa, asiaa, ajatusta tms.

- Tarkastele muistiinpanojasi, järjestele ajatuksiasi. Mikä muistiinpanoissasi toistuu? Mikä sinusta teoksessa on olennaisinta, puhuttelevinta?
- Etsi tarvittaessa taustatietoja asioista, jos siihen on aihetta. Merkitse muistiin käyttämäsi lähteet, koska ne on mainittava lähdeluettelossa.
- Rajaa tarkastelunäkökulmasi. Laadi itsellesi ikään kuin tehtävänanto, jonka mukaan tarkastelet teosta ja jonka voit kiteyttää esseesi ”työskentelyotsikoksi”. Sellaiseksi sopii myös kysymysmuotoinen otsikko.

Ks. **Proosa-analyysi, s. 96.**

▶ Esimerkkejä eri teoksia käsittelevien kirjallisuusesseiden näkökulmista:

Yksilö vastaan yhteiskunta teoksessa x
Nuoren miehen rakkaus teoksen x kuvaamana
Rakkauden ja vihan vastakkainasettelu teoksessa x
Maisemakuvauksen merkitys teoksessa x
Puhumattomuus pakopaikkana teoksen x kuvaamana
Eläinsymboliikka henkilökuvauksen välineenä teoksessa x

3. **Kirjoita essee ja laadi sille lopuksi kiinnostava, sisältöä vastaava otsikko.**

- Kirjallisuusesseen kirjoittamisessa noudatetaan samoja ohjeita kuin aineistosta kirjoittamisessa.

Ks. **Yleisohjeita kirjoittajalle, s. 129.**

Esimerkki kirjallisuusesseestä

LUKIOLAISEN KIRJALLISUUSESSEE

Aika valoreklaamien alla

Mika Waltarin esikoisteos *Suuri illusioni* (1928) on impressionistinen aikalaiskuvaus, joka kuvaa maailmansodan runtelemalla mantereella aikuistuvan sukupolven nuoruuden kiihkoa. Romaanin minäkertoja, toimittaja Hart, astuu ystävänsä saattelemana helsinkiläiseen salonkiin, jossa tutustuu entisiin rakastavaisiin: arvoituksellisen viehättävään Caritakseen ja Hellaaseen, kyyniseen mutta laaja-alaisesti sivistyneeseen kirjailijaan. Kolmikon välille puhkeaa polveileva ja yllätyksellinen kolmiodraama, joka päättyy, kun parantumattomasti sairas Hellas tekee itsemurhan Pariisissa.

Kansainvälisyyttä alleviivanneeseen *Tulenkantajat*-kirjailijaryhmittymään kuulunut Waltari kirjoitti teoksensa muutamassa kuukaudessa pariisilaisten valoreklaamien loistossa. Vaikka kirja herätti uskaliaan tyylinsä johdosta hyvin monisävyisiä äänenpainoja, *Suuri illusioni* nousi valtavaksi myyntimenestykseksi, josta otettiin neljä painosta ja joka on edelleen käännetyin suomalainen esikoisteos. Neljäkymmentä vuotta kirjan ilmestymisen jälkeen Waltari lyttäsi esikoisteoksensa sentimentaaliseksi, kehittymättömäksi ja epärealistiseksi mutta totesi ajankuvauksen onnistuneen.

Romaani välittää väkevän ja todistusvoimaisen ajankuvan 1920-luvun Helsingistä. Sodan päättymisen ja kaupungistumiskehityksen myötä moraalikahleet olivat höllentyneet ja perinteet menettäneet merkitystään. Herra Hartin, Caritaksen ja Hellaan henkilöimä uusi sukupolvi viittaa kintaalla materialistiselle maailmankuvalle ja klassiselle kirjallisuudelle. Se säväyttää vanhoillisia aikalaisiaan maalaamalla huulensa vain ”näyttääkseen, että uskaltaa tehdä sen” ja kyseenalaistaa perinteiset normit: ”Käsite kohteliaisuus on jo vanhentunut.” Teoksen henkilöhahmot esiintyvät raikkaina ja muurit särkevinä modernin maailman kulkijoina, persoonallisina yksilöinä, jotka rakentavat yhteistä identiteettiään vainioiden ja lakeuksien sijaan eurooppalaisissa suurkaupungeissa.

Uuden identiteetin rakentaminen havainnollistuu monin tavoin – muun muassa herra Hartin ja tovereiden suhtautumisessa kansankirkkoon ja uskontoon. Maailmansodan päättymisen sekä psykoanalyysin ja suhteellisuusteorian kehittymisen myötä usko kaikille yhteiseen, objektiivisesti havaittavaan todellisuuteen oli murentunut. Niinpä kaupunkilaisnuoriso joutuu kartoittamaan suhteensa vanhakantaiseen ja perinteisiin sovinnaisuuksiin nojaavaan kirkkoon uudelleen. Kyse on pikemminkin sopeutumattomuudesta yhtenäiskulttuuria ilmentävään ajattelutapaan kuin uskonnollisuuden puutteesta: ”Mikään sukupolvi ei varmastikaan ole enempää kaivannut uskontoa kuin meidän aikamme. – – Meidän tragiikkamme on se, että meidät on kahlehdittu kirkkokuntiin ja traditsioneihin, joiden opit ja ajattelutapa ovat meille täysin vieraat.”

Uuteen identiteettiin kuuluu myös nationalismin sivuun sysäävä kansainvälisyys. Suursodan jälkeen Euroopassa kasvaa ikäluokka, jota yhdistää kokemus rinnalla kulkemisesta ja samaan sukupolveen kuulumisesta. Otosta tällaisesta ajattelutavasta edustaa Hartin Kölnin-junassa tapaama vaalea saksalaisnuorukainen. Sodan traagisuutta korostava mies maalailee taulua yhdentyvästä Euroopasta, kristillisiin arvoihin pohjautuvasta talousimperiumista. Hän paitsi korostaa työn ja ahkeruuden ylivertaisuutta todeten, että ”on itsestään selvää, että meidän on hävitettävä tunteet”, mutta myös painottaa yhteistyön merkitystä: ”Meillä ei tarvitse olla eikä saakaan olla muuta kuin työ kansamme… ei, sanokaamme koko Euroopan hyväksi.”

Hartin, Caritaksen ja Hellaan edustama kaupunkilaissukupolvi unelmoi täydellisestä rakkaudesta. Tämä pyrkimys saavuttaa jotain ehjää ja kestävää on sekin aikakautensa tuote – olihan pohjalaisilla pelloilla ja tamperelaisissa tehdasrakennuksissa patoutunutta vihaa purkanut sisällissota vielä tuoreessa muistissa. Kolmikon osalta haavekuva absoluuttisesta ”uutta elämää synnyttävästä” rakkaudesta jää toteutumatta. Kuoleva Hellas myöntää, että haavekuva miehestä, ”– – joka huomenna lähtee maailman

ihanimman naisen kanssa lentämään – – kohti tulevaisuutta, jossa ei ole yksinäisyyttä, ei elämän katkeruutta, ei takapihanäköalaa vuokrahuoneen ikkunasta”, on mahdoton. Myös Caritaksen ja Hartin tiet erkanevat.

Hartin, Caritaksen ja Hellaan sukupolvi leimataan menetetyksi, ”veltoksi” ja ”aikaansaamattomaksi” ikäluokaksi. Tulevaisuus on kuitenkin valoisampi. Lupausta paremmasta huomisesta ilmentää romaanissa Pikkuveljeksi nimetty Hartin veli, rakastunut ja oikeamielinen nuorimies, joka ei tahdo olla ”turmeltunut siemen” eikä ”jättää tuleville sukupolville perinnöksi sairautta ja elämäntuskaa”. Pikkuveljen kanssa jalkapallo-ottelua seuraava Hellaskin havaitsee tulevassa sukupolvessa kajastavan toivon: ”Meidän aikanamme kasvaa uusi sukupolvi, joka on terve ja täynnä uskoa elämään. Se on tekevä kaiken sen, mihin me emme ole kyenneet.” Tuon uuden sukupolven ei myöskään tarvitse etsiä onneaan ja tyydyttää elämännälkäänsä eurooppalaisissa salongeissa – koska sen voi tehdä kotoisassa Petsamossa. Sinne suuntaa myös Pikkuveli yhdessä tyttöystävänsä kanssa.

Lukupäiväkirja

Lukupäiväkirjan pitäminen on keino syventää lukukokemusta ja pohjustaa mahdollista luetun teoksen pohjalta tehtävää suullista tai kirjallista työtä, esimerkiksi kirjallisuusesseetä, esitelmää, analyysia tai arvostelua. Lukupäiväkirjassa ei ole tarkoitus referoida teosta, vaan se jäsentää lukemisprosessia ja auttaa arvioimaan sitä.

On hyvä tehdä päiväkirjamerkintöjä säännöllisesti aina, kun teosta lukee. Merkintöjä voi kirjoittaa lukupäiväkirjana toimivaan vihkoon tai esimerkiksi sähköiseen lukupäiväkirjaan. Suositeltava tapa on tehdä muistiinpanoja esimerkiksi jokaisen luetun luvun jälkeen.

Mikäli jonkun toisenkin on tarkoitus lukea lukupäiväkirjaa, on hyvä kiinnittää huomiota luettavuuteen esimerkiksi käyttämällä väliotsikoita ja kirjoittamalla selkeällä käsialalla tai tietokoneella. Mukaan voi halutessaan liittää myös kuvia yms. materiaalia. Mikäli on hyödynnetty lähdeaineistoja, on käytetyt lähteet hyvä merkitä lukupäiväkirjaan.

OHJE

Lukupäiväkirjan kirjoittaminen

1. **Kirjoita lukupäiväkirjaan teoksen kirjoittajan ja teoksen nimi sekä julkaisuvuosi.**
2. **Tiivistä lyhyesti, mitkä ovat ennakko-odotuksesi teoksen suhteen.**
   - Minkälaisia ajatuksia teoksen nimi, ulkoasu ja takakansi herättävät?
   - Mitä tiedät etukäteen kirjailijasta tai teoksesta?

3. Kirjoita lukiessasi muistiin havaintojasi, ajatuksiasi, tuntemuksiasi ja teoksen herättämiä kysymyksiä.

- Mitä kirjallisuuden lajia teos edustaa? Millaisia lajille tyypillisiä piirteitä siinä on?
- Mihin aikaan ja paikkaan tapahtumat sijoittuvat? Millä tavoin esimerkiksi paikkoja (sisätiloja, ulkotiloja, maisemia) kuvataan? Millaisia aistielämyksiä teksti välittää?
- Ketkä ovat keskeisiä henkilöitä, ja miten heitä kuvataan? Minkälainen on heidän suhteensa, ja miten se mahdollisesti muuttuu? Miksi? Millaisia ongelmia heillä on?
- Miten henkilöt muuttuvat tai kehittyvät teoksen aikana?
- Etsi henkilöitä hyvin kuvaavia sitaatteja. Poimi niistä osuvimmat.
- Millaisia tuntemuksia henkilöt sinussa herättävät: mikä heissä ihastuttaa, vihastuttaa tai ihmetyttää? Herättääkö joku henkilö ehkä sääliä tai inhoa? Miten suhtautumisesi teoksen henkilöihin muuttuu lukemisen eri vaiheissa?
- Minkälainen on teoksen rakenne? Voisiko teoksen jaotella jonkinlaisiin osiin tai jaksoihin?
- Miten teos alkaa? Miten se päättyy?
- Millaisia käänteitä juonessa on? Mikä nämä käänteet aiheuttaa?
- Millaisella tyylillä teos on kirjoitettu? Tee havaintoja kielestä, kielikuvista, osuvista kuvauksista ja sananvalinnoista.

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.
Ks. Tyylianalyysi, s. 35.

4. Tee lukiessasi muistiinpanoja teoksen kohdista, joilla tuntuu olevan temaattista merkitystä.

5. Poimi myös muita sitaatteja, jotka mielestäsi kiteyttävät teoksesta jotakin olennaista.

6. Mitä muita lukemiasi teoksia, näkemiäsi elokuvia, omia muistojasi ja kokemuksiasi teos tuo mieleesi?

7. Millaisia tuntemuksia ja ajatuksia teos herättää? Miksi?

- Mikä teoksessa kokonaisuutena on temaattisesti keskeisintä?
- Kuvaile lukukokemustasi.

8.

Yleisohjeita kirjoittajalle

Kirjoittamisprosessissa on monta vaihetta aiheen valinnasta tekstin julkaisemiseen. Tietoisuus kirjoitustyön vaiheista auttaa kirjoittajaa oman tekstin päämäärätietoisessa rakentamisessa.

Kirjoitustyön vaiheet

Kirjoittamisprosessin vaiheisiin paneutuminen aina tehtävänannon analyysista tekstin muokkaamiseen ja viimeistelyyn kehittää niin lukemisen kuin kirjoittamisen taitoja. Prosessin eri vaiheita kannattaa kertailla silloin tällöin muistin virkistämiseksi.

Tehtävänannon analyysi

Tehtävänanto on eriteltävä huolellisesti. Se määrittelee, mistä aiheesta ja mistä näkökulmasta teksti pitää kirjoittaa. Myös se, minkälaista aineistoa voi kirjoittaessa käyttää ja miten, määräytyy tehtävänannossa.

KOONTI

Tehtävänantoa erittelevän kysymyksiä

- Mitä tehtävänanto kehottaa tekemään, eli mikä on tehtävänannon käskytys? Mihin kysymyksiin on mahdollisesti annettava vastaus?
- Määritteleekö tehtävänanto tekstilajin, jollainen pitäisi kirjoittaa? (Esimerkiksi ”pohdi” → essee, ”ota kantaa” → mielipidekirjoitus tai vastine jne.)
- Mikä on tehtävänannon pääkäsite? Mitä muita käsitteitä tehtävänannossa on?
- Mistä näkökulmasta aihetta tulee käsitellä? Onko se määrätty, vai saako sen valita itse? Mitä muita näkökulmia voi hyödyntää käsittelyn syventämiseksi? Edellytetäänkö omakohtaisuutta vai yleistä käsittelyä?
- Riittääkö arkitieto, vai vaaditaanko jonkin alan asiantuntemusta?
- Millaista tyyliä ja sävyä odotetaan (esim. asiallista, kärkevää, humoristista)?
- Mitä määrätään otsikoinnista?

Ks. Otsikointi, s. 146.

Ideointi

Kirjoittaja voi käyttää apunaan erilaisia keinoja ideoidessaan tekstinsä sisältöä. Eri kirjoituskerroilla on hyvä vaihdella erilaisia tapoja. Ideointivaiheessa kannattaa kirjata kaikki aiheeseen liittyvät ajatukset, myöhemmin niitä voi karsia ja muokata.

Listaus

Listaa vapaasti aiheeseen liittyviä asioita (tietoja, muistoja, tunteita, esimerkkitapauksia, kysymyksiä jne.) ja mieti aihetta eri näkökulmista. Listaamalla saa aiheesta nopeasti esille monipuolisia näkökulmia, joita voi jatkossa työstää edelleen.

Idea- eli miellekartta

Ideakartan toimintatapa on sama kuin listauksessa: aiheen keskeisen käsitteen ympärille kootaan ajatuksia, kokemuksia, muistoja ja kysymyksiä. Karttaa saa vapaasti rönsytä, tarkoitus on tuottaa monenlaisia ideoita, joista jatkossa voi valita työstettäväksi kiinnostavimmilta tuntuvat.

Käsitekartta

Käsitekartta on jäsentyneempi versio ideakartasta. Siinä näkyvät asioiden väliset suhteet ja aiheeseen liittyvien käsitteiden hierarkia. Käsitekartan pohjalta voi jo alkaa suunnitella tekstin rakennetta.

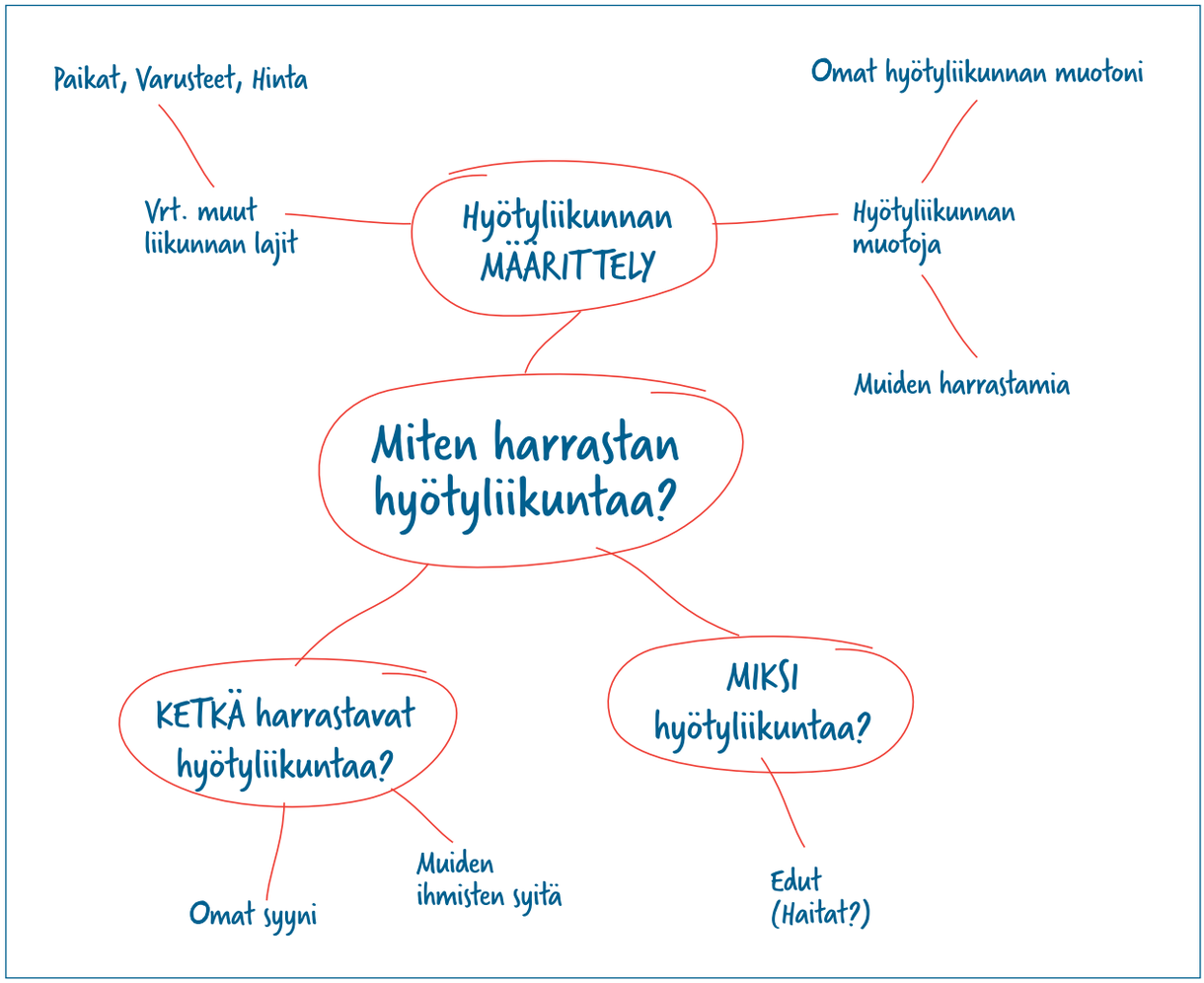

Taulukko

Taulukon avulla voi vertailla yhtä tai useampaa asiaa keskenään tai purkaa yhtä asiaa pienempiin osiin. Menetelmä sopii hyvin aiheisiin, joissa pitää vertailla keskenään erilaisia vaihtoehtoja. Tällaisia ovat usein pohdiskelevat esseet ja mielipidekirjoitukset.

	HYÖTYLIIKUNTA	MUUT LIIKUNTAMUODOT
hinta	yleensä ilmaista	voi olla hyvinkin kallista
välineet	ei erityisiä välineitä	voi vaatia erityisvarusteita
paikat	usein koti tai luonto	usein halli, kuntosali tms.
ekologisuus	ei saastuta tai kuluta luonnonvaroja	rakennetut tilat ja välineet rasittavat luontoa
liikunnan ilo	esim. siivoustyö ei välttämättä iloista	jokaiselle löytyy varmasti nautinnollinen laji

Kysymystekniikka

Käsiteltävään aiheeseen liittyviä kysymyksiä voi käyttää apuna sisällön ideoinnissa. Kysymyksiä kannattaa tehdä monenlaisia, sillä usein kysymykset, joihin ei heti tiedä vastausta, ovat ideoinnin kannalta hyödyllisimpiä. Liikkeelle voi lähteä vaikkapa uutiskysymyksistä (kuka, mitä, missä, milloin, miten, miksi).

Mikä tosi-tv-ohjelmissa kiehtoo?

1. KUKA?

- Kuka katsoo tosi-tv-ohjelmia?
- Ketkä hyötyvät näistä ohjelmista?
- Kenelle niistä voisi olla haittaa?
- Ketkä osallistuvat tosi-tv-ohjelmien tekemiseen?

2. MITÄ?

- Mitä tarkoitetaan tosi-tv:llä?
- Mitä tosi-tv-ohjelmia katsotaan eniten?
- Mitä haittaa tosi-tv-ohjelmista on?

3. MISSÄ?

Missä maissa näitä ohjelmia tehdään ja katsotaan?

4. MILLOIN?

- Milloin tosi-tv-ohjelmia on alettu tehdä?
- Milloin ne ovat nousseet nykyiseen suosioonsa?

5. MITEN?

- Miten tosi-tv-ohjelmat eroavat muista television viihdeohjelmista?

6. MIKSI?

- Miksi tosi-tv-ohjelmat ovat niin suosittuja?
- Miksi tosi-tv-ohjelmia esitetään?

Noppapeli

Noppapeli on ideointimenetelmä, jossa aihetta tarkastellaan vuoron perään kuudesta eri näkökulmasta. Kustakin näkökulmasta on tarkoitus kirjoittaa muutama minuutti, ja syntyneitä ideoita voi myöhemmin tarkentaa ja muokata.

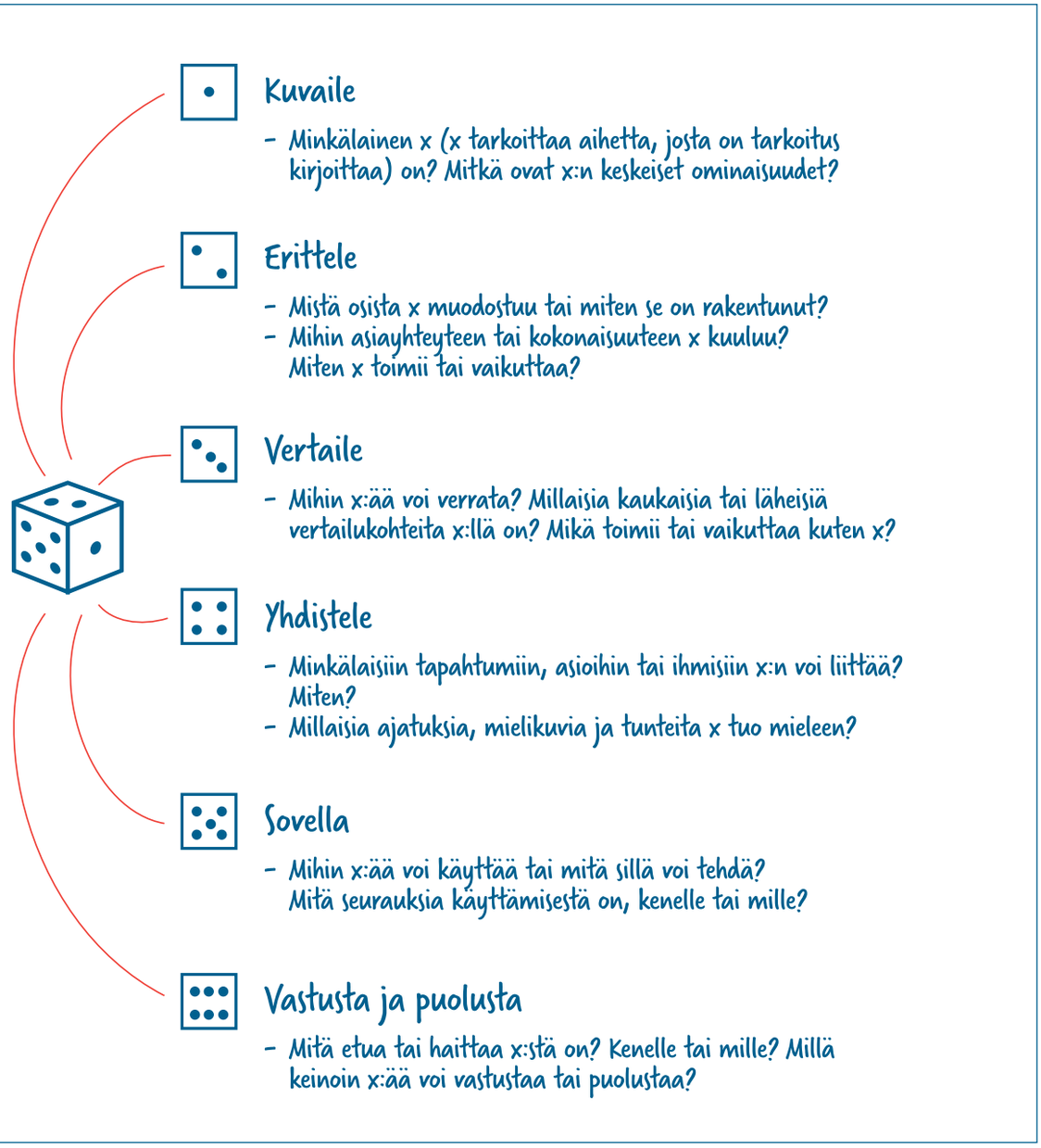

Laajenevat kehät

Keksi aiheeseesi liittyviä kysymyksiä siten, että tulet pohtineeksi asiaa ja sen merkitystä sekä suppeammasta että laajemmasta näkökulmasta.

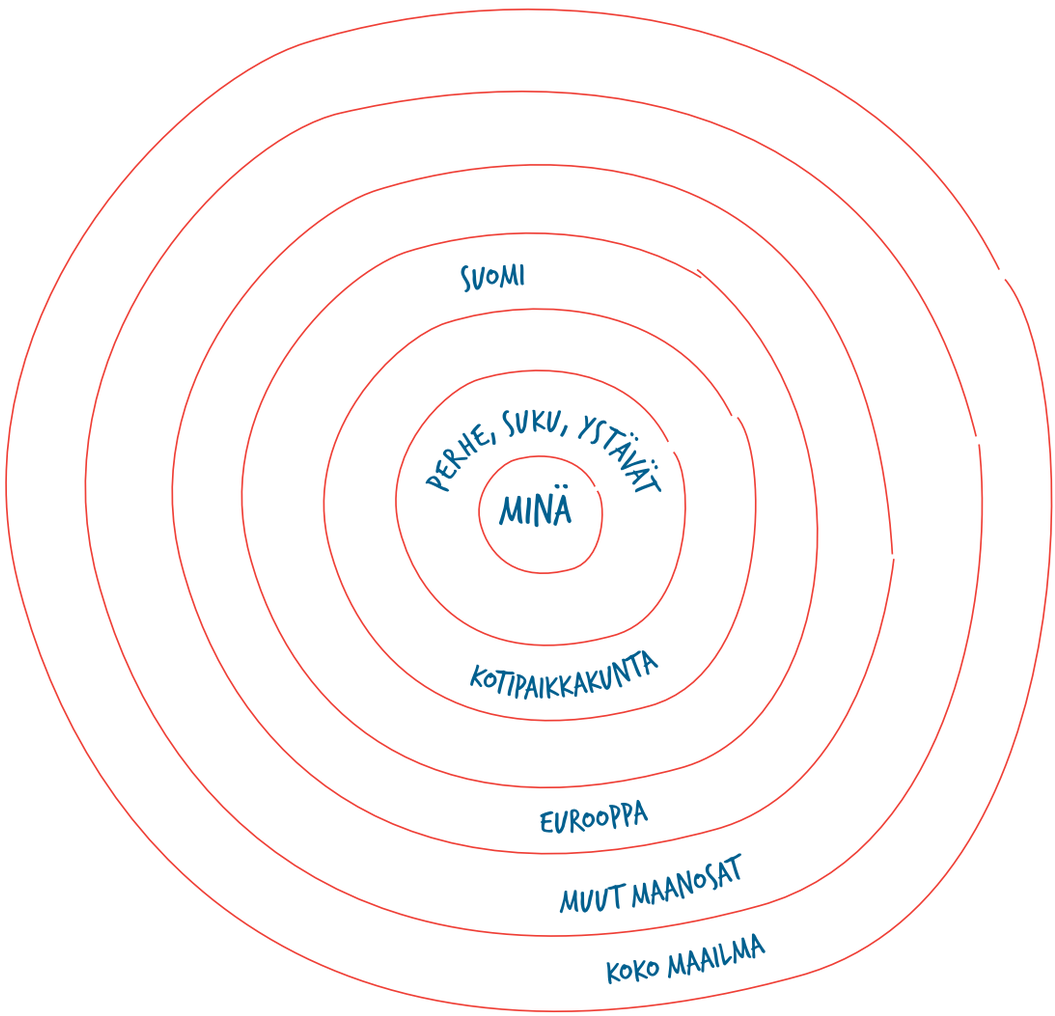

OTSIKKO:
- Mitä hyötyä on kierrättämisestä?

MINÄ:
- Minkälaisia kokemuksia minulla on kierrätyksestä?

PERHE, YSTÄVÄT, SUKU:
- Mitä lähipiirini jäsenet kierrättävät tai eivät kierrätä?

KOTIPAIKKAKUNTA:
- Miten erityyppisten tavaroiden kierrätys on järjestetty kotipaikkakunnallani?
- Missä olisi parannettavaa?

jne.

Aineiston käyttö

Kirjoitettaessa käytetään useimmiten apuna erilaisia aineistoja, joiden pohjalta kirjoitetaan. Kun tehtävänantoon liittyy aineisto, on selvitettävä, mitä aineistolle pitää tehdä eli miten sitä pitää lukea.

OHJE

Aineiston kriittinen lukeminen

1. Määrittele aineisto.

- Tunnista aineiston tekstilaji (tai tekstilajit).
- Kuka on kirjoittaja tai tekijä?
- Missä ja milloin aineisto on julkaistu?
- Mikä on oletettu kohderyhmä?
- Minkälaisista osista (otsikoista, leipäteksteistä, kuvista, kuvateksteistä, nostoista, kaavioista, audiovisuaalisesta materiaalista tms.) aineisto rakentuu?

2. Lue aineisto aktiivisesti tekemällä alleviivauksia ja marginaalimerkintöjä. Jos kyseessä on audiovisuaalinen aineisto, perehdy siihen huolellisesti ja tee samalla muistiinpanoja.

- Määrittele aihe.
- Etsi keskeiset kohdat.
- Mitä väitteitä aineistossa mahdollisesti esitetään ja miten ne perustellaan?
- Mihin lähteisiin aineistossa viitataan?
- Mikä merkitys aineiston eri osilla on kokonaisuudessa?
- Merkitse muistiin joko sisällöltään tai ilmaisultaan yllättävät, omaperäiset tai kysymyksiä herättävät kohdat aineistossa.
- Mihin aineisto pyrkii? Pääseekö se tavoitteeseensa?
- Mitä kysymyksiä ja millaisia ajatuksia aineisto sinussa herättää?

3. Arvioi aineistoa.

- Arvioi tietojen, väitteiden ja lähteiden luotettavuutta.
- Arvioi aineistossa käytettyjä ilmaisukeinoja ja niiden tehokkuutta tavoitteen kannalta.
- Arvioi aineiston vakuuttavuutta.

Ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24.
Ks. Kielikuvat, s. 29.

OHJEET

Aineistosta kirjoittaminen

1. Esittele pohjateksti.

Anna pohjatekstistä seuraavat tiedot, kun viittaat siihen ensimmäisen kerran tekstissäsi:

- pohjatekstin kirjoittajan nimi ja mahdollisesti myös asema tai ammatti
- pohjatekstin otsikko tai nimi (taideteoksella, esim. romaanilla, runolla, maalauksella, musiikkikappaleella jne. on nimi, asiatekstillä otsikko), julkaisupaikka ja -aika
- pohjatekstin tekstilaji
- lyhyt luonnehdinta tekstin sisällöstä.

▶ Toimittaja Ari Vuorinen esittelee artikkelissaan *Roomalainen loma* (Mondo 1/2010) tavallisten roomalaisten arkielämää ja huvituksia.

2. Huolehdi siitä, että lukija pystyy seuraamaan, miten käytät pohjatekstiä.

- Pohjatekstiä tulee esitellä lukijalle niin, että aineistoa tuntematonkin ymmärtää, mistä siinä on kysymys.
- Jos käyttää omassa tekstissään vain yhtä pohjatekstiä, se on hyvä esitellä jo aivan oman tekstin alussa tai viimeistään toisessa kappaleessa.
- Kun käytössä on useita pohjatekstejä, jokainen teksti esitellään usein vasta siinä vaiheessa, kun sitä aletaan käyttää.
- Jos tekstejä pitää vertailla, ne on esiteltävä yhdessä alun pitäen ja niitä on eriteltäväkin rinta rinnan.
- Jos pohjateksti sisältää viittauksia muihin lähteisiin, on myös ne esiteltävä, jotta lukija koko ajan tietää, kenen ajatuksista on kyse ja voi tarvittaessa löytää alkuperäisen lähteen.

3. Suosi pohjatekstin referoimista suorien sitaattien sijaan.

- Käytä suoria sitaatteja vain silloin, kun lainauksen tarkalla muotoilulla tai sanamuodolla on merkitystä.

4. Kun selostat pohjatekstiä, käytä aikamuotona preesensiä.

▶ Virtanen luo Roomaa käsittelevässä artikkelissaan eloisan kuvan tavallisen roomalaisen arjesta.

Tekstin jäsentely

Kun muistiinpanot on tehty, on suunniteltava, missä järjestyksessä asiat esittää. Siksi kirjoittajan on syytä ryhmitellä ja jäsennellä muistiinpanonsa. Asioiden esittämisjärjestys määräytyy sen mukaan, mikä on aihe ja miten sitä on järkevintä käsitellä. Tekstin jäsentelytapoja on erilaisia, ja niiden pohjalta syntyy myös johdonmukainen kappalejako.

Ks. Kappalejako, s. 142.

Kronologinen järjestys eli aikajärjestys

Kronologinen järjestys eli aikajärjestys sopii tekstiin, jossa kuvataan jonkin ilmiön kehittymistä tai kerrotaan tapahtumista siinä järjestyksessä kuin ne ovat tapahtuneet.

▶ kertomus, ohje, selostus

Luokittelujärjestys

Joidenkin aiheiden käsittelyssä on luontevaa luokitella asioita: luokittelujärjestys mahdollistaa esimerkiksi erilaisten aihepiirien, näkökulmien, aiheen eri osa-alueiden tai ryhmien esittelyn. Kokonaisuutta käsitellään osa kerrallaan.

▶ raportti, tutkielma, pohtiva essee

Vertailujärjestys

Vertailujärjestys tarjoaa kirjoittajalle mahdollisuuden tarkastella aihetta asettamalla vastakkain esimerkiksi edut ja haitat, yhtäläisyydet ja erot tai vaikkapa menneen ja nykyisyyden.

▶ mielipideteksti, arvostelu, pohtiva essee

Joukkoliikennevälineet	Oma auto
Halpa tai ainakin edullinen	Kallis ylläpitää
Luontoystävällinen (vars. metro, raitiovaunu)	Saastuttaa enemmän kuin esim. bussi
Matkustaja kiinni aikatauluissa	Liikkumisen vapaus
Ruuhkat, ihmispaljous ja ahtaus	Oma rauha matkustamisessa
Joskus nopeampi kuin oma auto	Ruuhkissa voi olla todella hidas
Ei pysäköintiongelmia	Pysäköinti kaupungeissa kallista

Ongelmanratkaisujärjestys

Ongelmanratkaisujärjestyksessä etenevässä tekstissä analysoidaan jotakin ongelmaa, siihen johtaneita syitä ja sen seurauksia, ja esitetään lopuksi ongelmaan ratkaisuja.

▶ tutkielma, yleisönosastokirjoitus, ohjelmapuhe, pääkirjoitus

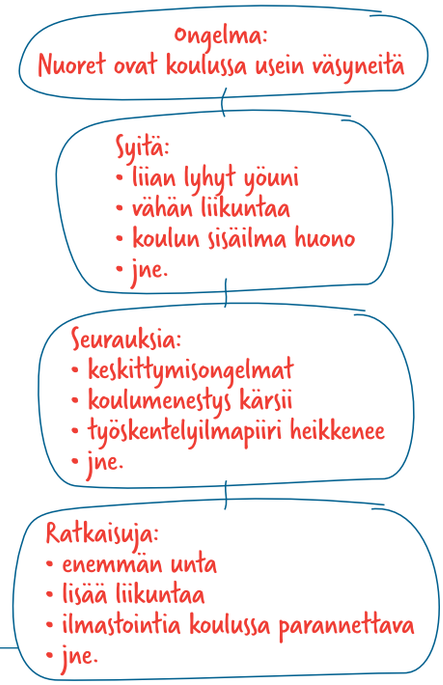

Argumentointijärjestys

Argumentointijärjestyksessä etenevässä tekstissä esitellään ensin teesi, sitten sen perustelut, tämän jälkeen torjutaan vastaperustelut. Lopuksi perustellaan omaa kantaa vielä lisää ja päätetään teksti tehokkaasti.

▶ yleisönosastokirjoitus, pääkirjoitus, kolumni, ohjelmapuhe

Näkökulmajärjestys

Näkökulmajärjestyksessä edettäessä asiaa tarkastellaan eri puolilta, jotta siitä syntyisi monipuolinen kuva.

▶ tutkielma, reportaasi, pohtiva essee

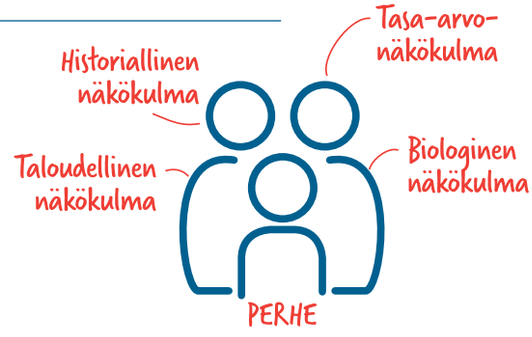

Tärkeysjärjestys

Tärkeysjärjestystä käytetään usein yhdistettynä muihin jäsennysratkaisuihin. Esimerkiksi mielipidetekstissä väitteen perustelut on luontevaa esittää tärkeysjärjestyksessä.

▶ uutinen, tiedote, ohje, mainos

Kappalejako

Hyvä kappalejako syntyy tekstin mielekkään jäsentelyn pohjalta, ja se auttaa myös lukijaa tekstin kokonaisuuden hahmottamisessa. Teksti koostuu yleensä aloituskappaleesta, käsittelykappaleista ja lopetuskappaleesta.

Tekstin kappalejaosta eli jaksotuksesta käy ilmi se, millaisiin kokonaisuuksiin kirjoittaja on jakanut tekstinsä ja miten asiat tekstissä liittyvät toisiinsa. Pääsääntö on, että kukin kappale esittää yhden asiakokonaisuuden. Kappalejako noudattaa yleensä jotakin tekstin jäsennysperiaatteista.

Ks. Tekstin jäsentely, s. 140.

Aloituskappale johdattelee lukijan aiheeseen ja antaa lukijalle kuvan siitä, mitä teksti tulee käsittelemään. Parhaimmillaan aloitus on mielenkiintoinen ja tehokas. Aloitustavan valintaan vaikuttavat tekstin sisältö, tavoite ja lukijakunta.

Lopetuskappaleen merkitystä ei kannata väheksyä. Viimeisenä osana tekstiä se jää hyvin lukijan mieleen ja on siksi merkityksellinen. Samoin kuin tekstin aloitusta myös sen päätäntää kannattaa hioa huolellisesti. On hyvä pitää mielessä myös se, että tekstin otsikko sekä aloitus- ja lopetuskappale muodostavat kokonaisuuden, joka usein paljastaa, onko kirjoittaja noudattanut tehtävänantoa.

KOONTI

Erilaisia aloitustapoja

Tausta

- Esittele alussa käsittelemäsi aiheen taustoja, esimerkiksi historiallista taustaa. Liian pitkiä taustoituksia on silti hyvä välttää.

Lainaus

- Lainaa aluksi jokin aiheeseen johdattava sitaatti, sanonta, mietelmä tai muu tekstikatkelma. Varo liian pitkiä ja irrallisiksi jääviä lainauksia.

Suoraan asiaan

- Esittele tekstin tärkein aihe heti ensimmäisessä virkkeessä.

Esimerkki

- Anna aloituskappaleessa aiheeseen liittyvä, kiinnostava tapausesimerkki.

Väite tai kysymys

- Esitä alussa lukijan kiinnostuksen herättävä aiheeseen liittyvä kärkevä väite tai hyvä kysymys.

Määritelmä

- Määrittele aloituskappaleessa tekstin pääkäsite. Voit määritellä sen omin sanoin tai etsiä erilaisia määritelmiä eri lähteistä.

KOONTI

Erilaisia päätäntätapoja

Kokoava päätäntä, tiivistelmä, yhteenveto

- Tiivistä lyhyesti keskeisimmät asiat aiemmin esittämästäsi tai kokoa ajatuksistasi yhteenveto.

Viittaus seurauksiin, laajempiin yhteyksiin, tulevaisuuteen tai menneisyyteen

- Yhdistä käsittelysi esimerkiksi osaksi jotakin laajempaa kokonaisuutta, pohdi aiheeseen liittyviä tulevaisuudennäkymiä tai seurauksia, mikäli se on aiheen kannalta luontevaa.

Uusi näkökulma

- Esitä lopetuksessa uusi, ehkä yllättäväkin näkökulma aiheeseen.

Vaatimus, parannusehdotus, vetoomus tai haaste

- Päätä esimerkiksi mielipideteksti esittämällä lukijalle aiheeseen liittyvä parannusehdotus, vetoomus tai haaste.

Kysymys

- Esitä lopetuskappaleessa aiheen kannalta olennainen kysymys, joka jättää lukijan pohtimaan vastausta.

Sitaatti, sanonta

- Valitse lopetuskappaleeseen aiheeseen liittyvä tehokas sitaatti tai sanonta.

Koheesio

Tekstin eri osien yhteenkuuluvuutta kuvaa käsite **koheesio**, jonka voi suomentaa **sidosteisuudeksi**. Kaikkia niitä keinoja, jotka pitävät tekstiä koossa eli tekevät siitä sidosteista, kutsutaan sidoskeinoiksi.

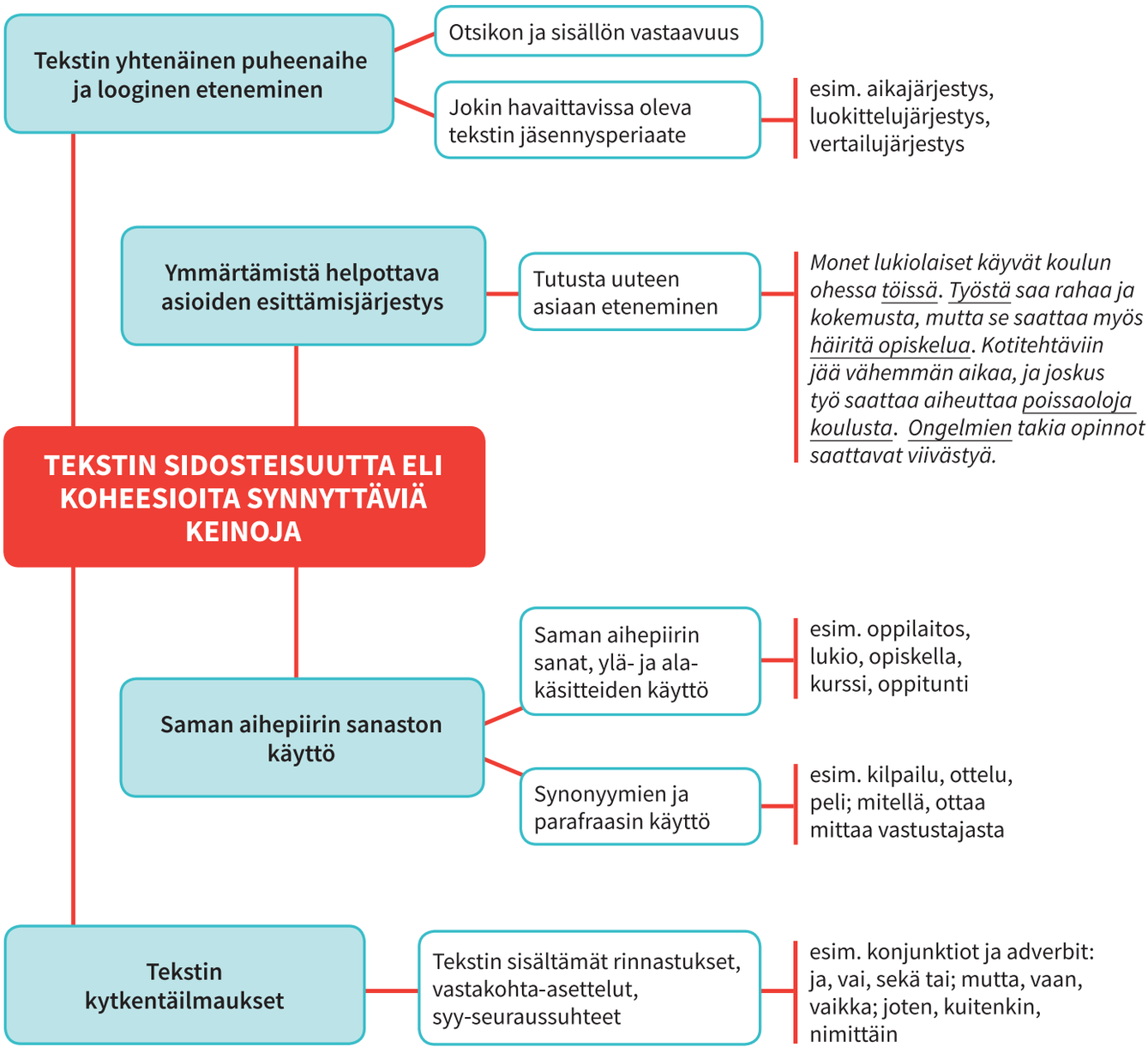

Otsikointi

Otsikon tehtävänä on kertoa tekstin aihe sekä aiheeseen valittu näkökulma, ehkä myös käsittelytavan sävy. Parhaimmillaan otsikko saa lukijan kiinnostumaan tekstistä ja lukemaan sen. Tärkeintä on, että otsikko vastaa tekstin sisältöä, tarjoaa siihen näkökulman ja on lisäksi linjassa tehtävänannon käskytyksen kanssa. Otsikon sävyn on myös vastattava tekstin sävyä: asialliseen tekstiin sopii asiallinen otsikko, tiukasti kantaa ottavaan tekstiin napakka, joskus räväkkäkin otsikointi.

KOONTI

Otsikon laatijan tarkistuslista

Valmiista tehtävänannosta kirjoittaessasi tarkista, onko sinulla oikeus laatia tekstillesi oma otsikko.

Vastaako otsikkosi tekstisi sisältöä ja tarjoaako se näkökulman siihen?

- Hyvän otsikon on tarkoitus palvella tekstiäsi ja sen lukijaa: antaa vihje aiheesta ja käsittelynäkökulmasta.

Onko otsikkosi napakka, mutta ei liian lyhyt?

- Yksisanainen otsikko harvoin pystyy tarjoamaan lukijalle näkökulmaa tekstiin.

Onko otsikkosi liian pitkä?

- Liian pitkä otsikko on usein tehoton. Jos otsikkosi on monen rivin mittainen, tiivistystä kannattaa harkita.

Sopiiko otsikon tyyli tekstin tyyliin ja kontekstiin?

- Hyvä otsikko on tyyliltään linjassa tekstin esitystavan ja kontekstin kanssa.

Onko otsikkosi tautologinen?

- Älä tee otsikkoa esimerkiksi tekstisi ensimmäisen kappaleen lauseesta. Lukija huomaa tautologian eli häiritsevän toiston, mikä vähentää tekstisi kiinnostavuutta.

Muistitko tehtävänumeron?

- Mikäli kirjoitat valmiista tehtävänannosta, muista panna otsikon eteen tehtävän numero.

Palaute ja tekstin muokkaaminen

Perusteellisesta palautteesta on hyötyä tekstin muokkausvaiheessa. Palaute kertoo, miten teksti on tullut ymmärretyksi ja miten sitä pitäisi vielä hioa. Erilaiset tekstit hyötyvät eri asioihin kohdentuvasta palautteesta, joten kirjoittajan kannattaa kertoa palautteen antajalle, mistä asioista hän erityisesti haluaisi lukijan kommentteja.

OHJE

Palautteen antaminen

1. **Anna sellaista palautetta, josta on sen saajalle hyötyä.**
   - Paneudu työhön huolella, ole rehellinen, perusteellinen ja neuvoissasi konkreettinen. Sido kommenttisi täsmällisiin tekstin kohtiin tai piirteisiin, älä kommentoi vain yleisesti.
2. **Nosta esiin sekä tekstin ansioita että puutteita.**
   - Tarkoitus on olla kannustava ja auttaa kirjoittajaa eteenpäin.
3. **Anna monipuolista palautetta tekstin sisällöstä, rakenteesta ja kirjoittajan ilmaisusta.**
   - Seuraavassa on listattuna erilaisia asioita, joita voi palautteessa tarkastella, mutta on hyvä kysyä kirjoittajalta, mistä seikoista hän erityisesti kaipaisi palautetta.
     - Miten teksti lähtee liikkeelle, herättääkö se kiinnostuksen?
     - Miten helposti tekstin ajatusta voi seurata kappaleesta toiseen?
     - Missä kohdin käsittelyä voisi syventää? Jääkö jokin oleellinen näkökohta vaille käsittelyä?
     - Mitä kohtia voisi havainnollistaa esimerkein?
     - Missä kohdassa mielipiteitä voisi perustella tanakammin?
     - Missä kohdassa kirjoittajan ilmaisu töksähtää tai on vaikeaselkoista?
     - Miten hyvin tekstin lopetus toimii osana kokonaisuutta?
     - Miten otsikko toimii: vastaako se sisältöä, innostaako lukemaan?

4. **Kirjoita kommentteja etukäteen sovitulla tavalla joko marginaaleihin, tekstin loppuun tai erilliselle paperille.**
   - Myös tekstinkäsittelyohjelman kommenttityökalua kannattaa muistaa käyttää.
5. **Varaudu siihen, että tekstin kirjoittaja voi kysellä sinulta vaikutelmia lukemastasi ja tarkennuksia kommentteihisi.**
6. **Ole palautteessasi konkreettinen.**
   - Kerro, millä keinoin tekstiä voisi vielä parantaa.

OHJE

Palautteen vastaanottaminen

1. **Ota sekä kehut että parannusehdotukset vastaan avoimin mielin. Aina ei ole vika lukijassa, jos tekstisi ei tule ymmärretyksi haluamallasi tavalla.**
2. **Voit ottaa ja jättää palautteesta sen, minkä katsot tarpeelliseksi tekstin muokkausvaiheessa.**
3. **Mikäli et ymmärrä jotakin palautteen kohtaa, kysy sen antajalta, mitä hän on tarkoittanut.**
4. **Kokeile mahdollisuuksien mukaan useita eri lukijoita palautteen antajina: he kiinnittävät huomiota eri asioihin. Ristiriitainen palaute on usein kehittävää.**

KOONTI

Tekstin muokkaajan tarkistuslista

Vastaako tekstisi annettua tehtävänantoa tai valmiin otsikon käskytystä?

Tarkastele tekstisi kokonaisrakennetta.

- Miten kiinnostava aloituksesi on?
- Minkälainen ajatusjuoni rakentuu tekstisi eri kappaleiden välille?
- Miksi kappaleet ovat juuri siinä järjestyksessä kuin ne ovat, entä ovatko kappaleet loogisissa kohdissa?
- Onko tekstissäsi hyvin lyhyitä tai toisaalta erittäin pitkiä kappaleita?
- Miten hyvin lopetuskappaleesi sulkee tekstin?
- Vastaako otsikko käsittelynäkökulmaasi?

Jos kirjoitat aineiston pohjalta, tarkista, että olet esitellyt aineiston täsmällisesti käsitellessäsi sitä ensimmäisen kerran ja että käytät moitteetonta sitaattitekniikkaa lainauksissasi.

Tarkastele tekstisi sisältöä.

- Käsitteletkö kaikkia suunnitteluvaiheessa jäsennykseesi merkitsemiäsi asioita? Puuttuuko käsittelystä jotakin olennaista?
- Toistatko asioita tarpeettomasti, eli onko tekstissäsi tautologisuutta? Tarkista myös, ettei kielessäsi ole häiritsevää toistoa. Älä esimerkiksi aloita peräkkäisiä virkkeitä tai kappaleita samoilla sanoilla.
- Havainnollistatko ajatuksiasi esimerkein?

Tarkastele tekstisi kieltä ja tyyliä.

- Pysyykö tekstisi tyyli yhtenäisenä kautta tekstin?
- Onko tekstissäsi kohtia, joissa ajatus ei välity vaivattomasti, esimerkiksi liian pitkiä virkkeitä?

Tarkista tekstisi kieliasu.

- Kiinnitä erityistä huomiota niihin oikeinkirjoituksen seikkoihin, joissa tiedät usein tekeväsi virheitä.
- Kannattaa keskittyä tarkistamaan yhtä kielen piirrettä kerrallaan, esimerkiksi tarkistaa kaikki välimerkit yhdellä lukukerralla.
- Yleisimmät kielivirheet liittyvät esimerkiksi välimerkkeihin, yhteen ja erilleen kirjoittamiseen, ison ja pienen alkukirjaimen käyttöön, pronominien viittaussuhteisiin ja omistusliitteen käyttöön.

Ks. Kielikirja, Välimerkit, s. 12, Iso ja pieni alkukirjain, s. 43, Yhteen ja erilleen kirjoittaminen, s. 47, Pronominien käyttö, s. 69, Omistusliite, s. 74.

9.

Tekstin tiivistäminen

Referaatti on lyhennelmä toisesta tekstistä, ja tiivistelmä esittelee laajan tekstin olennaisen sisällön. Kumpikin tekstilaji on luonteeltaan selostava.

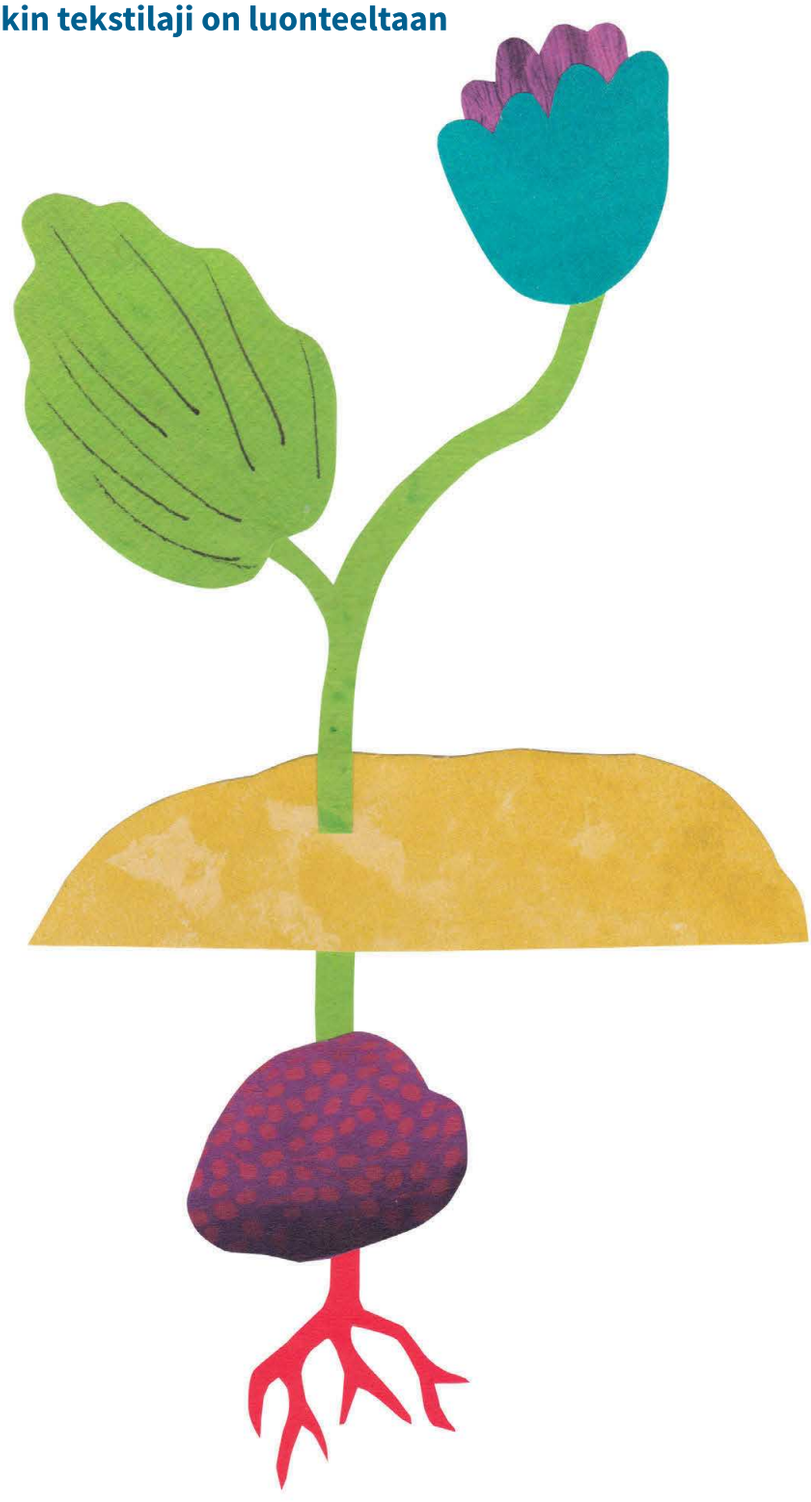

Referaatti

Referaatti on tekstin sisältöä selostava lyhennelmä, jossa pohjana oleva kirjoitettu tai puhuttu teksti tiivistetään noin kolmasosaan alkuperäisestä pituudesta. Referaatissa selostetaan pohjatekstiä omin sanoin niin, että alkuperäinen sisältö välittyy mahdollisimman puolueettomasti ja sävyltään samanlaisena kuin alkuperäisessä tekstissä. Parhaiten referoitaviksi soveltuvat asiatekstit.

Kommentoivassa referaatissa kirjoittaja esittää myös omia mielipiteitään ja näkemyksiään referoimastaan tekstistä. Referaatin lukijan on kuitenkin pystyttävä selkeästi erottamaan pohjatekstin kirjoittajan ja referoijan näkemykset toisistaan.

OHJE

Referaatin kirjoittaminen

1. Silmäile referoitava teksti läpi.

- Tutki otsikoita, mahdollisia kuvia ja kuvatekstejä.
- Selvitä kontekstitiedot: kuka tekstin on kirjoittanut, milloin ja missä se on julkaistu, ja mitä tekstilajia se edustaa?

2. Lue teksti ja etsi sen ydinkohdat.

- Merkitse olennaiset kohdat kohdat alleviivauksin tai marginaalimerkinnöin. Halutessasi voit koota keskeisiä asioita käsitekartaksi.

3. Suunnittele referaattisi rakenne.

- Ryhmittele olennaisiksi katsomasi asiat selkeiksi kokonaisuuksiksi. Jätä pois epäolennainen.
- Voit muuttaa alkuperäisen tekstin esitysjärjestystä suunnitellessasi referaatin kappalejakoa.
- Älä muuta tekstin merkityssuhteita: esimerkiksi syy-seuraussuhteita ei saa muuttaa.

4. Kirjoita yhtenäinen teksti, jossa selostat pohjatekstin sisällön omin sanoin käyttäen täydellisiä lauseita.

- Suoria sitaatteja kannattaa välttää, mutta mikäli pohjatekstissä on ilmaisuja, jotka haluat siteerata sanasta sanaan, käytä suoria sitaatteja.
- Merkitse referaatin alkuun pohjatekstin kirjoittajan nimi, tekstin otsikko sekä julkaisupaikka ja -aika.

▶ Esimerkki: Referaatti Jari Kaaron artikkelista *Vieras inhottaa, koska pelottaa* (Tiede 9/2013)

Ks. Kielikirja, lainausmerkkien käyttö, s. 23.

5. Ole ilmaisussasi puolueeton ja objektiivinen, käytä selostavaa otetta.

▶ Esimerkki: Kirjoittaja toteaa/esittää/sanoo tekstissään vihapuheen tehoavan siksi, että se vetoaa alkukantaiseen inhon tunteeseen.

6. Tarkista lopuksi, että referaattisi on uskollinen pohjatekstille ja kattaa koko referoitavan tekstin.

- Onhan referaattisi kappalejaoltaan sujuva niin, että sitä on helppo seurata?
- Tarkista virkerakenteet sekä kieliasu.

KOONTI

Hyvän referaatin ominaispiirteitä

Kattavuus

- Referaatissa on selostettu tekstin tärkeimmät asiat eikä keskitytty esimerkiksi vain tekstin alku- tai loppuosaan.

Tarkkuus

- Referaatti ei sisällä asioita, joita alkuperäistekstissä ei ole, eikä myöskään tekstin painotuksia tai sävyä ole muutettu.
- Referaatista on käytävä ilmi, kenen sanomisia kulloinkin referoidaan, mikäli referoitava teksti sisältää viittauksia muiden henkilöiden kuin kirjoittajan näkemyksiin.

Sujuvuus

- Referaatti on kirjoitettu omin sanoin yhtenäiseksi, hyvin eteneväksi ja järkevästi jäsennellyksi tekstiksi.
- Referaatti ei ole luettelo, vaan siinä on täydellisiä lauseita.
- Aikamuotona on preesens.
- Mahdolliset suorat lainaukset alkuperäistekstistä ovat harkittuja ja liittyvät luontevasti osaksi referaattia.

Tiiviys

- Referaatti sisältää vain olennaisen alkuperäistekstistä niin, että alkuperäistekstin sisältö välittyy ymmärrettävästi.

Esimerkki referaatista

Ritva Viertola-Cavallari

Haarukan historia: paholaisen talikosta jokamiehen ruokapöytään

Tuhansia vuosia ihmiset ovat syöneet sormin. Näin tekivät myös antiikin kreikkalaiset ja roomalaiset. Ja milloin he eivät mitenkään pärjänneet ilman, he käyttivät veistä ja lusikkaa, jotka nekään eivät olleet kovin laajalle levinneitä.

Lusikkaa käytettiin ennen kaikkea ostereita ja etanoita syötäessä, eikä niitä ollut kovinkaan usein tarjolla latinalaisellakaan aterialla. Lusikkaa ei tarvittu keittoa nautittaessa, sillä se hörpättiin suoraan kupista, joka oli valmistettu joko terrakotasta tai jostain metallista.

Tosiasiassa oli kyllä olemassa suuria, kaksipiikkisiä haarukoita, mutta niitä käyttivät yksinomaan keittiössä työskentelevät henkilöt apuna lihan lävistämisessä ja annospaloiksi leikkaamisessa. Ruokailuvälineiden puutteen korvasi hyvien ruokailutapojen säännöstö, jonka noudattaminen erotti vääjäämättä sivistyneen ruokailijan moukasta.

Operaatio, joka toistettiin lukemattomia kertoja ennen ruokailua, sen aikana ja sen jälkeen, oli käsien pesu. Ruokasaleissa oli suuret, kauniit pesuvadit, joiden ympärillä oli jatkuva hyörinä ruokailijoiden pestessä käsiään eri ruokalajien välillä. Lautasliinojen puuttuessa käytettiin hätätilassa leivän sisusta tai erityistä puhdistusjauhoa.

Oli keksitty myös erityisiä pöytäsormustimia, joiden avulla oli mahdollista viedä ruoka suuhun sen ollessa vielä kuumaa. Ne olivat kuitenkin vain harvojen rikkaiden käyttöesineitä.

Rooman valtakunnan myöhäisemmällä kaudella tuli käyttöön pieni, kaksihaarainen, haarukan tapainen väline, jolla lävistettiin ja vietiin suuhun pieniä herkkupaloja, kuten taateleita, sukaatteja ja hunajamakeisia. Sen käyttö oli rajoitettua, mutta haarukan muoto siinä oli alullaan. Rooman valtakunnan tuhon mukana tuo ruokailuväline hävisi, kuten myös ligula- tai lingula-niminen terävä lusikka, joka oli eräänlainen lusikan ja haarukan välimuoto.

Haarukan käytöstä hirteen

Venetsiassa hallitsi 1000-luvun alkupuolella doge, Orseolo II, joka solmi avioliiton mitä kauneimman bysanttilaisprinsessan

kanssa. Morsian oli elänyt itämaisten hovien loistossa eikä nähnyt mitään syytä luopua hienoista tavoista ja mukavuuksista vain siksi, että oli sattunut naimaan merenkulkijakansan karkean ja hieman tekopyhän päämiehen.

Niinpä Bysantista saapui matka-arkkuja täynnä hienoja pöytäastioita, koruja ja kallisarvoisia kankaita ja kaikkea sitä, mitä rikkaat Itämaat siihen aikaan pystyivät tarjoamaan. Saapui myös pieni, kaksipiikkinen kultahaarukka, jota herttuatar käsitteli luontevasti viedessään ruokaa suuhunsa.

Haarukan käyttö aiheutti venetsialaisten keskuudessa heti skandaalin, eivätkä ulkomaalaisen naisen omituisuudet loppuneet siihen. Huhuttiin nimittäin, ettei herttuatar pessyt käsiäänkään yhteisessä vedessä, vaan palvelijat joutuivat keräämään tämän käsien pesuun kastevettä. Haarukan käyttö oli kuitenkin viimeinen pisara maljassa.

Kirkoissa papit tuomitsivat saarnoissaan heti synniksi paholaisen talikkoa muistuttavan välineen käytön. Ja haarukan käyttäjän "tiedettiinkin" hiiltyvän hitaasti kiirastulessa. Kun sitten herttuatarparka eräänä päivänä sairastui, oli kaikille oitis selvää, etteivät tuon kirotun välineen käytön vaarat olleet vain mielikuvituksen tuotetta eivätkä liioin pelkästään hengellistä laatua.

Näin haarukan käyttö Italiassa tukahtui heti alkuunsa, vaikka joku jumalankieltäjä antoikin kaikessa hiljaisuudessa valmistaa itselleen muutamia kappaleita. Vuonna l309 kreivi Pier Gavetson jopa teloitettiin, kun hän oli syönyt muutaman päärynän haarukalla. Ja vielä 1500-luvulla Monteverdin prinssi luki kolme messua joka kerta, kun oli käyttänyt haarukkaa aterialla. Paholaisen talikon käyttö oli kirkon epäsuosiossa koko Länsi-Euroopassa 1800-luvulle asti.

Aurinkokuningas söi salaa sormin

Koko keskiajan sekä ylhäiset että alhaiset, rouvat ja herrasmiehet jatkoivat sumeilematta sormin ateriointia. Eikä hyvää tarkoittavista neuvoista ollut puutetta. Naisseurassa aterioidessaan herrasmiehen tuli välttää hämmennyksen aiheuttamista tuijottamalla naista suoraan kasvoihin tai hänen käsiään, mikä oli vielä pahempaa.

Renessanssin mukana kaikki taiteet uudistuivat, niin myös pöytäseurustelun taide. Lopultakin veitsen ja lusikan rinnalle ilmestyy myös haarukka aikakaudesta kertovassa kirjallisuudessa. Ei kuitenkaan voi sanoa, että sen käyttö olisi vielä yleistynyt. Se oli uutuus, jolla erityisesti naiset halusivat keimailla.

Vaikka Italiassa haarukan käyttö oli väistämättä lisääntymässä, syötiin maan rajojen ulkopuolella vielä vanhalla tavalla. Ranskassa ensimmäinen kuningas, joka käytti haarukkaa, oli Henrik III 1500-luvun lopulla. Hänen äitinsä, italialainen Katarina de Medici oli tuonut mukanaan

Firenzestä muutamia tyylikkäitä kappaleita. Ranskan hovista kuitenkin kerrottiin, että haarukan käytön opettelu vei aikansa ja että puolet ruoasta putosi yleensä matkalla lautaselta suuhun.

Haarukan käyttö ei vielä pitkään aikaan yleistynyt Ranskassa. Itse Aurinkokuningas, Ludvig XIV, luopui sormilla syömisestä julkisesti vasta siirtyessään Versaillesin hoviin vuonna 1684. Yksityisesti hän vielä senkin jälkeen käytti luontoäidin hänelle lahjoittamia välineitä kuten suurin osa Ranskan kansaa. Kuninkaasta on jopa olemassa maalaus, jossa hän aterioi kuulun näytelmäkirjailijan Molièren seurassa. Kumpikaan miehistä ei käytä haarukkaa.

Siitäkin huolimatta, että haarukka oli mainittu ensimmäisen kerran 1200-luvulla Edward I:n hovissa, suhtauduttiin siihen Englannissa vielä 1600-luvullakin epäluuloisesti. Eräs englantilainen mies, joka ennen sitä käytti säännöllisesti haarukkaa syödessään, sai maanmiehiltään haukkumanimen Furciferus, haarukanpitelijä.

Kattaus kertoi kannatuksen

1700-luvulla keisari Ferdinand I:n kamariherra Gennaro Spadaccini sai nerokkaan idean nelipiikkisen haarukan käytöstä, joka sitten yleistyikin. Vuosisadan lopulla haarukka oli löytänyt tiensä lähes kaikkiin koteihin Euroopassa, niin aatelisten kuin porvarien ja rahvaankin ruokapöytiin. Samoihin aikoihin tuli käyttöön myös soppakauha.

Vähitellen jokainen perhe alkoi kerätä arvometallista valmistettuja ruokailuvälinesarjoja, joihin tulivat kuulumaan myös kahvi- ja teelusikat sekä sokerisirotin. Tämä oli yhteydessä Amerikan löytymiseen ja siellä sijaitsevien hopeakaivosten hyödyntämiseen sekä kultasepän ammatin harjoittajien yleistymiseen.

Ruokailuvälineiden myötä kehittyivät pöytätavatkin, joita koskevia ohjeita jaettiin lähinnä yläluokkaisille lapsille tarkoitetuissa käytösoppaissa. Ranskalainen Jean Baptiste de Ia Salle opetti käytösoppaassaan vuonna 1729, ettei haarukkaa saa pitää koko kouralla niin kuin keppiä vaan ainoastaan sormien välissä, eikä haarukalla saa nostaa nestemäistä ruokaa suuhun, vaan sitä varten on olemassa lusikka.

Ruokailuvälineiden kattaustavat saattoivat vaihdella jonkin verran maasta toiseen ja jopa eri väestöryhmien sisällä samassa maassa. Muuan italialainen historioitsija kirjoitti vuonna 1674, että talon isännän poliittisen kannan saattoi päätellä sillä perusteella, miten ruokailuvälineet oli katettu pöytään. Paavin kannattajien (guelfien) talossa haarukat, lusikat ja veitset asetettiin lautasen oikealle puolelle. Keisarin kannattajat (ghibelliinit) taas eivät laittaneet niitä sen paremmin oikealle kuin vasemmallekaan, vaan lautasen yläpuolelle. ■

Pirkka 11/2002.

Referaatti Ritva Viertola-Cavallarin artikkelista
Haarukan historia: paholaisen talikosta jokamiehen ruokapöytään (Pirkka 11/2002)

Ritva Viertola-Cavallarin artikkelin perusteella haarukkaa voidaan pitää melko uutena keksintönä ihmiskunnan historiassa, koska sen käyttö yleistyi vasta 1700-luvulla. Haarukan esimuotoja on tosin mahdollista löytää jo antiikin Roomasta.

Artikkelin mukaan antiikin kreikkalaiset ja roomalaiset söivät sormin. Veitsi ja lusikka tunnettiin, mutta niitä käytettiin harvoin, eivätkä ne olleet kovin laajalle levinneitä. Haarukan esimuotona voidaan pitää esimerkiksi ligula-nimistä terävää lusikkaa sekä herkkupalojen naposteluun tarkoitettua pientä kaksihaaraista välinettä. Nämä ruokailuvälineet kuitenkin katosivat Rooman valtakunnan tuhon myötä.

Artikkelissa kerrotaan sormin syömisen perinteen jatkuneen keskiajalla. Kirkko tuomitsi haarukan käytön jyrkästi rinnastaen haarukan paholaisen talikkoon. Näin haarukan käyttö tukahtui tuskin alkuun päästyään.

Renessanssin aikana pöytätavat uudistuivat ja haarukka pääsi veitsen ja lusikan rinnalle kattaukseen. Viertola-Cavallarin mukaan ei kuitenkaan voida sanoa, että haarukan käyttö olisi vielä yleistynyt. Varsinkin Ranskassa ja Englannissa haarukkaan suhtauduttiin pitkään karsaasti.

1700-luvulla keisari Ferdinand I:n kamariherra keksi nelipiikkisen haarukan, jonka käyttö sitten yleistyikin. Vuosisadan lopulla haarukka oli viimein löytänyt tiensä lähes kaikkiin koteihin Euroopassa, niin aatelisten kuin rahvaankin ruokapöytiin. Artikkelissa todetaan, että rinnan haarukan yleistymisen kanssa kehittyivät myös pöytätavat.

(n. 160 sanaa)

Tiivistelmä

Tiivistelmä on referaattia tiiviimpi lyhennelmä tekstistä. Kirjoittaja laatii tiivistelmän oman tekstinsä pohjalta, kun taas referaatin kirjoittaja referoi yleensä jonkun muun kirjoittamaa tekstiä. Tiivistelmä ei ole sisällöltään yhtä kattava kuin referaatti: 300-sivuisen tieteellisen tutkimuksen tiivistelmä voi olla 100–250 sanan mittainen. Tiivistelmiä on usein oppikirjoissa, tieteellisissä tutkimuksissa ja tutkimusraporteissa. Tiivistelmä-käsitettä käytetään varsinkin vieraiden kielten opetuksessa väljästi ja usein eri merkityksessä.

OHJE

Tiivistelmän kirjoittaminen

1. Silmäile tiivistettävä teksti läpi.

- Tutki otsikoita, mahdollisia kuvia ja kuvatekstejä.
- Selvitä, kuka tekstin on kirjoittanut, milloin ja missä se on julkaistu, ja mitä tekstilajia se edustaa. Mikä on tekstin keskeinen tavoite?

2. Lue teksti ja tee marginaalimerkintöjä ja alleviivauksia.

- Erota tekstin ydinkohdat.

3. Suunnittele tiivistelmän rakenne ja eteneminen.

- Koska tiivistelmä on yleensä kirjoitettava jonkin sanamäärän rajoissa, pohjatekstin etenemisjärjestystä ja kappalejakoa ei tarvitse noudattaa.
- Tiivistelmän alkuun on merkittävä pohjatekstin kirjoittajan nimi, tekstin otsikko sekä julkaisupaikka ja -aika.

▶ Esimerkki: Tiivistelmä Jari Kaaron artikkelista *Vieras inhottaa, koska pelottaa* (Tiede 9/2013).

4. **Kirjoita annettua sanamäärää noudattava yhtenäinen teksti kokonaisin virkkein.**

- Tiivistelmästä pitää käydä ilmi pohjana olevan tekstin aihe ja keskeisin asiasisältö.
- Tiivistelmä ei sisällä suoria lainauksia pohjatekstistä.

5. **Tarkista lopuksi, että tiivistelmäsi noudattaa annettua sanamäärää, etenee ymmärrettävin virkkein ja on uskollinen pohjatekstille.**

- Onhan tiivistelmäsi esitystapa puolueeton ja neutraali?

Esimerkki tiivistelmästä

TIIVISTELMÄ

Väriopin soveltaminen pelinkehityksessä: Visuaalisesti miellyttävän ja värinäön heikkoudet huomioivan väriteeman toteutus

Meriläinen, Minttu
Kajaanin ammattikorkeakoulu 2014

Tiivistelmä

Opinnäytetyö käsittelee sellaisen väriteeman suunnittelua videopeliin, joka on yhtäaikaisesti sekä visuaalisesti miellyttävä että värisokeat pelaajat huomioiva. Tarkoituksena on oppia soveltamaan väriopin perusteita pelinkehityksessä sekä löytää tapoja värinäön poikkeamien huomiointiin siten, ettei tarvitse tehdä liiallisia kompromisseja taiteellisessa näkemyksessä. Työn tavoitteena on myös poistaa tarve kehittää videopeliin erillinen värisokea-peliasetus, kunhan värinäön poikkeamat otetaan huomioon alusta alkaen pelin visuaalisessa suunnittelussa.

Teoriaosuudessa esitellään värin fysikaalista luonnetta, värinäön poikkeamien tyyppejä sekä väriopin perusteita. Havaitaan, että poikkeavan värinäön omaavat käyttäjät muodostavat suhteellisen suuren osan pelien kohdeyleisöstä. Värisokeuden erilaiset tyypit ja vakavuusasteet kuitenkin hankaloittavat värinäön heikkouksien huomioimista pelin graafisessa suunnittelussa. Väriopin sovellutuksia tarkasteltaessa puolestaan tulee ilmi, että monissa visuaalisesti onnistuneissa videopeleissä on hyödynnetty väriharmoniaa. Lisäksi huomataan, että videopeleille ominaisia värikontekseja hyödyntämällä voidaan välittää pelaajalle viestejä sanattomasti. Lopuksi havainnollistetaan värinäön heikkouksien huomioimista pelinkehityksessä sävyvalintojen ohella esimerkiksi valöörierojen, symbolien ja kuviointien avulla.

Työn käytännön osuutena suunniteltiin ja toteutettiin uusi väriteema kolmiulotteisen strategiapelin peliympäristölle sekä koot-

tiin ohjeistus värisokeiden pelaajien huomioimiseen projektin jatkokehityksessä. Toteutuksessa korostettiin erityisesti värimaailman tasapainottamista ja luettavuuden parantamista pelinäkymässä. Havaittiin, että väriharmoniat sopivat erinomaisesti peliympäristön väriteeman pohjaksi. Soveltamalla värioppia johdonmukaisesti kyettiin tekemään harkittuja parannuksia pelin visuaaliseen ilmeeseen ja antamaan merkitys eri värivalinnoille. Käytännön työssä käytetyt menetelmät ovat sovellettavissa lähes mihin tahansa peliprojektiin.

Opinnäytetyön keskeisenä havaintona todetaan, että värioppia hyödyntämällä voidaan parantaa pelin visuaalista ilmettä ja erityisesti luettavuutta sekä värisokeille että normaalinäköisille pelaajille. Todetaan, että tuomalla värioppi osaksi peligrafiikan koulutusohjelmia voitaisiin kannustaa opiskelijoita tekemään kokeiluja uudenlaisilla väriyhdistelmillä ja pohtimaan tekemiään värivalintoja. Tutkimuksesta on hyötyä erityisesti niille, jotka haluavat huomioida videopelin visuaalisessa suunnittelussa värinäön poikkeamista kärsivät pelaajat, mutta samanaikaisesti pitää tuotteensa ilmeen tasapainoisena ja miellyttävänä. Lisäksi sen avulla on mahdollista tutustua väriopin lyhyeen oppimäärään pelinkehityksessä.

Julkaisun pysyvä osoite on http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk2014120919075

Tutkimus voitti pelitutkimuksen verkosto DiGRA Finlandin ja Suomen pelialan keskus Neogamesin järjestämän vuoden 2015 pelialan opinnäytekilpailun ammattikorkeakoulusarjan.

10.

Tutkielma

Tutkielmassa esitetään loogisesti ja selkeästi tutkimuksen tavoitteet, menetelmä ja tulokset. Lopuksi pohditaan saatuja tuloksia ja niiden merkitystä.

Tutkielman kirjoittaminen

Tutkielman tekeminen on monivaiheinen prosessi, jolle on tyypillistä perusteellinen tiedon hankkiminen ja muistiinpanojen tekeminen. Ennen kuin lähdekirjallisuutta voi hankkia ja muistiinpanoja ryhtyä tekemään, on kuitenkin tiedettävä, mitä haluaa tutkia ja miksi. Se vaatii ajatustyötä, mitä vaatii myös koko tutkimusprosessi. Periaatteessa tutkielman tekeminen on samankaltainen prosessi kuin mikä tahansa aineistosta kirjoittaminen.

Ks. Kirjoitustyön vaiheet, s. 130.

OHJE

Tutkielman kirjoittaminen

1. Valitse tutkielmasi aihe.

- Päätä, mitä tutkit eli mikä on tutkimuskohteesi.
- Kartoita, mitä tiedät aiheesta entuudestaan laatimalla esimerkiksi mielle- tai käsitekartta. Voit käyttää myös muita ideointitekniikoita.

Ks. Ideointi, s. 132.

2. Määrittele, mikä on näkökulmasi aiheeseen eli mitä haluat tutkia ja miksi.

- Selvitä itsellesi, mikä on tutkimusongelmasi ja tutkielmasi tavoite. Kirjoita ne muistiinpanoihisi.
- Muotoile tutkimuskysymys tutkielmasi työotsikoksi.

3. Hanki mahdollisimman monipuolista lähdeaineistoa (aiempia tutkimuksia, aiheeseen liittyvää kirjallisuutta jne.) ja perehdy siihen.

- Tutustu hankkimaasi lähdeaineistoon perusteellisesti.
- Arvioi jo lähdekirjallisuutta valitessasi lähteiden luotettavuutta.

Ks. Tekstien luotettavuus, s. 44.

4. **Laadi itsellesi hyvät muistiinpanot ja lähdeluettelo.**

- Tee lähteitä lukiessasi muistiinpanoja löytääksesi vastauksen asettamaasi tutkimuskysymykseen.
- Poimi kohtia, joita voit referoida tai siteerata tutkielmassasi. Merkitse muistiin sivunumerot.
- Laadi lähdeluetteloa alusta asti eli tee oma tiedosto lähteitä varten ja kirjoita siihen kaikkien käyttämiesi lähteiden tiedot jo muistiinpanoja tehdessäsi.

5. **Ryhmittele muistiinpanosi sen mukaan, mitä asioita olet aiheesta kirjannut muistiin ja missä järjestyksessä ne olisi mielekästä esittää.**

6. **Suunnittele tutkielman rakenne.**

- Eri tieteenaloilla noudatetaan erilaisia käytäntöjä, mutta periaatteessa kaikki tutkielmat ovat rakenteeltaan seuraavanlaisia (vaikkakin lukujen 2 ja 3 sisältöjä voidaan usein esittää jo johdantoluvussa):

1 Johdanto
2 Aiheen teoreettista taustoitusta
3 Tutkimusongelma, tutkimus-menetelmä ja tutkimuksen tavoitteet
4 Tutkimuksen toteutus
5 Tulokset
6 Pohdinta
Lähteet
Liitteet

7. **Ryhdy kirjoittamaan tutkielmaasi muistiinpanojesi pohjalta. Muista merkitä lähdeviitteet oikein. Muokkaa tekstiäsi kirjoitus-työn eri vaiheissa.**

8. **Tarkista erikseen lähdeviittaukset ja lähdeluettelo. Korjaa mahdolliset virheet.**

9. **Tarkista lopuksi kieliasu. Kirjoita tutkielmasi puhtaaksi ja laadi sille erillinen kansilehti.**

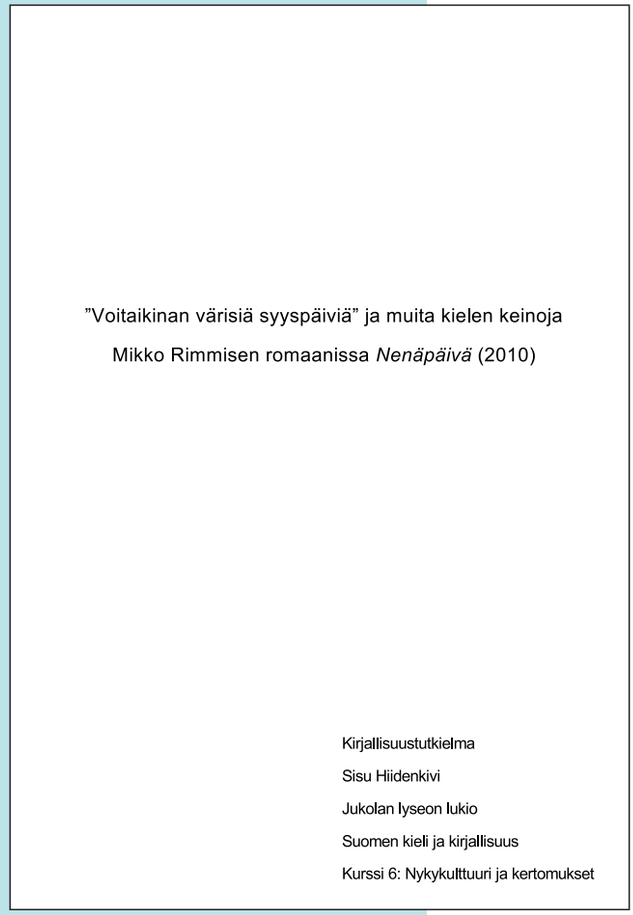
”Voitaikinan värisiä syyspäiviä” ja muita kielen keinoja

Mikko Rimmisen romaanissa *Nenäpäivä* (2010)

Kirjallisuustutkielma

Sisu Hiidenkivi

Jukolan lyseon lukio

Suomen kieli ja kirjallisuus

Kurssi 6: Nykykulttuuri ja kertomukset

Lähdeviitteet ja lähdeluettelo

Oheisessa tekstissä on käytetty lähdeviitteitä merkkinä siitä, että tiedot tai suora sitaatti on lainattu tietystä lähteestä. Näin vältytään plagioinnilta eikä toimita tutkielmaa tehdessä tutkijan eettisten ohjeiden vastaisesti. Lähdeluetteloon on merkitty tiedot lähteinä käytetyistä aineistoista. Eri tieteenaloilla on hieman erilaisia käytänteitä esimerkiksi lähdeluettelon muodosta.

Suomalaisen kirjallisuudenopetuksen vaiheita

Kun suomen kieli virallistettiin äidinkielen oppiaineeksi vuonna 1873, sen sisällöksi määriteltiin ”– –perinpohjainen tieteellinen taito, saavutettu lyhykäisen kieliopillisen oppikirjan johdolla ynnä valitun kirjallisuuden lukemisella – – ” (Hanho 1955, 349). Tuo taito katsottiin saavutettavan tehokkaimmin kieliopin opetuksella, jossa saatettiin käyttää aineistona kaunokirjallisia tekstejä, mutta tavallisimmin kirjallisuudenopetus oli pelkästään kirjallisuudenhistorian opiskelua (Fasoulas 1990, 154–155). 1900-luvun alkupuolella alettiin kirjallisuudenhistoriaa korostavaa opetusta kuitenkin kritisoida, koska se sisälsi liikaa pelkkiä nimiä ja vuosilukuja eli ns. ”ensyklopedista rihkamaa” (Saarimaa 1939, 208).

Itsenäistymisen jälkeen (v. 1917) erityisesti isänmaallisuuteen kasvattaminen korostui kirjallisuudenopetuksessa (Rikama 2005, 452), mutta 1920-luvulta alkaen alettiin korostaa myös elämyksellisyyttä ja oppilaan omaa lukukokemusta. Seuraavalla vuosikymmenellä esitettiin puolestaan ajatuksia ”metodisesta kurista” (Fasoulas 1990, 157). Sota-ajan eli vuoden 1941 opetussuunnitelma antoi opettajalle kuitenkin sen verran suuren vapauden päättää, mitä hän opettaa, että kirjallisuudenopetuksen ei voi sanoa olleen millään tavalla kahlittua (Rikama

2004, 22). 1950-luvulla oppilaita kyllä ohjattiin tarkastelemaan kuvauksen ja kerronnan keinoja, mutta elämyksellisyyttäkään ei unohdettu. Kaunokirjallisuus nähtiin ennen kaikkea kasvatuksen välineenä. Tavoitteena oli, että ”nuori ihminen näkee oman itsensä” ja ”tietoisesti pohtii kaikkea sitä, mitä kirja avaa nähtäväksi ja koettavaksi” (Haahtela 1952, 108).

Jo 1950-luvun loppupuolella ja varsinkin 1960-luvulla alkoi kuitenkin näkyä merkkejä siitä, että opetukseen kaivattiin analyyttisyyttä ja tieteellistä lähestymistapaa. Muun muassa teeman käsite vakiintui jo tuolloin lähtemättömästi koulujen äidinkielen opetukseen. (Rikama 2005.) Kirjallisuustieteellinen tutkimusote vahvistui entisestään 1970-luvulla, mutta jonkinlainen suunnan muutos tapahtui 1980-luvulla, kun luettavan kirjallisuuden valinnassa näkyivät vahvemmin muut painotukset, kuten lukemisen mielekkyys ja viihteellisyys sekä oppilaan oman lukuharrastuksen vahvistuminen.

1990-luvulla tapahtui äidinkielen opetuksessa historiallinen muutos, kun oppiaineen nimi äidinkieli muuttui äidinkieleksi ja kirjallisuudeksi. Vuoden 2003 Lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS 2003) korostui jäl-

leen selvästi aiempaa enemmän tekstien analyyttinen lukutapa ja käsitteiden käyttö, samoin vuonna 2007 ensi kertaa järjestetyssä äidinkielen tekstitaidon ylioppilaskokeessa. Nykyiset ja tulevat ylioppilaskoeuudistukset perustuvat edelleen opetussuunnitelman ja äidinkielen ylioppilaskokeen vastaavuuteen: "Koesuorituksia arvioitaessa otetaan huomioon äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen tavoitteet. – – Ansiokas vastaus osoittaa – – hyvää äidinkielen ja kirjallisuuden oppisisältöjen hallintaa." (ÄKM, 4.) Siksi ei ole yhdentekevää, mitä valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin on kirjallisuudenopetuksen sisällöistä ja tavoitteista kirjattu.

Lähteet

Fasoulas, K. (1990). Lukion kirjallisuudenopetus 1880–1950. Teoksessa Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 44. Toim. Liisa Saariluoma. Helsinki: SKS, 153–168.

Haahtela, K. (1952). Ajatuksia kielioppimme ja kirjallisuuden opetuksen peruslinjasta. Teoksessa Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja I. Helsinki: ÄOL, 97–115.

Hanho J. T. (1955). Suomen oppikoululaitoksen historia II. 1809–1872. Helsinki: WSOY.

LOPS (2003). Lukion opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Rikama, J. (2004). Lukion kirjallisuudenopetus 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa opettajien arvioiden valossa. Sähköinen väitöskirja. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 368. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 984. Helsinki: SKS. http://acta.uta.fi

Rikama, J. (2005). Kirjallisuudenopetus osana sosiaalista järjestelmää. Kanava 7/2005, 450–455.

Saarimaa, E. A. (1939). Äidinkielen opetuksen kohentamisesta. Esitelmä Äidinkielen opettajain kokouksessa Tampereella 8.6.1938. Virittäjä 4, 201–210.

ÄKM (2006). Äidinkielen kokeen määräykset. Määräys annettu 8.12.2006. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta.

11.

Äidinkielen ylioppilaskoe

Äidinkielen ylioppilaskoe on kaksiosainen. Lukutaidon koe keskittyy analyyttisen ja kriittisen lukutaidon mittaamiseen. Kirjoitustaidon koe painottaa kykyä valita laajoista aineistoista olennainen ja kirjoittaa omaääninen teksti aineistoja hyödyntäen. Molemmissa kokeissa on aineistoina kaunokirjallisuutta ja asiatekstejä. Mukana on myös multimodaalisia eli monimuotoisia tekstejä ja tekstikokonaisuuksia, kuten ääntä ja kuvaa sisältäviä audiovisuaalisia aineistoja.

Lukutaidon koe

Lukutaidon kokeessa on kaksi osaa: **A. Media- ja asiatekstit** sekä **B. Kaunokirjalliset ja muut fiktiiviset tekstit**. Molemmissa osissa on kaksi valinnaista tehtävää (tehtävät voivat olla kaksiosaisia). Kokelas valitsee kummastakin osasta yhden tehtävän, eli kokeessa tehdään yhteensä kaksi tehtävää. Vastaus otsikoidaan, mikäli niin kehotetaan.

OHJE

Vastauksen kirjoittaminen lukutaidon kokeessa

Ks. Tehtävänannon analyysi, s. 131.

1. Erittele tehtävänanto ja tutustu aineistoon.

- Tutki tarkasti tehtävänantoa. Erittele, mitä tehtävänannossa kysytään tai mitä se kehottaa tekemään (on myös mahdollista, että vastaus on laadittava luetelmaviivoja käyttäen, mikäli tehtävänanto niin määrää). Kiinnitä erityistä huomiota tehtävänannossa käytettyihin verbeihin: mitä verbit ohjaavat sinua tekemään?
- Tutustu aineistoon ja selvitä itsellesi sen keskeinen sisältö ja tavoite.

Ks. Aineiston käyttö, s. 138.

2. Erittele ja tulkitse aineistoa.

- Tutki aineistoa tehtävänannon näkökulmasta. Pohdi, mitä tehtävänanto kehottaa aineistosta hakemaan.
- Tee huolelliset ja kattavat muistiinpanot.
- Mikäli käytät sitaatteja havaintojesi tukena, huolehdi siitä, että siteeraat oikein.

Ks. Ideointi, s. 132.
Ks. Tekstin jäsentely, s. 140.

3. Suunnittele vastauksesi rakenne.

- Suunnittele vastauksesi rakenne ennen kirjoittamista. Laadi johdonmukainen asioiden esittämisjärjestys. Älä unohda aineiston käyttöä vastauksessasi.

4. Kirjoita vastaus.

- Mene suoraan asiaan eli keskity jo aloituskappaleessa tehtävänannon rajaamaan näkökulmaan.
- Esittele käsiteltävä aineisto.

- Rakenna kappaleita, jotka vastaavat tehtävänantoon ja esittävät aineistosta tehdyt havainnot, todisteet ja päätelmät.
- Huolehdi tekstisi koheesiosta: virkkeiden ja kappaleiden on liityttävä luontevasti toisiinsa (myös luetelmaviivoja edellyttävän vastauksen on edettävä johdonmukaisesti).
- Noudata annettua merkkimäärää.

5. Otsikoi vastaus, jos tehtävänanto sitä edellyttää.

- Otsikoi tekstisi tehtävänantoa ja sisältöä vastaavaksi.

Ks. Otsikointi, s. 146.

6. Muokkaa tekstiäsi ja viimeistele se.

- Lue kirjoittamasi vastaus huolellisesti läpi. Korjaa mahdolliset sisällölliset ja rakenteelliset puutteet sekä kielivirheet. Huolehdi, että olet vastauksessasi käyttänyt aineistoja havaintojesi ja päätelmiesi todisteena. Tarkista, että kirjoittamasi vastaus ja otsikko vastaavat tehtävänantoa ja siinä annettua ohjeistusta.
- Tarkista merkkimäärä.

Ks. Palaute ja tekstin muokkaaminen, s. 147.

KOONTI

Lukutaidon kokeen vastauksen arviointi

Tehtävänannon noudattaminen ja otsikointi

- Noudattaako vastaus tehtävänantoa?
- Vastaako otsikko (mikäli sellainen on pyydetty laatimaan) tekstin sisältöä?

Sisällön monipuolisuus ja vakuuttavuus

- Onko vastauksen sisältö tarpeeksi monipuolinen ja vakuuttava tehtävänannon näkökulmasta?

Vastauksen jäsentyminen ja rakenne

- Eteneekö teksti johdonmukaisesti?
- Onko kappalejako mielekäs?

Tekstin koheesio eli sidosteisuus

- Onko tekstin koheesio kunnossa, eli sidostuvatko virkkeet ja kappaleet toisiinsa sujuvasti ja johdonmukaisesti?

Pohjatekstin käyttö osana omaa tekstiä

- Ovatko referointi, toiseen tekstiin viittaaminen ja sitaattitekniikka kunnossa?
- Perustellaanko kaikki tehdyt havainnot ja väitteet aineiston avulla?

Käsitteiden käyttö

- Onko vastauksessa käytetty käsitteitä mielekkäästi ja luontevasti?

Kieli ja tyyli

- Onko vastaus kieleltään sujuva, ymmärrettävä ja täsmällinen?

Kokonaisvaikutelma

- Vakuuttavatko vastauksen sisältö, rakenne, tyyli ja kieli lukijan?

Kirjoitustaidon koe

Kirjoitustaidon kokeessa kokelas kirjoittaa pohtivan, näkökulmia avaavan tai kantaa ottavan tekstin aineistojen pohjalta. Tarjolla on temaattisesti samansuuntaisia aineistoja ja niihin liittyviä aiheita. Kokelas valitsee yhden annetuista aiheista ja siihen sopivat aineistot. Otsikon kokelas laatii itse.

OHJE

Tekstin kirjoittaminen kirjoitustaidon kokeessa

1. Erittele kirjoitustaidon kokeen yleisohjetta huolellisesti.

- Mitä ohjeessa sanotaan? Mitä se kehottaa tekemään? Miten ohje kehottaa käyttämään aineistoja?

Ks. Tehtävänannon analyysi, s. 131.

2. Valitse aihe ja aineistot harkiten.

- Pohdi, mikä aiheista on sellainen, että sinulla on siitä sanottavaa.
- Tutustu aineistoihin ja keskity niihin, jotka herättävät sinussa ajatuksia, tunteita ja mahdollisia vastaväitteitä. Pohdi, mitkä aineistoista sopivat parhaiten valitsemasi aiheen käsittelyyn.

3. Perehdy aineistoihin, tee muistiinpanoja ja suunnittele sisältöä.

- Perehdy valitsemiisi aineistoihin huolellisesti erittelemällä ja tulkitsemalla niitä. Tee muistiinpanoja.
- Ideoi tekstisi sisältöä valitsemasi aiheen näkökulmasta.

Ks. Ideointi, s. 132.
Ks. Aineiston käyttö, s. 138.
Ks. Koheesio, s. 145.

4. Järjestä muistiinpanosi ja suunnittele tekstisi rakenne.

- Ryhmittele muistiinpanosi ja suunnittele asioiden looginen esitysjärjestys.
- Merkitse suunnitelmaasi myös se, miten ja missä kohdissa hyödynnät aineistoa: kerrotko omin sanoin vai siteeraatko? Muista, että liiallinen suorien sitaattien käyttö tekee tekstistä raskaan.

Ks. Tekstin jäsentely, s. 140.
Ks. Kappalejako, s. 142.

5. Kirjoita tekstisi.

- Ryhdy kirjoittamaan ensimmäistä versiota. Etene suunnitelmasi mukaan. Muista käyttää aineistoja ja viitata niihin. Liitä aineiston tarjoama aines omiin tietoihisi ja näkemyksiisi. Noudata annettua merkkimäärää.

6. Otsikoi tekstisi.

Ks. Otsikointi, s. 146.

7. Muokkaa kirjoittamaasi tekstiä.

- Lue kirjoittamasi teksti huolellisesti läpi. Korjaa mahdolliset sisällölliset tai rakenteelliset puutteet sekä kielivirheet. Viimeistele otsikointi. Tarkista merkkimäärä.

Ks. Palaute ja tekstin muokkaaminen, s. 147.

KOONTI

Kirjoitustaidon kokeessa kirjoitetun tekstin arviointi

Aiheen ja aineistojen valinta

- Onko aineistojen valinta perusteltua aiheen valinnan näkökulmasta?
- Vastaako tekstin sisältö valittua aihetta?

Otsikointi

- Onko otsikko perusteltu aiheen valinnan ja aineistojen näkökulmasta?
- Vastaako otsikko sisältöä?

Sisällön monipuolisuus ja vakuuttavuus

- Onko teksti monipuolinen ja vakuuttava sisällöltään?

Aineistojen käyttö osana omaa tekstiä

- Onko aineistoja hyödynnetty järkevästi ja asiantuntevasti?
- Ovatko referointi, aineistoihin viittaaminen ja sitaattitekniikka asianmukaisia?
- Eihän muualta lainattua esitetä omana eli eihän ole syyllistytty plagiointiin?

Tekstin jäsentyminen ja rakenne

- Onko asioiden esitysjärjestys johdonmukainen?
- Ovatko kappaleet mielekkäitä kokonaisuuksia?

Tekstin koheesio eli sidosteisuus

- Onko tekstin koheesio kunnossa? Ovatko siirtymät virkkeestä ja kappaleesta toiseen luontevia?

Kieli ja tyyli

- Onko teksti ilmaisultaan täsmällistä, sujuvaa ja johdonmukaista?
- Onko teksti tyyliltään hallittu kokonaisuus?
- Ovatko suoran esityksen välimerkit ja muut oikeakielisyysasiat kunnossa?

Kokonaisvaikutelma

- Onko teksti sisällöltään, rakenteeltaan ja kieleltään omaääninen, ehyt kokonaisuus?

12.

Puhe- ja vuorovaikutustilanteet

Taitoa käyttää puheenvuoroja tarvitaan niin opiskeltaessa, työelämässä kuin vapaa-ajalla. Myös puheen tai esitelmän pitäminen edellyttää vuorovaikutustaitoja. Aito vuorovaikutus syntyy siitä, että on läsnä tilanteessa ja kuuntelee, mitä toisilla on sanottavanaan.

Esitelmä

Esitelmä on puhe-esitys, jonka tärkein tunnusmerkki on se, että esitelmän pitäjä on asiantuntija. Usein esitelmä välittää tietoa jostain erityisestä aiheesta tai ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun esimerkiksi esittämällä perusteltuja väitteitä tai puolustamalla jotain tiettyä näkemystä tai ajattelutapaa. Aiheeseen paneutuminen ja uuden tiedon tai näkökulman tarjoaminen tekevät esitelmästä kiinnostavan ja vakuuttavat kuulijan. Myös esiintymistaitoihin on kiinnitettävä huomiota, koska ne vaikuttavat omalta osaltaan siihen, kuinka hyväksi esitelmä mielletään tai kuinka pätevänä esitelmöijää pidetään.

OHJE

Esitelmän suunnittelu ja pitäminen

1. **Päätä, mistä aiheesta esitelmäsi pidät. Valitse aihe sen mukaan, missä, milloin ja kenelle se esitetään.**
   - Aiheen valinta on tehtävä huolellisesti. Hyvä aihe takaa kuulijoiden kiinnostuksen.
2. **Selvitä etukäteen myös muut esitelmän pitämiseen liittyvät asiat.**
   - Minkälainen on tila, jossa esitelmän pidät? Onko siellä saatavilla tekninen laitteisto, jota mahdollisesti tarvitset?
   - Harjoittele teknisten apuvälineiden käyttöä etukäteen.
   - Keitä kuulijasi ovat ja kuinka paljon he tietävät esitelmän aiheesta etukäteen?
   - Kuinka paljon kuulijoita on?
3. **Suunnittele esitelmäsi.**
   - Esitelmän laatiminen edellyttää aineiston hankkimista ja asiaan paneutumista. Aihe on rajattava selvästi, koska liian laaja aihe tekee käsittelystä ylimalkaista.

4. Päätä, miten havainnollistat esitelmääsi.

- Havainnollistamiskeinot vaihtelevat esitelmän tavoitteen mukaan. Voit käyttää esimerkiksi diaesitystä, monisteita, videonäytteitä, kuvia tai konkreettisia esineitä.
- Diaesitys auttaa kuulijoita seuraaman esitelmän kulkua. Usein dioista on kuitenkin enemmän haittaa kuin hyötyä, jos dioja on liikaa tai ne on kirjoitettu liian pienellä kirjasinkoolla. Nyrkkisääntö on, että jos esitys kestää 20 minuuttia, dioja voi olla korkeintaan 10 ja niissä käytetty kirjasinkoko pitää olla vähintään 20 pistettä.

5. Valmistaudu harjoittelemalla.

- Harjoittele esitelmäsi pitämistä.
- Varmistu siitä, että esitelmäsi diat ovat oikeassa järjestyksessä ja sinulla on tarpeellinen määrä monisteita tai esitteitä, joita esitelmäsi lopuksi jaat kuulijoillesi, jos aiot heille jakaa jotain.
- Pukeudu tilanteen mukaan.

6. Keskity.

- Varaa itsellesi aikaa keskittymiseen ennen esitelmäsi pitämistä. Varmista hyvissä ajoin myös se, että kaikki tekniset laitteet ovat kunnossa.

7. Pidä esitelmäsi.

- Tee puhuessasi havaintoja kuulijoiden reaktioista: pysyvätkö he mukana? Hidasta, täydennä tai karsi esitystäsi tarpeen mukaan.

8. Mikäli mahdollista ja tilanteen luonteeseen sopii, pyydä kuulijoiltasi jälkeenpäin palautetta esitelmästäsi.

Puhe

Puheen pitäjä on aina vuorovaikutuksessa kuulijoidensa kanssa, vaikka puhe muistuttaa monologia eli yksinpuhelua. Puhe voidaan pitää monestakin syystä: puhuja haluaa välittää tietoa tai näkemyksiä, vaikuttaa ja vakuuttaa tai ehkä viihdyttää kuulijoita. Hyvässä puheessa toteutuu draaman kaari, eli siinä on aina alku, keskikohta ja loppu. Aloitukseen ja lopetukseen on erityisesti kiinnitettävä huomiota.

OHJE

Puheen suunnittelu ja pitäminen

1. **Määrittele puheesi lajityyppi.**
   - Onko kysymyksessä juhla-, asia-, ohjelma-, tervehdys-, tilanne-, pöytä- tai onnittelupuhe vai jonkinlainen ex tempore -puhe?
2. **Päätä, mihin puheellasi pyrit ja mistä puhut.**
3. **Käy mielessäsi läpi puheenpitotilanteen muu konteksti: missä, milloin ja kenelle puhe pidetään?**
   - Minkälainen on tila, jossa pidät puheen?
   - Puhutko yleisön keskellä vai edessä?
   - Onko käytettävissä äänentoistolaitteita (niiden käyttöä on harjoiteltava etukäteen)?
   - Mihin aikaan vuorokaudesta pidät puheesi (ovatko kuulijat ehkä väsyneitä tai nälkäisiä)?
   - Pidetäänkö tilaisuudessa ehkä muitakin puheita, ja miten tämä vaikuttaa sinun puheeseesi?
   - Keitä kuulijasi ovat ja kuinka paljon heitä on?
   - Miten tuttu valitsemasi aihe kuulijoille on, eli kuinka paljon he tietävät siitä etukäteen?
   - Istuvatko vai seisovatko kuulijat (vaikuttaa puheen kestoon)?
   - Minkälaista pukeutumista tilanne edellyttää?

4. Suunnittele puheesi hyvin ja pohdi, miten pidät yllä kuulijoiden mielenkiinnon.

- Rajaa aihe, hanki aineisto ja ideoi puheen sisältö. Suunnittele etenemisjärjestys huolellisesti. Hio ensimmäistä luonnosta sitä mukaa, kun aihe kypsyy ja puheen pitämisen ajankohta lähestyy.
- Kiinnostava aloitus herättää mielenkiinnon, hyvä lopetus puolestaan jättää vakuuttavan vaikutelman.
- Kuulijoiden puhutteleminen ja heihin vetoaminen pitävät yllä mielenkiintoa. Aloita puhe yleisön puhuttelulla.
- Huumori ja jokin pieni tarina tai esimerkki piristävät puhetta ja valpastuttavat kuulijoita.

5. Päätä, käytätkö puhuessasi muistiinpanoja vai pidätkö puheen ilman papereita.

- Hyvin tehty etenemissuunnitelma auttaa pysymään asiassa ja pitämään puheen ilman muistiinpanojakin. Jotain ilmiötä tai tilannetta tarkastellessasi voit esimerkiksi edetä kronologisesti menneestä nykyhetkeen ja tulevaan.
- Vaikka puhe on hyvä kirjoittaa valmiiksi tekstiksi, sitä ei kuitenkaan suositella luettavaksi suoraan paperista. Yleisin vaihtoehto lienee, että puhuja käyttää apunaan muistiinpanoja tai tukisanaliuskaa. Pääkohdat voi kirjoittaa esimerkiksi erillisille korteille.

6. Valmistaudu harjoittelemalla.

- Harjoittele puheen pitämistä. Pidä puheesi etukäteen esimerkiksi ystävillesi tai perheenjäsenillesi.

7. Keskity.

- Ennen kuin aloitat puheesi pitämisen, varaa itsellesi aikaa ja käy mielessäsi puhe pääpiirteissään läpi.
- Älä hajota itseäsi ja keskittymistäsi rupattelemalla muiden kanssa ennen puhettasi. Puheen pitäminen edellyttää täydellistä keskittymistä, kuten esiintyminen aina.

8. Pidä puhe.

- Älä hätäile äläkä kiirehdi asiasta toiseen, vaan ole levollisesti läsnä ja vuorovaikutuksessa yleisösi kanssa.

Puheenvuoro

Kun asioista on erilaisia näkemyksiä, voi mielipiteensä tuoda ilmi omassa puheenvuorossaan. Puheenvuoroja pidetään esimerkiksi erilaisissa palavereissa, neuvotteluissa ja kokouksissa, joissa on tehtävä päätöksiä tai joissa pohditaan erilaisia vaihtoehtoja ratkaisun löytämiseksi. Myös julkisissa keskustelu- ja väittelytilaisuuksissa voi käyttää puheenvuoroja.

OHJE

Puheenvuoron suunnittelu ja pitäminen

1. **Selvitä itsellesi, mikä on tavoitteesi: miksi haluat käyttää puheenvuoron?**
   - Mikäli sinulla on paljon sanottavaa, käytä useampi puheenvuoro.
2. **Ota huomioon, missä, milloin ja kenelle puheenvuorosi esität.**
   - Muista konteksti aina puheenvuoroja käyttäessäsi. Kiistanalaisia asioita käsitellessä tunnepurkaukset on pystyttävä hillitsemään, koska useimmiten niiden vaikutus on kielteinen.
3. **Tee itsellesi muistiinpanot keskeisimmistä argumenteistasi, ettei mitään sellaista unohdu, mitä haluat asiasta sanoa.**
   - Muista, että kaikkea ei yleensä tarvitse sanoa tyhjentävästi yhdessä puheenvuorossa vaan voit pyytää useita puheenvuoroja sen mukaan, mitä asioita nousee esille ja mihin sinulla on sanottavaa.
   - Puheenvuoron keskeisin tunnusmerkki on ytimekkyys. Muotoile kaikki argumenttisi mahdollisimman selvästi. Huolehdi siitä, että puheenvuorostasi käy ilmi, mikä on väitteesi ja miten sen perustelet.

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

4. Ole aktiivinen osallistuja. Hyvä puheenvuoro on aina osa jatkumoa, eli siinä otetaan huomioon, mitä aiemmin on sanottu, mutta tuodaan esiin myös jokin uusi näkökulma.

- Aloituspuheenvuorossa pohjustetaan aihe eli huolehditaan siitä, että puheenvuorossa on jotain sellaista, mikä innostaa jotakuta toista käyttämään puheenvuoron.
- Vastauspuheenvuoron pitäjä kuuntelee tarkasti, mitä muut sanovat, ja viittaa aiempiin puheenvuoroihin. Hän nostaa niistä esille sellaista, minkä pystyy kumoamaan tai mikä on kannatettavaa. Vastauspuheenvuorossa esitetään vasta-argumentteja ja yritetään saada muut vakuuttuneiksi siitä, että oma näkemys on perustelluin vaihtoehto tai ratkaisu.
- Lopetuspuheenvuoron pitäjä tekee yhteenvedon siitä, mitä aiemmissa puheenvuoroissa on sanottu, ja tuo vielä rakentavasti esiin oman näkemyksensä saadakseen sille hyväksyntää.

5. Pyri vakuuttamaan muut näkemyksestäsi jokaisessa puheenvuorossasi.

- Älä kuitenkaan ole hyökkäävä vaan käyttäydy kohteliaasti ja kunnioita muiden näkemyksiä.

KOONTI

Puheenvuoron pitäjän muistilista

Keitä ovat kuulijasi?

- Kuinka paljon kuulijoita on?
- Missä ja milloin pidät puheenvuorosi?
- Mitä oletat kuulijoidesi tietävän aiheesta jo etukäteen?
- Miten oletat kuulijoidesi asennoituvan aiheeseen?

Mikä on puheenvuorosi tavoite?

- Miten rajaat aiheesi?
- Mitä kuulijoiden pitäisi mielestäsi tietää puheenvuorosi jälkeen?

Miten jäsennät puheenvuorosi sisällön?

- Mitkä ovat puheenvuorosi ydinkohdat?
- Missä järjestyksessä esität asiat?
- Miten aloitat puheenvuorosi?
- Miten siirryt puheenvuorosi aiheesta toiseen johdonmukaisesti?
- Miten lopetat puheenvuorosi?

Neuvottelu

Neuvottelu on ryhmäkeskustelu, jossa pyritään sopimaan siitä, miten jokin ongelma ratkaistaan tai miten jonkin asian suhteen toimitaan. Neuvottelutaitoja tarvitaan erilaisissa ryhmätyötilanteissa sekä arkielämän ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa ja työelämässä. Hyvä neuvottelija valmistautuu neuvotteluun, asettaa tavoitteensa ja osaa joustaa tarpeen mukaan, jotta neuvottelussa päädytään kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Neuvottelussa tarvitaankin monipuolisia vuorovaikutustaitoja.

OHJE

Neuvotteluun osallistuminen

1. Valmistaudu neuvotteluun etukäteen.

- Ota selvää neuvoteltavista asioista ja hanki tarvittaessa taustatietoja.
- Pohdi etukäteen neuvottelukumppaneiden näkemyksiä käsiteltävästä aiheesta ja mieti, miten esität omat ratkaisuvaihtoehtosi ja miten perustelet ne.
- Mieti myös, missä asioissa olet valmis joustamaan ja mistä et halua tinkiä.

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

2. Osallistu neuvotteluun aktiivisesti ja suunnitelmasi mukaisesti.

- Luo omalta osaltasi suotuisaa ilmapiiriä keskusteluun. Kuuntele tarkasti ja tee tarkentavia kysymyksiä selvittääksesi muiden neuvottelun osapuolten tavoitteet.
- Käytä selkeitä, hyvin perusteltuja puheenvuoroja. Pyri kytkemään omat ajatuksesi muiden ehdotuksiin.
- Tee tarvittaessa myönnytyksiä ja esitä vaihtoehtoja, mutta pidä kiinni omista tavoitteistasi.

Ks. Puheenvuoro, s. 180.

3. Varmistakaa neuvottelun lopuksi, että olette yhtä mieltä lopputuloksesta.

- Tarkistakaa, että neuvottelun tuloksista ollaan yhtä mieltä.
- Huolehtikaa, että sovittujen asioiden toimeenpanosta ja aikatauluista sovitaan. Sopimukset on hyvä kirjata muistioon.
- Arvioikaa lopuksi yhdessä neuvottelunne onnistumista.

Ks. Muistio, s. 196.

Väittely

Väittelyyn osallistujat pyrkivät perustelemaan kantansa mahdollisimman monipuolisesti ja pitävästi. Tarkoituksena ei ole päätyä kompromissiin. Väittelyssä menestyminen vaatii aiheena olevan asian hallinnan lisäksi tarkkaa kuuntelemista, nopeaa reagointia ja loogista päättelykykyä. Väittely on viestintätilanne, jossa osallistujat voivat kehittää vuorovaikutus- ja argumentointitaitojaan.

OHJE

Väittelykilpailun järjestäminen

1. Muodostakaa 2–4 hengen väittelyjoukkueet ja valitkaa puheenjohtaja.

- Pariväittelyssä vastakkain asettuu kaksi paria. Lisäksi tarvitaan puheenjohtaja. Väittelyn tuomaristona toimii muu opetusryhmä. Joskus tuomariksi voidaan pyytää myös joku väittelyn aihepiirin asiantuntija.

2. Aloittakaa väittely.

- Puheenjohtaja aloittaa väittelyn esittelemällä aiheen ja väittelyn osapuolet.
- Varsinainen väittely alkaa puolustavan joukkueen aloituspuheenvuorolla, jonka pituudesta on hyvä sopia etukäteen. Pituus voi olla esimerkiksi kolme minuuttia.
- Aloituspuheenvuoro on valmisteltu puheenvuoro, jossa esitellään joukkueen kanta väittelyn aiheeseen ja jokin tai joitakin keskeisiä argumentteja. Aloituspuheenvuoroa ei saa keskeyttää.
- Aloituspuheenvuoroa seuraa väitettä vastustavan joukkueen puheenvuoro, joka myös on etukäteen valmistettu ja samanmittainen kuin ensimmäinen aloituspuheenvuoro.

Ks. **Puheenvuoro, s. 180.**

3. Jatkakaa puheenvuorojen esittämistä vuorotellen niin, että puheenvuoroissa paitsi esitetään ennakolta mietittyjä argumentteja, myös reagoidaan spontaanisti vastapuolen puheenvuoroihin.

- Sopikaa puheenvuorojen pituudesta etukäteen, tai puheenjohtaja pitää huolen puheajan tasapuolisesta jakautumisesta joukkueiden kesken.

4. Päättäkää väittely lopetuspuheenvuoroihin ja puheenjohtajan kiitoksiin.

- Väittelyajan (esimerkiksi 10–15 minuuttia) lähestyessä loppuaan puheenjohtaja pyytää joukkueilta lopetuspuheenvuorot, joiden pitäjät on etukäteen mietitty.
- Lopetuspuheenvuoron pituus voi olla esimerkiksi kaksi minuuttia, eikä lopetuspuheenvuoroa saa keskeyttää. Viimeisen puheenvuoron saa pitää väitettä vastustava joukkue.
- Väittelyn puheenjohtaja kiittää väittelyjoukkueita ja järjestää äänestyksen väittelyn voittaneesta joukkueesta.

5. Arvioikaa lopuksi väittelyn onnistuneisuutta puheenjohtajan päätettyä väittelyn.

- Äänestyksen jälkeen puheenjohtaja pyytää perusteluita äänestyksen tulokselle. Tuomaristo (opetusryhmä) perustelee näkemyksensä väittelystä tekemiensä muistiinpanojen avulla.

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

KOONTI

Väittelyyn osallistujien tehtävät

Ks. Argumentointitavat ja retoriset keinot, s. 48.

Väittelijät valmistautuvat väittelyyn huolellisesti.

- Omaa teesiä tukevia perusteluja kootaan mahdollisimman monipuolisesti ja mietitään, missä järjestyksessä ne olisi hyödyllisintä esittää.
- Ennakoidaan myös vastapuolen perusteluja ja varustaudutaan vastaamaan niihin.
- Tarvittaessa hankitaan väittelyn aiheesta lisätietoja.
- Sovitaan aloitus- ja lopetuspuheenvuorojen pitäjät.

Puheenjohtajan tehtävänä on esitellä yleisölle väittelyn aihe ja väittelyyn osallistujat sekä jakaa väittelyn aikana tasapuolisesti puheenvuoroja.

- Puheenjohtaja myös pitää huolen väittelylle asetetuista aikarajoista ja pyytää väittelyn loputtua tuomaristolta näkemyksen väittelyn voittajasta (esimerkiksi äänestyttämällä).

Tuomaristo (muu opetusryhmä tai väittelyn aihepiirin ulkopuolinen asiantuntija) kuuntelee tarkasti väittelyn aikana esitetyt argumentit ja tekee muistiinpanoja.

- Miten hyvin väittelyn osapuolet perustelevat väitteensä?
- Kuinka monipuolisia argumentointitapoja ja kuinka tehokasta retoriikkaa väittelijät käyttävät?
- Millä tavalla väittelijät ovat ottaneet huomioon vasta-argumentit omia perusteluitaan laatiessaan?
- Kuinka hyvin väittelijät liittävät omat puheenvuoronsa edellä sanottuun?
- Pitävätkö väittelijät kiinni väittelyn pelisäännöistä, esimerkiksi puheenvuorojen pituusrajoista ja puheenvuorojen pyytämisestä?
- Väittelyn tuomareina toimivien on syytä muistaa, että väittelyn voittaa se osapuoli, joka väittelee taitavammin ja perustelee väitteensä paremmin. Tuomareina toimivien omat mielipiteet aiheesta eivät saa vaikuttaa tuomarointiin.

Rakentava palaute

Viestintä- ja vuorovaikutustaidot kehittyvät harjoittelun sekä havainnoinnin kautta. Itsearvioinnin ja muilta saadun palautteen avulla voi kehittää vuorovaikutustaitojaan. Onnistunut palaute antaa tietoa siitä, mitä ja miten olisi erityisesti kehitettävä.

KOONTI

Palautteen antaminen

- Palaute on usein hyödyllistä antaa ns. *hampurilaismallia* noudattaen: ensin otetaan esille asioita, jotka vuorovaikutuksessa toimivat ja joissa onnistutaan. Tämän jälkeen esitetään perusteltuja parannusehdotuksia asioista, joissa olisi vielä kehittymisen varaa. Lopuksi tasapainotetaan palautetta ottamalla esille olennaisia suoritukseen liittyviä vahvuuksia.
- Anna palautetta, joka kohdistuu harjoiteltavaan asiaan eikä sellaisiin seikkoihin, joihin palautteen saaja ei voi vaikuttaa. Kaikkiin asioihin ei tarvitse kiinnittää huomiota samalla kertaa.
- Nosta esiin konkreettisten esimerkkien kautta sekä vahvuuksia että kehittämistä kaipaavia puolia. Palaute tulee aina perustella ymmärrettävästi.
- Tue palautettasi mieluiten toteutettavissa olevilla ehdotuksilla. Tarkoitus on antaa palautetta, jonka pohjalta palautteen saaja voi kehittää taitojaan.
- Ole rehellinen ja reilu. Anna sellaista palautetta, jota olisit itsekin valmis vastaanottamaan.

KOONTI

Palautteen vastaanottaminen

- Ole avoin palautteelle, niin saat siitä suurimman hyödyn.
- Muista, että palaute kohdistuu toimintaasi ja harjoiteltaviin taitoihin, ei persoonaasi.
- Tarvittaessa kysy perusteluja ja tee tarkentavia kysymyksiä palautteen antajalle.
- Muista, että kukin palautteen antaja antaa palautetta vain omasta näkökulmastaan. Tämän vuoksi kannattaa hankkia palautetta monelta eri ihmiseltä.
- Hyödynnä saamasi palaute. Mieti, miten sinun pitää konkreettisesti toimia, jotta vuorovaikutustaitosi kehittyisivät palautteen suuntaamalla tavalla.

13.

Asiakirjamalleja

Tavallisimpia asiakirjoja ovat muun muassa kokouskutsu ja pöytäkirja. Niiden laatimiseen on omat vakiintuneet sääntönsä.

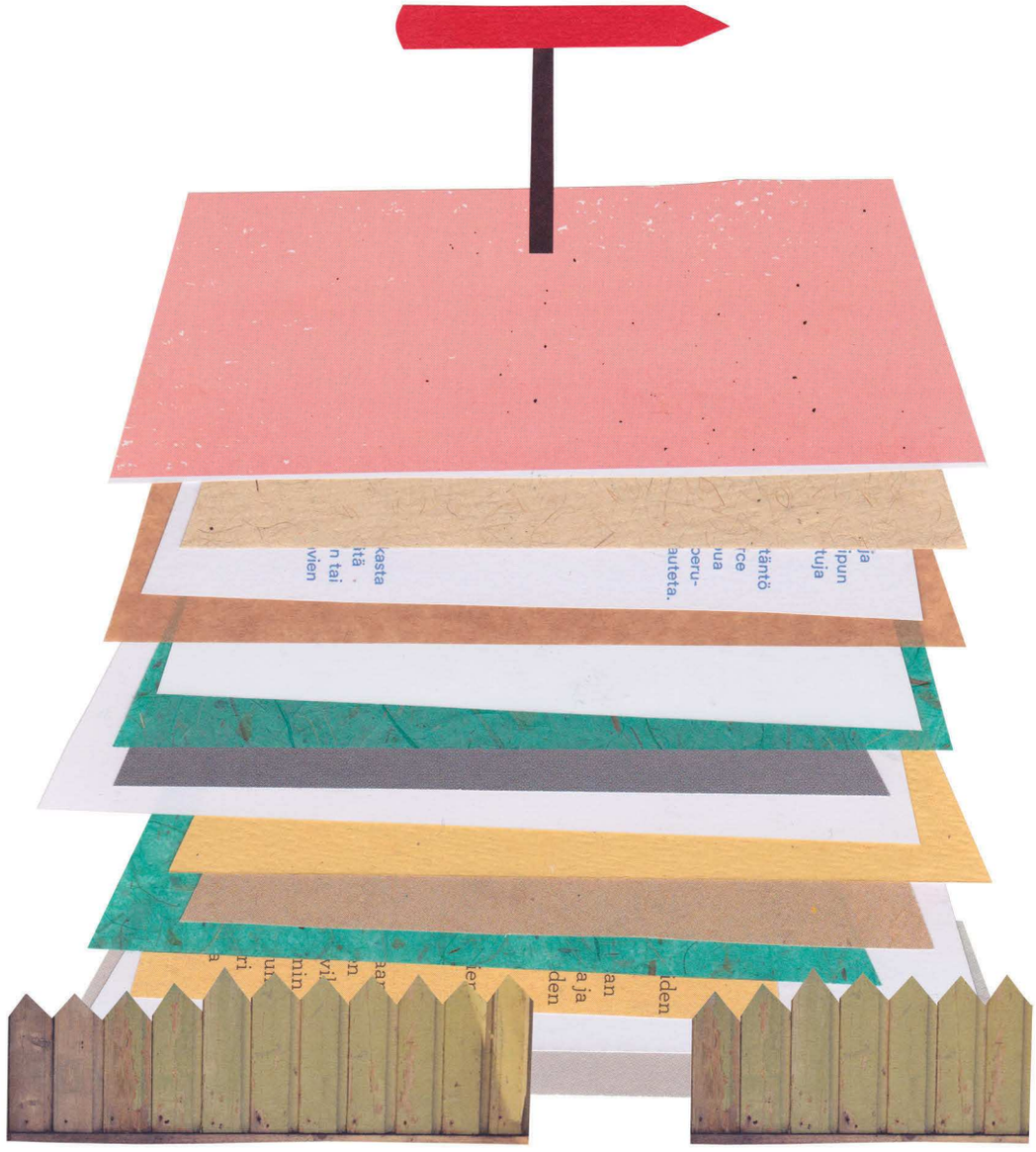

Tyypillisiä asiakirjoja

Työelämässä ja muissa virallisissa tilanteissa on osattava laatia sovittujen käytänteiden mukaisia asiakirjoja. Esimerkiksi ennen kokousta osanottajille lähetetään kokouskutsu, johon nykyisen käytännön mukaan usein sisältyy esityslista. Pöytäkirjaa kokouksessa pitää sihteeri, joka myös kirjoittaa sen puhtaaksi ja antaa tarkistettavaksi pöytäkirjan tarkastajille. Myös muistiot, viralliset kirjeet ja työpaikkahakemukset noudattavat sovitunlaista kaavaa. Tässä jaksossa on tavallisimpien asiakirjojen malleja.

Anna Vuohenkalma

Provastinpolku 2

00007 Jukola

anna.vuohenkalma@gmail.com

HAKEMUS

7.5.2020

Luokanopettajan toimi Jukolan alakoulussa (ilmoitus *Jukolan Viestissä* 1.5.2020)

Pyydän, että minut otetaan huomioon täytettäessä Jukolan alakoulussa avoinna olevaa luokanopettajan tointa. Olen suorittanut kasvatustieteen maisterin tutkinnon ja valmistunut luokanopettajaksi keväällä 2018.

Opintojeni jälkeen olen työskennellyt luokanopettajan sijaisena yliopiston opettajankoulutuslaitoksen harjoittelukoulussa lukuvuodet 2018–2019 ja 2019–2020. Sekä opinnoissani että työskennellessäni normaalikoulussa olen paneutunut suomi toisena kielenä (S2) -opetukseen ja draamakasvatukseen. Pro gradu -tutkielmani olen tehnyt tieto- ja viestintätekniikan soveltamisesta kouluopetukseen. Omassa opetuksessani olen hyödyntänyt monenlaisia uusimpia opetusmenetelmiä ja saanut kiittävää palautetta niin oppilailta, vanhemmilta, työtovereilta kuin koulun johdoltakin. Liitän oheen opinto- ja työtodistukseni (liitteet 1–3). Jatkuvasti olen myös hankkinut lisää tietoa ja koulutusta omalta alaltani (liitteet 4–5).

Vaikka kokemukseni opettajantyöstä on vähäinen, uskon, että pystyn vastaamaan niihin haasteisiin, joita opettajalle nykykoulussa on asetettu.

Jukolassa 7.5.2020

Kunnioittavasti

Anna Vuohenkalma

Anna Vuohenkalma, KM, luokanopettaja

Liite 1: Tutkintotodistus

Liite 2: Työtodistus (lv. 2018–2019)

Liite 3: Työtodistus (lv. 2019–2020)

Liite 4: Todistus draamakoulutuksesta

Liite 5: Todistus vuorovaikutustaitojen kehittämiskoulutuksesta

Jukolan Nuorisoseura **KOKOUSKUTSU**

Jalkapuunpolku 7 **7.1.2020**

00007 JUKOLA

JUKOLAN NUORISOSEURAN HALLITUKSEN KOKOUS

Aika: 23.1.2020 klo 18.00

Paikka: Jukolan Nuorisoseurantalo

Kutsu: Tiina Toukola (pj.)
Tomi Oravainen (sihteeri)
Maija Ilvesjärvi
Sisu Hiidenkivi
Lila Mäyrä
Otso Kaski

Esityslista:

1. Kokouksen avaus
2. Kokouksen laillisuus ja päätösvaltaisuus
3. Pöytäkirjan tarkastajien valinta
4. Esityslistan hyväksyminen
5. Nurkkatanssit Jukolan Nuorisoseurantalolla 28.5.2020
6. Muut asiat
7. Ilmoitusasiat
8. Kokouksen päättäminen

TERVETULOA!

Jukolassa 7.1.2020

Tomi Oravainen

Tomi Oravainen, sihteeri

Jukolan Nuorisoseura **PÖYTÄKIRJA**

Jalkapuunpolku 7 **23.1.2020**

00007 JUKOLA

JUKOLAN NUORISOSEURAN HALLITUKSEN KOKOUS

Aika: 23.1.2020 klo 18.00

Paikka: Jukolan Nuorisoseurantalo

Läsnä: Tiina Toukola (pj.)
Tomi Oravainen (sihteeri)
Maija Ilvesjärvi (rahastonhoitaja)
Sisu Hiidenkivi
Lila Mäyrä
Otso Kaski

1. Kokouksen avaus

Puheenjohtaja avasi kokouksen ja toivotti kaikki tervetulleiksi.

2. Kokouksen laillisuus ja päätösvaltaisuus

Kokous todettiin laillisesti kokoon kutsutuksi ja päätösvaltaiseksi.

3. Pöytäkirjan tarkastajien valinta

Pöytäkirjan tarkastajiksi valittiin Lila Mäyrä ja Sisu Hiidenkivi.

4. Esityslistan hyväksyminen

Esityslista hyväksyttiin kokouksen työjärjestykseksi.

5. Nurkkatanssit Jukolan Nuorisoseurantalolla 28.5.2020

ILLAN OHJELMA: Päätettiin, että Jukolan Nuorisoseuran sihteeri vastaa illan ohjelmasta yhdessä Nuorisoseuran näytelmäryhmän kanssa. Tekeillä on jo pienoisnäytelmä, ja sihteerin mukaan Nuorisoseuran kuoro on myös aloittanut oman osuutensa suunnittelun. Lauri Impivaaraa on pyydetty esittämään viime vuonna valtakunnallisessa Nuorison Taidetapahtumassa Helsingissä palkittu multimodaalinen esityksensä *Julma luonto*.

TARJOILU: Tarjoilusta ja buffetin pitämisestä lupasi huolehtia Sisu Hiidenkivi yhdessä Lila Mäyrän kanssa. Sovittiin, että buffetista myydään mehua, kahvia ja limonadia sekä itse leivottuja leivonnaisia. Päätettiin myös pyytää eri liikkeenharjoittajilta lahjoituksia buffetin tarjonnan kartuttamiseksi.

KORISTELU: Nuorisoseurantalon koristelua varten päätettiin hankkia koivun- ja tuomenoksia. Otso Kaski otti tehtäväkseen etsiä internetistä teksti- ja kuvamateriaalia entisajan nurkkatanssiperinteestä. Mahdollisuuksien mukaan ko. materiaali esitetään joko digitaalisesti tilaisuuden yhtenä ohjelmanumerona tai tulostettuina seinälehtinä tms. Nuorisoseurantalon eteisaulassa.

SIIVOUS: Sovittiin, että Nuorisoseuran tilojen siivoaminen tapahtuu nurkkatansseja seuraavana aamuna klo 10. Kaikkien läsnäolo on toivottavaa. Lisäksi yritetään saada paikalle talkooporukkaa.

JÄRJESTYSMIEHET: Järjestysmiesten läsnäoloa ei pidetty välttämättömänä. Puheenjohtaja toi kuitenkin esille Jukolan Metsästysseuran terveiset siitä, että metsästysseura olisi halukas auttamaan Nuorisoseuraa nurkkatanssiperinteen elvyttämisessä ja ensimmäisten nurkkatanssien järjestämisessä, joten päätettiin ehdottaa metsästysseuralle, että se voisi valita keskuudestaan 2–4 vapaaehtoista järjestysmiehen tehtäviin.

LIPUNMYYNTI: Maija Ilvesjärvi lupasi huolehtia tilaisuuden lipunmyynnin ja tilitykset. Päätettiin, että lippuja voi ostaa myös ennakkoon Maijalta.

MAINONTA: Mainonnasta vastaa sihteeri yhdessä lipunmyynnistä vastaavan Maija Ilvesjärven kanssa.

6. Muut asiat

Puheenjohtaja Tiina Toukola toi vielä kertaalleen esille, että Jukolan Metsästysseura haluaisi osallistua nurkkatanssien järjestämiseen ja tukea tapahtumaa myös taloudellisesti. Päätettiin, että puheenjohtaja valmistelee asian seuraavaan kokoukseen, jossa voidaan tehdä Jukolan Metsästysseuralle esitys siitä, missä kaikessa apua tarvitaan ja kuinka paljon taloudellista tukea metsästysseuralta anotaan.

7. Ilmoitusasiat

Tiina Toukola ilmoitti, että Jukolan Metsästysseura kutsuu Jukolan Nuorisoseuran hallituksen hirvipeijaisiin 28.2.2020.

8. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 21.30.

Jukolassa 30.1.2020

Tiina Toukola, pj. Tomi Oravainen, sihteeri

Olemme tarkistaneet pöytäkirjan ja todenneet sen kokouksen kulkua vastaavaksi.

Jukolassa 5.2.2020

Sisu Hiidenkivi Lila Mäyrä

Jukolan Metsästysseura **MUISTIO**

Sonnimäentie 1 4.5.2016

00007 JUKOLA

METSÄSTYSSEURAN PALAVERI

Aika: 4.5.2016 klo 8.00

Paikka: Jukolan Metsästysseuran kerhotila

Läsnä: Juhani Hirvi

Simeoni Karhu

Eero Näätä

Aapo Tikka

Venla Jänis (muistion pitäjä)

Poissa: Lauri Pyy

Tuomas Tiainen

Keskusteltiin tulevasta metsästyskaudesta ja siihen liittyvistä metsästysluvista. Päädyttiin valitsemaan Eero Näätä hoitamaan tulevan kauden metsästyslupa-asioita, koska Juhani Hirvi oli unohtanut lähettää lupa-anomukset ajoissa viime vuonna.

Valittiin hankittavaksi seuran uudet metsästyshaalarit Venla Jäniksen tilaamien ja esittelemien mallien pohjalta.

Sovittiin metsästyskauden alkajaisiksi saunailta Jukolan Metsästysseuran kerhotilassa, 4.8.2016 klo 18.00. Venla Jänis tilaa paikalle tarjoilua Seunalan pitopalvelusta, johon seuralla on pitkä liikesuhde.

Sovittiin, että seuraava seuran kokoontuminen on saunaillan yhteydessä 4.8.2016 metsästysseuran kerhotilassa.

Muistion laati

Venla Jänis

Tiedoksi: Lauri Pyy

Tuomas Tiainen

R1 C0 C1 C2 C3 C4 C5 C6 C7
R2
R3 JUKOLAN METSÄSTYSSEURA TARJOUSPYYNTÖ 1
R4 Venla Jänis
R5 Sonnimäentie 1
R6 00007 JUKOLA 6.5.2016
R7 (099)012 345 67
R8
R9
R10 Seunalan pitopalvelu oy.
R11 Anna Seunala
R12 Seunalantie 7
R13 00007 JUKOLA
R14
R15
R16
R17
R18 Puhelinkeskustelu 5.5.2016
R19
R20 JUKOLAN METSÄSTYSSEURAN ILLANVIETON RUOKATARJOILU
R11
R22 Pyydän yritykseltänne tarjousta Jukolan Metsästysseuran syysillanvie-
R23 ton ruokailun järjestämiseksi. Kävimme keskustelua asiasta jo puheli-
R24 mitse 5.5. 2016.
R25
R26 Paikalla tulee olemaan seitsemän metsästysseuran jäsentä ja viisi maan-
R27 omistajaa. Voi olla syytä varautua myös muutamaan lisähenkilöön, jos seu-
R28 ran jäsenten puolisot pistäytyvät paikalla.
R29
R30 Toiveissa olisi tarjoilu, joka sisältäisi Viertolan isännän kuuluisaa härkä-
R31 pataa, salaattia sekä jonkinlaista makeaa jälkiruokaa. Pyydämme ehdotusta
R32 myös ruokajuomista.
R33
R44 Metsästysseuran kerhotiloissa on oma keittiö ja tarjoiluastiat. Ruokailu
R45 alkaisi noin klo 19 ja päättyisi noin klo 20, minkä jälkeen keittiön ja astiat
R46 voisi käydä siivoamassa. Seuran illanvietto jatkuu saunomisella.
R47
R48 Pyydämme kirjallista tarjoustanne hinta-arvioineen 30.5.2016 mennessä.
R48 Lisätietoja saa Venla Jänikseltä, puh. 099 012 345 67.
R49
R50 Kunnioittavasti
R51
R52 JUKOLAN METSÄSTYSSEURA
R53
R54
R55 Venla Jänis
R56
R57 LIITE Kartta, johon merkitty metsästysseuran kerhotilan sijainti

Huom. Tarjouspyyntö on esimerkki virallisesta kirjeestä. Se noudattaa niin sanottua vakioasettelua, jossa asiakirjassa esitettävillä tiedoilla on vakiopaikat ja asettelut.

Orvokki Seunala **RAPORTTI**

Aleksis Kissala **23.10.2023**

Tuomas Oravanpesä

ÄI2/ Jukolan lukio

Tutustumiskäyati Jukolaa Steavall-tekaologiakeskukseea

Aika	16.–21.10.2023
Tutustumiskohde	Stenvall-teknologiakeskus, Hiidenkiventie 9, 00007 Jukola
Osallistujat	Opiskelijat Orvokki Seunala, Aleksis Kissala ja Tuomas Oravanpesä lukion äidinkielen ja kirjallisuuden 2. kurssilta
Tutustumiskäynnin tavoite	Tarkoituksena oli tutustua teknologiakeskuksen toimintaan ja kartoittaa, millaisia viestintä- ja vuorovaikutustaitoja siellä työskentelevät eri ammattiryhmät tarvitsevat työssään. Tutustumiskäynti on pohjana myöhemmin tehtävälle aiheeseen liittyvälle tutkielmalle.
Eri ammattiryhmät	Tutustumiskäynnillä selvisi, että teknologiakeskuksessa työskentelee hyvin monien eri ammattiryhmien edustajia, joilla on mm. teknisen, kaupallisen ja taidealan koulutustaustaa. Lisäksi keskuksen ravintolassa ja kiinteistön huollossa työskentelevillä on oma ammatillinen koulutustaustansa. Eri ammattiryhmien työssä tarvittavat viestintä- ja vuorovaikutustaidot ovat varsin erilaisia.
Arviointi	Tutustumiskäynti oli onnistunut ja erittäin hyödyllinen. Keskuksessa työskentelevien monenlaiset koulutustaustat yllättivät, ja havainnosta on hyötyä, kun jatkossa suunnitellaan tarkempaa tutkimusta eri ammattiryhmien työssä tarvittavista viestintä- ja vuorovaikutustaidoista. Vastaanotto keskuksessa oli ystävällistä, ja kaikkiin kysymyksiin vastattiin. Meidät myös toivotettiin tervetulleiksi teknologiakeskukseen tekemään varsinaista tutkimustamme.
	Orvokki Seunala Aleksis Kissala Tuomas Oravanpesä
LIITE	Stenvall-teknologiakeskuksen esite

14.

Hakemistot

Käsitehakemisto

A

AFFEKTIIVINEN SANANVALINTA tunteisiin vetoava sananvalinta

AIHE se, mistä teksti kertoo tai mitä se kuvaa

ALKUSOINTU allitteraatio; peräkkäisten tavujen tai sanojen yhteen sointuvuus säkeen tai lauseen alussa: *Jos mättää märkää rättiä / ei syytä säätä sättiä, /* – – . (Ilpo Tiihonen, *Largo*. 2004.)

ALLEGORIA vertauskuvallinen kertomus

ALLITTERAATIO alkusointu

ALLUUSIO intertekstuaalinen viittaus toiseen tekstiin, ks. intertekstuaalisuus

ANALOGIA samankaltainen, verrattavissa oleva, yhteneväinen ilmaisu- tai esitystapa

ANTITEESI vastakohta, vastakkainasettelu, ks. kontrasti; esim. *musta/valkoinen*, *nuori/vanha*

ANTITEETTINEN vastakohtainen, ks. kontrastinen

ARGUMENTOINTIVIRHE virheellinen, epäloogінen perustelu

ARGUMENTTI väite ja perustelu (argumentti rakentuu argumentointitavasta ja retorisista keinoista)

ASENNONVAIHTO näkökulman, puhetilanteen tai esim. aiheen vaihtuminen runossa

D

DENOTAATIO sanan varsinainen merkitys, perusmerkitys, ks. konnotaatio

DESKRIPTIIVINEN kuvaileva

DESKRIPTIIVISYYS kuvailevuus

DIALOGI vuoropuhelu

DRAAMA näytelmä

E

ELLIPSI osan poisjättäminen ilmauksesta merkityksen muuttumatta

EPIIKKA kertomakirjallisuus

EPILOGI loppukohtaus, -näytös; erillinen teoksen loppuosa ikään kuin yhteenvetona tai loppusanoina

ESISOPIMUS argumentoidessa voidaan olettaa, että jotkin asiat ovat tuttuja entuudestaan, jolloin niitä ei tarvitse erikseen esitellä eikä niiden olemassaoloa perustella vaan on olemassa ikään kuin sopimus, että kaikki tietävät mistä puhutaan

EUFEMISMI kaunisteleva kiertoilmaus; esim. *astua ajasta iäisyyteen* (kuolemisesta)

F

FIKTIIVINEN kuvitteellinen

FIKTIO kuvitelma; kuvitteellinen kirjallisuus eli fiktiivinen kirjallisuus

G

GENRE eli laji, lajityyppi, tekstilaji; esimerkiksi kaunokirjallisuuden päälajit ovat epiikka, lyriikka ja draama, niiden alalajeja taas romaani, novelli, sonetti, haiku, komedia, tragedia

H

HYBRIDITEKSTI kahden tai useamman tekstilajin yhdistelmä, esimerkiksi kirjeen muotoon kirjoitettu mainos

HYPERBOLA liioittelu

I

INGRESSI tiivistelmänomainen kooste leipätekstin yhteydessä esimerkiksi journalistisissa teksteissä

INTERTEKSTUAALISUUS tekstienvälisyys, ks. myös alluusio, pastissi

INVERSIO käännetty sanajärjestys

J

JUTTU ks. juttutyyppi

JUTTUTYYPPI sanomalehden tekstilajeja sanotaan juttutyypeiksi, jutuiksi; esim. uutinen, reportaasi ja kolumni ovat journalistisia juttutyyppejä

K

KAIKKITIETÄVÄ KERTOJA kerrontaratkaisu, jossa tekstin kerrontaa hallitsee yksi omnipotentti (= kaikkivaltias) kertoja

KEHÄPÄÄTELMÄ virheellinen päättelyketju, jossa johtopäätös on merkitykseltään sama kuin lähtökohtana ollut väittämä

KERRONTA se, mitä kerrotaan ja miten kerrotaan (= tekstin sisältö ja muoto)

KERTO saman asian ilmaiseminen toisin sanoin runoudessa tai laululyriikassa; kuvio, joka kertaa toisin ilmaisua edeltävän jakson: *Jos mun tuttuni tulisi / ennen nähtyni näkyisi* – –.

KERTOJA kerrontaa (ks. kerronta) toteuttava ääni tekstissä; minäkertoja, ulkopuolinen kertoja, kaikkitietävä kertoja, metafiktiivinen kertoja jne.

KERTOSÄE säe, joka toistuu samanlaisena

KIELEN KEINOT kielelliset tehokeinot, joita voi tarkastella äänne-, sana- ja lausetasolla sekä tekstin kokonaisuuden tasolla; kielen keinoja nimitetään myös kielellisiksi keinoiksi, kielen tehokeinoiksi tai kielellisiksi tehokeinoiksi, retorisiksi keinoiksi, tekstuaalisiksi keinoiksi jne., ks. myös retoriset keinot, tekstuaaliset keinot, tyyli, ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24

KIELIKUVA kuvallinen ilmaus; kielikuvia ovat esim. vertaus, metafora, metonymia, personifikaatio, synekdokee, synestesia

KOHEESIO sidosteisuus

KOHTAUS näytelmätekstissä jakso, joka rajautuu omaksi kokonaisuudekseen; näytelmä koostuu kohtauksista ja näytöksistä, ks. näytös; kertomakirjallisuudessa voidaan myös erottaa kerronnallisia jaksoja, joita voi nimittää kohtauksiksi

KONNOTAATIO sanan sivumerkitys tai lisämerkitys, ks. denotaatio

KONTEKSTI tekstin tulkinnan kannalta merkitsevä asia- tai tekstiyhteys

KONTRASTI vastakohta, vastakohtaisuus

KONTRASTINEN vastakohtainen

L

LAUSE kokonaisuuden muodostava puhutun tai kirjoitetun tekstin jakso, joka rakentuu persoonamuotoisen verbin eli predikaatin ympärille, ks. virke

LAUSETASO yksi tekstin neljästä rakennetasosta (äänne-, sana- ja lausetaso sekä tekstin taso), ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24

LAUSETYYPPI lausetyyppejä ovat toteamus-, käsky- ja kysymyslause

LOPPUSOINTU riimi; tavujen tai sanojen yhteen sointuminen säkeiden tai lauseiden lopussa: – – / *sää syytön on, vain säädytön* / *se on kuin sänky päädytön* – – (Ilpo Tiihonen, *Largo*. 2004.)

LYYRINEN MINÄ runon minä; yksikön 1. persoonan puhuja runossa; lyyristä minää käytetään usein luonnehdittaessa perinteisten, mitallisten runojen puhujaa

M

MEDIA väline; suppean määritelmän mukaan joukkoviestintävälineet, laajan määritelmän mukaan mikä tahansa väline, jolla viesti välitetään, esimerkiksi kynä, juliste, liikennemerkki, ääniaalto jne.

MERKITYSKENTTÄ nimitys tekstuaaliselle kokonaisuudelle, jossa rakentuu merkityksiä; esimerkiksi purjehdusta kuvaava teksti sisältää runsaasti purjehdukseen liittyvää sanastoa, joka kuuluu samaan merkityskenttään

METAFIKTIIVINEN KERTOJA kerrontatekninen ratkaisu, jossa kertojan tietoisuus kerronnan fiktiivisyydestä tuodaan selvästi esiin

METAFORA kuvallinen ilmaus, joka on kokonaisuutena vertausta kiinteämpi kuvamaisuudessaan: *Poika oli kujeileva kojootti* (metafora). *Poika oli kuin kujeileva kojootti* (vertaus).

METONYMIA kielikuva, jossa ilmaus on korvattu siihen assosiatiivisesti läheisesti liittyvällä ilmauksella: *Jengillä oli uuden kiiltävä rauta* (= auto) *allaan*. *Pojat takapenkillä lukivat Remestä* (= Ilkka Remeksen teosta).

MILJÖÖ ympäristö, elinympäristö; fiktion tarinan sijoittuminen johonkin aikaan ja paikkaan eli miljööseen

MINÄKERTOJA kerrontaa toteuttava yksikön ensimmäisen persoonan kertoja tekstissä; kokemukset ja havainnot esitetään minämuotoisen kertojan välityksellä

MITALLISUUS runomittaan kirjoitetun tekstin ominaisuus; mitallisessa runossa on käytetty runomittaa

MITTA ks. runomitta

MONILUKUTAITO kyky tulkita ja tuottaa erilaisten symboli- ja merkkijärjestelmien viestejä eli multimodaalisia tekstejä (sanallisia, numeerisia, visuaalisia, auditiivisia, audiovisuaalisia, digitaalisia jne.)

MONIÄÄNISYYS tekstin ominaisuus sen monien eri näkökulmien ja mahdollisten intertekstuaalisten ominaisuuksien ansiosta

MONOLOGI yksinpuhelu

MOTIIVI teemaa rakentava kaunokirjallisen tekstin konkreettinen, merkityksellinen elementti; henkilö-, tilanne-, esinemotiivi

MULTIMODAALINEN ELI MONIMUOTOINEN TEKSTI moniaistimellinen ja -kanavainen tekstikokonaisuus, jossa viesti koostuu monenlaisista merkkijärjestelmistä ja jossa hyödynnetään vastaanottajan eri aisteja viestin välittämisessä, esim. verkkosivu, elokuva, videopeli

N

NARRATIIVINEN kertova

NARRATIIVISUUS kertovuus

NOSTO tekstielementti, joka on irrotettu sitaatinomaiseksi omaksi kokonaisuudekseen muusta tekstistä tekstikokonaisuudessa, esimerkiksi lehtihaastattelussa, reportaasissa, kolumnissa tms.

NÄYTÖS näytelmän osa; näytelmä koostuu näytöksistä, jotka koostuvat kohtauksista, ks. kohtaus

O

OKSYMORON kahden näennäisesti vastakohtaisen käsitteen tai käsityksen yhdistäminen; kahden sanan paradoksi: *vihaava rakkaus, pimeä kirkkaus*, ks. paradoksi

ONOMATOPO(I)EETTINEN ääntä mukaileva: *pulpahdella, piipittää, molskahtaa, käkättää*

P

PARADOKSI näennäisesti järjenvastainen tai ristiriitainen ilmaus; esim. sanonnassa *Vähemmän on enemmän*, ks. oksymoron

PARAFRAASI tekstin esittäminen toisin sanoin

PASTISSI toisen taiteilijan tyylin tai toisen tekemän teoksen jäljitelmä, mukaelma, ks. intertekstuaalisuus

PERSONIFIKAATIO elollistaminen, elottoman esittäminen elollisena; metaforan alalaji: *Katulamput olivat jähmettyneet paikoilleen. Kaupunki huokaisi syvään ja valmistui siihen, mikä olisi väistämätöntä auringon kivuttua jalkeille tietämättömänä yön synkistä tapahtumista*.

PROLOGI johdantomainen esipuhe esimerkiksi romaanissa tai draamatekstissä

PROOSA suorasanainen kirjallisuus

R

RETORINEN KYSYMYS kysymys, johon ei odoteta vastausta: *Emmekö me kaikki ole tavallamme oman elämämme sankareita?*

RETORISET KEINOT argumentatiivisen tekstin kielelliset tehokeinot, joita voi tarkastella äänne-, sana- ja lausetasolla sekä tekstin kokonaisuuden tasolla; retorisia keinoja nimitetään myös kielellisiksi keinoiksi, kielen tehokeinoiksi tai kielellisiksi tehokeinoiksi, ks. kielen keinot

RUNOMITTA erilaisten tavujen vaihteluun perustuva rytmikaava runossa; esim. kalevalamitta

RUNON MINÄ lyyrinen minä; yksikön 1. persoonan puhuja runossa

RUNON PUHUJA se, joka runossa ikään kuin puhuu lukijalle/kuuntelijalle; voi olla myös yksikön 1. persoonassa puhuva runon minä tai lyyrinen minä

RYTMI tekstissä ilmenevä toistuva poljento, jaksottaisuus tai säännönmukaisuus, joka syntyy tekstin osien pituuden tai painollisten ja painottomien elementtien vaihtelusta

S

SANATASO yksi tekstin neljästä rakennetasosta (äänne-, sana- ja lausetaso sekä tekstin taso), ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24

SIDESANA esimerkiksi rinnastuskonjuktiot ovat sidesanoja

SIDOTTU MITTA runomittaa hyödyntävä runo, ks. runomitta

SISÄSOINTU tavujen tai sanojen yhteensointuvuus säkeen sisässä joko samassa säkeessä tai peräkkäisissä säkeissä

SOINTUISUUS äänteiden, sanojen tai sanallisten jaksojen muodostama melodinen, rytmillinen kokonaisuus, ks. myös alku-, sisä- ja loppusointu

SUOSTUTTELUMÄÄRITELMÄ määritelmä, jota kirjoittaja ei perustele, vaan jonka hän odottaa lukijan hyväksyvän sellaisenaan

SYMBOLI tulkintaa edellyttävä, usein tekstin kielikuvia, esimerkiksi metaforia ja vertauksia, syvällisempi vertauskuvallinen elementti kaunokirjallisessa tekstissä; metafora tai motiivi voi tekstissä kehittyä symboliksi toistuessaan usein; usein sopimuksenvarainen ja tietyssä kulttuurissa tunnettu (esim. sydän, valkoinen kyyhkynen)

SYNEKDOKEE kuvallinen ilmaisu, jossa osa edustaa kokonaisuutta tai yksityinen yleistä: *Pyydän tyttärenne kättä* (= tytärtänne vaimokseni). *Ihminen astui kuun kamaralle* (= ihmiskunta valloitti kuun) *jo 1960-luvulla*.

SYNESTESIA eri aistien kuvaamien havaintojen yhdistäminen toisiinsa: *Tunturin korkeimmalta laelta näimme syksyn kirkuvan ruskan kaikessa komeudessaan*.

SÄE runon yksi rivi

SÄKEENYLITYS tietoinen yhteenkuuluvien ilmausten, sanojen tai lauseen eri osien sijoittaminen eri säkeisiin ilmauksen merkityksen korostamiseksi: *Olen unessa useasti / sinun kaduillas, koulutie. / Kotiportilta kouluun asti / minun askeleeni vie.* (V. A. Koskenniemi, 1924.)

SÄKEISTÖ kahden tai useamman säkeen muodostama kokonaisuus

T

TAITTO ks. typografia

TEEMA tekstin perusajatus; se, mitä aiheesta sanotaan, ks. aihe. Tekstissä voi olla monia eri teemoja.

TEESI pääväite

TEHOKEINOT ks. kielen keinot

TEKSTILAJI eli genre, käytetään kuvaamaan samankaltaisia piirteitä omaavia tekstejä; tekstilajeja ovat esim. uutinen, runo, hakemus, mainos jne.

TEKSTUAALISET KEINOT tekstikokonaisuudessa merkitystä rakentavat tekstuaaliset keinot, ks. kielen keinot

TEMATIIKKA tekstissä voi olla useita teemoja, pääteemoja ja sivuteemoja, ks. teema

TYPOGRAFIA taitto; tekstin tai tekstikokonaisuuden visuaalisen asun suunnittelu

V

VAPAA MITTA modernin runouden runomitta vastakohtana sidotulle mitalle, ks. sidottu mitta

VERTAUS kielikuva, joka muodostetaan vertaamalla kahta asiaa, tavallisimmin kuin-konjunktion avulla tai muilla vertailua osoittavilla tavoilla: *Hän oli sitkeä kuin mikroaaltouunissa kypsennetty mustekalarengas. Aikuiset pomppivat pallomeressä lasten lailla. Kumipallona luokses pompin.*

VIRKE yhdestä tai useammasta lauseesta muodostuva kirjoitettu kokonaisuus, joka alkaa isolla alkukirjaimella ja päättyy virkkeen loppuvälimerkkiin (piste, kysymys- tai huutomerkki, kolme pistettä)

Ä

ÄÄNNEMAALAILU äänteiden valikoitu käyttö äänteellisesti kuvailemaan jotain ilmiötä tai korostamaan merkitystä, ks. deskriptiivisyys, onomatopoeettisuus, sointuisuus

ÄÄNNETASO yksi tekstin neljästä rakennetasosta (äänne-, sana- ja lausetaso sekä tekstin taso), ks. Kielen keinojen analyysi, s. 24

Asiahakemisto

A

affektiivinen 200
aihe 96, 103, **200**
aikajärjestys eli kronologinen järjestys 140
aikamuoto 94, 139
aikasuhteet 96
aineisto 138
aineiston käyttö 138
alakäsite 145
alaotsikko 65
alkuasetelma 111
alkusointu eli allitteraatio 200
alkusysäys 84
allegoria 29
allegorisuus **25**, 96, 111
allitteraatio eli alkusointu 200
alluusio 25, 51
aloituskappale 142
aloitustapa 143
analogia 25, **49**, 200
antiteesi 200
antiteettinen 27, 50, **200**
argumentaatio 47–48
argumentaatioanalyysi 53
argumentointi 47
argumentointijärjestys 141
argumentointitapa 48–49
argumentointivirhe 52, **200**
argumentti 200
arviointi 171, 174
arvostelu eli kritiikki 16, **60–61**
asennonvaihto 200
asiakirja 190
asiakirjamalli 189
asiantuntija-artikkeli 16
asiateksti 152
audiovisuaalinen teksti 67
audiovisuaalisen tekstikokonaisuuden analyysi 67

D

deduktiivinen päättely 49
denotaatio 200
deskriptiivinen 200
deskriptiivinen sanavalinta **27**, 50
deskriptiivisyys 28, **200**
dialogi eli vuoropuhelu 111, **200**
draama 111, **200**
draama-analyysi 111
draaman kaari 111

E

ellipsi 200
elokuva-analyysi 83
elokuvakerronta 83–84
ennakointi 96
epiikka 200
epilogi 111, **200**
epäluotettava kertoja 96
erikoislähikuva 68
esisopimus 54, **201**
esitelmä 176
esityslista 190, 192
essee 173–174
esseen arviointi 174
eufemismi eli kiertoilmaus 27, 50, **201**
ex tempore -puhe 178

F

faktalaatikko 65
feature eli uutistausta 16
fiktio 93, 200

G

genre 13, **201**
graafinen elementti **65–66**, 70

H

hakemus 191
henkilöhahmo 85
henkilökuva 16
henkilökuvaus 96, 111
huippukohta 118

huudahdus 26, 51
hybriditeksti 13, **200**
hyperbola eli liioittelu 51, **201**
häivytetty kertoja 96
häivytys 84

I

idea- eli miellekartta 132
ideointi 132
ideologia 54
induktiivinen päättely 49
ingressi 65, 72, **201**
interaktiivisuus 70
intertekstuaalisuus **11**, 25, 51, 201
inversio eli käänteinen sanajärjestys 26
ironia 51

J

jaksotus 142
journalismi 44
journalistinen juttutyyppi 16
journalistinen teksti 16
julkaisuajankohta 12
julkaisupaikka 12
juoni 96
juonirakenne 84
juttu 201
juttutyyppi 201
jännite **111**, 113
jäsentely **140**, 142

K

kaavio 138
kaikkitietävä kertoja 96, **202**
kainalojuttu **62**, 65
kappalejako 24, **142**
karikatyyri 201
kaunokirjallinen teksti 94
kaunokirjallisuus 43, **93**
kehäpäätelmä 52, **201**
kerronta 201
kerrontatekniikka **96**, 98
kerto 201
kertoja 96, **202**
kertosäe 103, **202**
kesto 178
kielen keinojen analyysi **24**, 202
kielen keinot 24
kielikuva 25, 29, **202**
kiertoilmaus eli eufemismi 27, 50, **201**
kirja 94
kirja-arvostelu 120
kirjallisuudenlaji 120
kirjallisuusessee 122
kirjoitusprosessi 129–130
kirjoitustyön vaiheet 130
kohderyhmä 67, 138
koheesio eli sidosteisuus **145**, 202
kohosteisuus 35
kohtaus 168, **202**
kokokuva 68
kokonaisrakenne 149
kokonaisvaikutelma 172, 174
kokouskutsu 192
kolmiportainen luettelo 27, **50**
kolumni 16
kommentoiva referaatti 152
kommentti 16, **62**
konflikti eli ristiriita 111, 113
konnotaatio 27, **202**
konteksti **11–12**, 18, 202
kontekstuaalisuus **11**, 35
kontrasti 202
kontrastinen 202
kritiikki eli arvostelu 16
kronologinen järjestys eli aikajärjestys 140
kuva 18
kuva-analyysi **18**, 20
kuvakerronta 68
kuvakieli 25
kuvakoko **18**, 68
kuvakulma **18**, 68
kuvalaji 18
kuvallisuus 25
kuvateksti **25**, 65, 71
kuvaus 98

kysymyslause 50
kysymystekniikka 135
kytkentäilmaukset 145
kärjistäminen 51–52
käsitekartta 133
käsittelykappale 142
käskylause 51
käännekohta 84
käänteinen sanajärjestys eli
inversio 26

L

laajenevat kehät 137
lainaus 132
lajityyppi 67, 83, 178
lause 202
lausemuoto 51
lausetaso **26**, 202
lausetyyppi 126, **202**
leikkaus 68
leipäteksti 65
liikkuva kuva 67
liioittelu eli hyperbola 51, **201**
listaus 50, 132
lopetuskappale 28, **142**, 202
loppusointu eli riimi 28, 103, **202**
luettelointi 27
lukija 95
lukijakunta 12
lukupäiväkirja 127
luokittelujärjestys 140
lyriikka 103
lyyrinen minä 103, **202**
lähde 44
lähdekritiikki 43–44
lähdeluettelo 166
lähdeviite 166
lähikuva 68

M

mainos 78
mainosanalyysi 78
mainoskuva 19, **78**
media 203
mediateksti 63
merkityskenttä 203
metafiktiivinen kertoja 96, **203**
metafora 29, 150, **203**
metonymia 25, **203**
mielle- eli ideakartta 132
miljöö 96, **203**
minäkertoja 96, **203**
mitallisuus 203
mitta 203
monikanavainen teksti **203**
monilukutaito **10**, 203
monimuotoinen teksti **203**
monitulkintaisuus 77
moniäänisyys **11**, 203
monologi 203
motiivi 96, 103, 111, **203**
muistio 196
multimodaalinen teksti 10, **63**, 203
muokkaaminen 147
musiikkivideo 67
myönnytys 54

N

narratiivinen 204
narratiivisuus 204
neuvottelu 183
nimeäminen **27**, 50
noppapeli 136
nosto 65, **204**
novellianalyysi 99
näkökulma 11
näkökulmajärjestys 141
näyttämö- tai ohjausviite eli
parenteesi 111
näytös 111, **204**

O

ohjaus- tai näyttämöviite
eli parenteesi 111

oksymoron 29, **204**
ongelmanratkaisujärjestys 141
onomatopo(i)eettinen 27–28, 50, **204**
otos 68
otsikko 53, 146
otsikointi 24, **146**

P

painetun tekstikokonaisuuden analyysi 65
pakina 16
palaute 147, 187
paradoksi 25, 51, **204**
parenteesi eli näyttämö- tai ohjausviite 111
pastissi 204
pastissimaisuus 25
personifikaatio 25, 29, **204**
perspektiivi 91
plus- ja miinussanat 27, 50
pohjateksti 139
polarisaatio eli vastakkainasettelu 50
prologi 111, **204**
proosa 204
proosa-analyysi 96
puhe 178
puheenvuoro 182
puhetilanne 103
puhuja (runon puhuja) 103
puhuttelu 26, 51
puolikuva 68
puolilähikuva 68
päähenkilö 96, 111
pääkirjoitus 16
pääotsikko 65
päätäntätapa 144
pääväite eli teesi 54, 60
pöytäkirja 193

R

rajaus **18**, 68
rakenne (draama) 111
raportti 140
referaatti 152
rekvisiitta 111
repliikki 111
reportaasi 16
retorinen kysymys 23–24, 26, 51, **204**
retoriset keinot 48, 50, **204**
riimi eli loppusointu 103
rinnastus 25, 50
ristiriidan kärjistyminen 111
ristiriita eli konflikti 111
runoanalyysi 103
runomitta 103, 204
runon minä 205
runon puhuja 103, **205**
rytmi 28, 103, 106, **205**

S

sanajärjestys 26
sanaleikki 50
sananvalinta 27, 50
sanataso **27**, 205
sarjakuva-analyysi 89
sidesana 27, 205
sidosteisuus eli koheesio 145
sidottu mitta 103, **205**
sisäinen ristiriita 111, 113
sisäsointu 103, **205**
sitaatti 139, 144, 149
sivuhenkilö 96, 111
soinnuttelu 28
sointuisuus 28, 103, **205**
sommittelu **18**, 68
strippi 89
suostuttelumääritelmä 51, **205**
superlatiivi 50
symboli 25, 29, **205**
symboliikka 25, 29
synekdokee 25, 50, **205**
synestesia 25, 29, **205**
synonyymi 27
sysäys 84
syventäminen 84
syy-seuraussuhde 49
säe 103, 205
säkeenylitys 103, **205**

säkeistö 103, **205**
sävy **25**, 51

T

taitto 66, 206
tapahtuma-aika 84
tapahtumapaikka 84
taulukko 134
tausta 19, 143
taustahenkilö 85
taustatiedot 97
tautologia 94
teema 96, 111, **206**
teesi eli pääväite 54, 60
tehokeinot 206
tehosteääni eli ääniefekti 69
tehtävänanto 131
teksti 10
tekstianalyysi 170, 172
tekstikokonaisuuden
analyysi 64
tekstikokonaisuus 64–65
tekstilaji **12–13**, 25, 206
tekstin taso 24
tekstitaidot 7
tekstuaaliset keinot 206
tematiikka 103, **206**
teos 94
tiivistelmä 159
tilastografiikan analyysi 25, 50, 77
toisto 25
tulkinta 96
tutkielma 163–164
typografia 103, 206
tyyli 35
tyylianalyysi 35
tärkeysjärjestys 141

U

ulkoinen ristiriita 111, 113
uutinen 71
uutisen analysoiminen 71
uutiskriteerit 73
uutiskuva 71
uutiskynnys 73
uutiskysymykset 71, **74–75**
uutistausta eli feature 16

V

vahvistussanat 27, 50
valaistus 68
vapaa mitta 206
vastakkainasettelu eli polarisaatio 25, **50**
vastakohta 50
vastaperustelu 54
vastine 16, **59**
verkkolähde 46
verkkosivu 69
verkkosivun analyysi 69
verkkotekstilaji 70
vertailujärjestys 140
vertaus 29, **206**
vertauskuvallinen eli allegorinen 25
viimeistely 130
virallinen kirje 197
virke 206
virkerakenne 26
visuaalinen teksti 65
vuoropuhelu eli dialogi 111, 113
vuorovaikutustaidot 175
väitelause 51
väittely 184
välihuomautus **26**, 51
välimerkki 26
väliotsikko 53, **65**
väri 79

Y

yleiskuva 68
yleisönosastokirjoitus 16, **59**
ylioppilaskoe 169
yläkäsite 145

Ä

ääniefekti eli tehosteääni 69
äänimaailma 69

Kuvalähteet

s. 20 Maj-Lis Pitkäsen kokoelma, Nykytaiteen museo Kiasma. Kuva: Kansallisgalleria / Pirje Mykkänen. © Kuvasto 2015.
s. 68 Making Movies Oy
s. 80 Sanoma Pro Oy
s. 92 Emilie Uggla

HERNE
Suomalainen
makea
POLKA
mansikka